ARXIU DE TRADICIONS POPULARS

DIRECTOR : VALERI SERRA I BOLDÚ

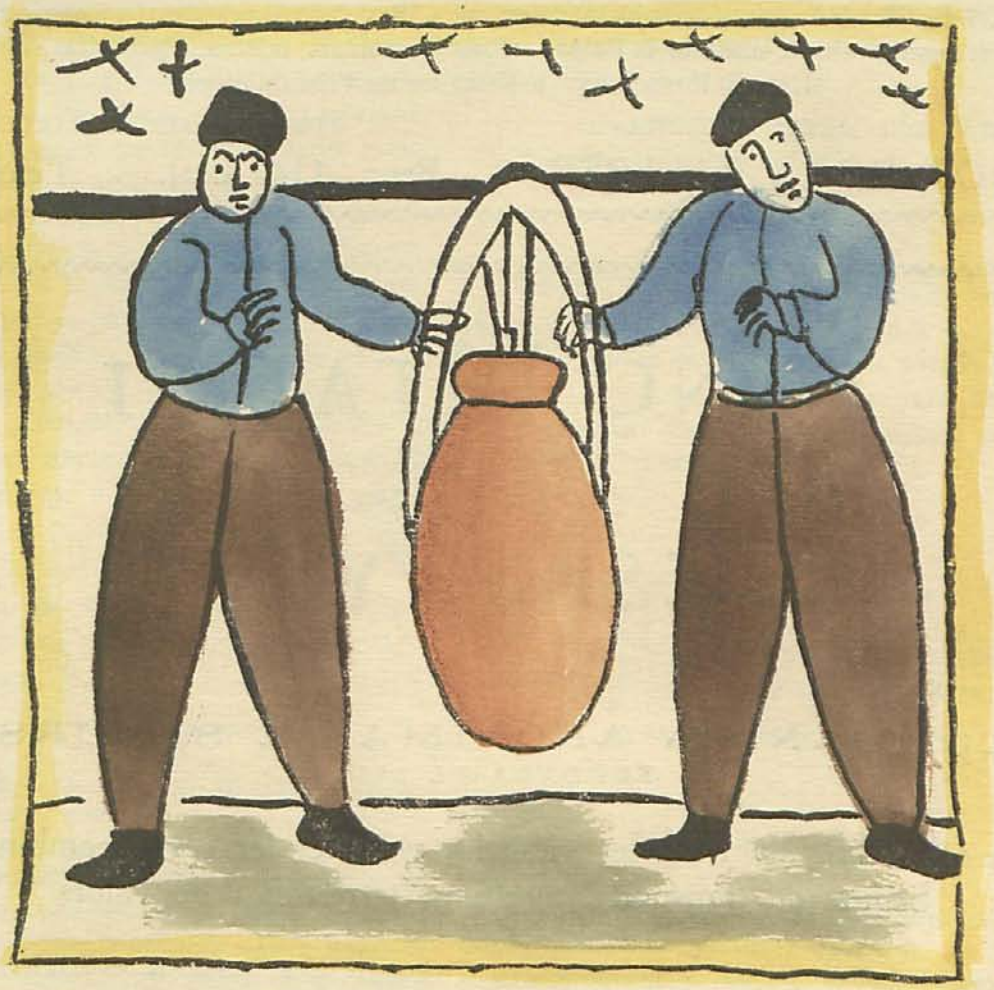

Rajola de les anomenades d'arts i oficis.
Reproducció a les mateixes mides i el mateix colorit de l'original.
(De la col·lecció del doctor J. Roig i Raventós.)

BARCELONA, FASCICLE II

ADREÇAR TOTA CORRESPONDÈNCIA LITERÀRIA I ADMINISTRATIVA : MUNTANER, 44

© Biblioteca Nacional de España

GRAN BALNEARI VIL·LA ENGRÀCIA
d'ESPLUGA DE FRANCOLÍ

DECLARAT NOVAMENT D'UTILITAT PÚBLICA L'OCTUBRE DE 1927

Aigua de la **FONT DEL FERRO**
Cura agradable de l'anèmia, clorosis, estats de debilitat, desarreglaments de l'època de la pubertat, molt indicada en la neurastènia, en els posts-operats, convalescents de la grip i altres malalties infeccioses

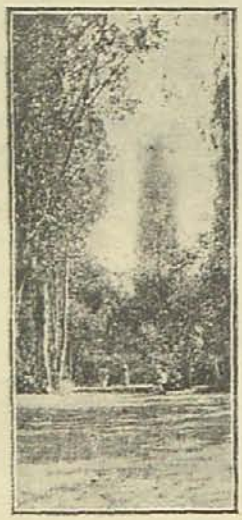

Clima excel·lent de repòs, a 600 metres sobre el nivell del mar. Parcs i boscos creuats per 50 quilòmetres de carreteres. Estació del ferro-carril de Lleida a Tarragona.

▪ ▪ ▪

Aigua regeneradora **FONT DEL FERRO**

HOTEL VIL·LA ENGRÀCIA, pensió completa de primera, des de 18 pessetes; de segona, 12 pessetes. Hostatge senzill i confortable a la **Masia de l'aigua.** Xalets amoblats, telèfon, electricitat, automòbils, jocs. Misses i Rosari diari a l'església de l'Establiment.

PROPIETAT DEL METGE OCULISTA
SALVADOR ROCA BALLBER

ADMINISTRACIÓ A BARCELONA:
Bruc, 114, pral. - Telèfon 70611

BANC VITALICI DE ESPANYA

COMPANYIA ANÒNIMA DE SEGURS
FUNDADA EL 1880

Segurs sobre la vida i rendes vitalícies en totes les seves combinacions
Segurs de transports, marítims, terrestres i de valors

	Pessetes		Pessetes
Fons de garantia en 31 de desembre de 1926 .	97.024,280'13	Total pagat per la Companyia des de la seva fundació als assegurats	143.186,325'40
Pagat als assegurats en l'any 1926	10.043,273'69		

Domicili social : Rambla de Catalunya, 18 :: BARCELONA :: Sucursal a Madrid : Alcalà, 25
Edificis propietat de la Companyia

DELEGACIONS A TOTES LES CAPITALS D'ESPANYA
AGÈNCIES A TOTES LES POBLACIONS D'IMPORTÀNCIA

Autoritzada la publicació d'aquest anunci per la Comissaria general de Segurs.

© Biblioteca Nacional de España

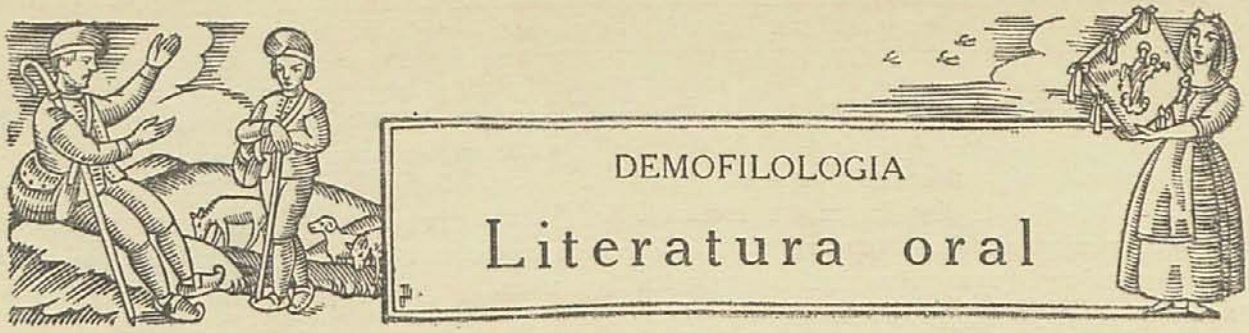

GEOGRAFIA FOLKLÒRICA

«Manresà i home de bé, no pot sé.»

*

«Els manresans varen matar un bisbe a cops de cebes»

Es refereix aquesta frase, o locució popular comarcal, a les qüestions entre la ciutat de Manresa i el bisbe de Vic, Galceran Sa-Costa (segle XIV), que en la construcció de la sèquia o canal que porta les aigües del riu Llobregat a l'esmentada ciutat, el dit bisbe, malgrat tenir els manresans llicència o facultat del rei Pere III per a construir el canal, va oposar-s'hi fortament, com a senyor feudal de la vila i terme de Sallent, per on havia de passar l'esmentat canal, fins al punt de publicar un edicte d'excomunió contra la susdita ciutat, i si bé no consta pas històricament que els manresans el matessin ni li fessin cap acte de violència, les lluites o qüestions que hi tingueren donaren l'ocasió o motiu d'aqueixa frase o locució comarcal.

*

La quitxalla de Manresa, agafats per les mans i formant una filera, canten, bo i caminant pausadament, la següent cançó:

«La tirallonga — dels Cossos sants,
xics i grans, — tots són sants:
Santa Innès, — sant Fructuós (Fritós, diuen ells),
sant Maurici — gloriós.»

Fa al·lusió aquesta corranda o cançoneta infantil manresana, a la joia de la ciutat de Manresa, per haver pogut traslladar, amb llicència de l'autoritat eclesiàstica, els citats Cossos sants des de l'església del poblet veí de Sant Fructuós, on es veneraven de temps immemorial, a la seva formosa seu gòtica, llavors de bell nou construïda (any 1372).

La tirallonga, diu la cançó; ço és, la gran corrua de gent de la susdita ciutat que sortiria a rebre en processó els citats Cossos sants, en traslladar-los de Sant Fructuós a la seva seu.

Els nens i nenes de Sant Fructuós, Santpedor i d'altres pobles de la comarca, fan el mateix joc infantil, amb la variant que en lloc de caminar, formen una rodona, com ballant una sardana, bo i cantant això:

«Manresans — budellans,
que heu robat — els Cossos sants:
Santa Innès, — sant Fructuós (o Fritós),
sant Maurici — gloriós.»

Aquesta darrera corranda és com una paròdia de l'anterior, i demostra que a la comarca — llevat de la seva capital — aquell fet del trasllat dels Cossos sants des de Sant Fructuós a la ciutat de Manresa, fou considerat com un vertader furt pietós.

*

«Sallent, xica vila i mala gent.»

Ho diuen, o, millor dit, ho deien abans, els de Santpedor. I els sallentins responien:

«A Santpedô no hi ha res bo.»

*

«A Súria és a mig món.»

Es diu això perquè a la dita població hi ha unes roques mig partides, que van en direcció contrària les unes de les altres. No sé com s'anomena tècnicament aquest fenomen geològic, que crec que es troba també en altres llocs.

*

© Biblioteca Nacional de España

«Sant Mateu de mira Bages.»

S'anomena així vulgarment aquest poblet perquè, si bé situat dins la nostra comarca, està com penjat al cim d'una serralada, des d'on es gaudeix d'una bella visió panoràmica d'aquella.

*

«El rector de Castellnou
i el vicari d'Argensola
a la creu del Perelló
ballaven la farandola.»

Argensola és una sufragània o tinència parroquial on resideix el vicari de Castellnou, i la creu del Perelló està col·locada a mig camí dels dits termes, fins on s'acostumen a acompanyar i s'acomiaden quan es visiten els dits sacerdots. Un dia que els pagesos els veurien acomiadar-se tots cofois i alegres en el citat lloc, donaria motiu perquè florís de llurs llavis l'esmentada corranda popular.

*

Referint-se a les fires que se celebren a la ciutat de Manresa les diades de l'apòstol sant Andreu i de l'Ascensió, es diu això següent:

«Per Sant Andreu
la pubilla pesca l'hereu;
i per l'Ascenció
la minyona fira el minyó.»

*

Parlant de la fira de Santpedor, que se celebra per Sant Miquel de setembre, la gent de la comarca diuen:

«Per Sant Miquel anirem a Santpedor a comprar un burro, i ens farem un tip de cabra.»

Efectivament, abans sobretot, les dues notes més típiques de la dita fira eren els molts ases que els gitanos hi portaven i els plats de cabra estofada, remullada amb xerrics de vi, que aquells es menjaven a l'hostal de la vila.

Encara avui la plaça de dalt la vila, retolada Plaça de Berga, on antigament es feia el firal del bestiar, és anomenada vulgarment la Plaça dels Ases.

*

«Talamanca, Mura i Rocafort, tres pobles de mala mort; on els bous van calçats.»

Vertaderament, són aquests tres poblets els més costaruts i de més mala petja de la nostra comarca.

*

«A Sant Benet de Bages
dejú no hi vages;
que si dejú hi vas,
dejú te'n tornaràs.»

*

«—Per què no plou?
—Perquè Déu no ho vol.
—Quan plourà?
—Quan Déu voldrà.»

Aquesta corranda, que es canta amb la mateixa tonada litúrgica de les lletanies dels sants, se l'anomena «Les pregàries de Castellnou».

*

L'hereu de la casa senyorial de Llissach, oriünda de Santpedor, i més tard traslladada a Manresa, va enamorar-se d'una noia menestrala, de la família de cal Miró. El senyor de Llissach s'oposava fortament al dit casori. Aquell cas devia remoure l'opinió pública ací a Santpedor. El cert és que amb motiu d'això va brollar dels llavis del poble la següent doble corranda, o cançoneta popular, que encara ara es canta a la nostra vila:

«El Llissach n'és bon hereu;
vós, Mirona, vós, Mirona.
El Llissach n'és bon hereu;
vós, Mirona, no l'haureu.

El Llissach n'és cavallê;
vós, Mirona, vós, Mirona.
El Llissach n'és cavallê,
vós, Mirona, no en sou re.»

*

Les mares acostumen a festonejar llurs infantons, posant-se'ls damunt la falda, i, bo i gronxant-los, els canten la següent corranda; finida la qual els aixequen ben en l'aire i els fan un fort petó:

© Biblioteca Nacional de España

«Arri, arri, cavallet,
anirem a Sant Benet;
portarem un conillet
per dinar, per sopâ;
per la teta no n'hi ha.»

Crec que aquesta corranda es refereix a l'antic aplec comarcal que es feia, en temps dels monjos, al monestir de Sant Benet de Bages, el dia de Sant Valentí (14 de febrer); hi portaven les criatures per tal que el dit sant, les relíquies del qual s'hi veneraven, els obtingués la gràcia d'enraonar prompte i sense tartamudejar, ja que, segons creença popular, era advocat especial per això. Encara avui, quan a una criatureta li costa de començar d'enraonar, se la porta a adorar les relíquies de sant Valentí, venerades actualment a l'església parroquial de Navarcles. I per això quan un és molt enraonador o xerraire s'acostuma a dir-li: «—Et devien portar a adorar sant Valentí quan eres petit.»

Tramès per ANTONI VILA, prev.
(Santpedor.)

* * *

«Santa Margarida
és patrona de la Riera;[1]
Santa Creu, de Salamó,[2]
i Sant Miquel, de Vespella.»[3]

«La Mare de Déu d'agost
és diada assenyalada;
a l'endemà n'és Sant Roc,
festa major a l'Argilaga.»[4]

«A Alió[5]
gent de poca devoció.»

«Rodant, rodant
es fa cap a Roda.»[6]

«Ardenya,[7]
una sabata
i una espardenya.»

1. Poble del partit judicial de Vendrell.
2. Ibídem.
3. Ibídem.
4. Agregat del municipi de Secuita (Tarragona).
5. Partit judicial de Valls.
6. Roda de Barà (Vendrell).
7. No és al nomenclàtor.

«D'Alcovê[1]
res de bo no en ve.»

«A Reus, ganxets,
i a Tarragona, pelacanyes.»

«A Tamarit[2] ballen coques;
a Ferran,[3] pelen gats;
a Altafulla,[4] musquitalla,
i a la Torre,[5] escarabats.»

«A Tamarit, tit, tit;
a Ferran, tam, tam;
a Altafulla, gent de bulla;
a la Riera, no tant;
a Ardenya, morenetes,
i al Catllar,[6] la flor del Camp.»

«Al Vendrell són les boniques,
a Roda ja no ho són tant;
a Creixell,[7] les rovellades,
i a la Torre, flor del Camp.»

«A Tarragona manxen
i a Reus enganxen.»

«A Vespella, en lloc de la Pau,
fan besa crepella ensucrada...
Jo hi daria una caixalada!»

«A Masllorens,[8] una bitlla;
a Rodonyà,[9] una campana;
a Vilarodona,[10] una torra,
se n'han de vendre per paga.»

«Sant Cosme i sant Damià,
gloriosos metges;
al Molnars[11] no cal anar,
que tots són heretges.»

«A Salamó hi ha una noia
que és bonica com un sol,
a la soca de l'orella
li ha sortit un floricol.»

1. Partit judicial de Valls.
2. Partit judicial de Tarragona.
3. Agregat de Tamarit.
4. Partit judicial de Vendrell.
5. Torredembarra (Vendrell).
6. Partit judicial de Tarragona.
7. Partit judicial de Vendrell.
8. Ibídem.
9. Partit judicial de Valls.
10. Ibídem.
11. Partit judicial de Tarragona.

© Biblioteca Nacional de España

«De Sarreal[1] i de La Llacuna,[2]
a cada poble n'hi ha prou amb una.»[3]

Tramès per MAGDA MARTÍ.

(Recollit a Torredembarra.)

* * *

1. Tortosa està en un recó,
i Amposta, en una planera;
la Ràpita,[4] en una punta,
i Sant Jaume,[5] a la ribera.

2. Ai mare, ai mare,
tres viles veig jo:
la Torre,[6] Vinebre
i la vila d'Ascó.

3. Joanet, si vas a Càdiz,
posa la vela al timó,
i voràs a Doloretes
com se'n pentina al balcó.

4. Així que entres a Sant Carlos,[7]
lo primero que se vé,
lo magatzem de Carvallo
i el terrat del cadirê.

5. A la ribera no hi vaigues,
no sé que sigui per força;
t'agafarà la quartana
i et passaran per Amposta.

6. A Ulldecona en fan festes;
d'Alcanar pugen fadrins;
tots ne bramen com a bèsties,
relintxen com a rossins.

7. Jo en festejava una xica
que era filla d'Alcanar,
sa mare quan ho va vore,
mata de ràbia la lloca
i deixa els polls per criar.

8. De les ales d'un mosquit
se n'ha fundat Castelló,[1]
i de les retalladures,
Alcalà[2] i Benicarló.

9. Me caso en un mariner
de les Cases d'Alcanar,[3]
que a mi sempre m'ha agradat
l'ofici d'anâ a pescar.

10. Ai, Roseta, mana meua,
si no ho fosses no ho diria,
blanca com la neu del Port,[4]
viva com l'estel del día.

11. A la punta Corbellera[5]
n'hi ha una barca tombada;
és d'aquell tan fatxandero
que la deu i no la paga.

12. Tots me diuen riberenca,
quan si ho sóc, és a mitan;
a l'hivern ne plego aulives
al terme de Freginals.

13. Si no em vols tampoc te vull,
per bèrnia i per esconyada,
pos pareixes una anguila
pescada a l'Encanyissada.[6]

14. Lo sol se pon a la serra,
la lluneta a Sol de Riu,[7]
la xica que jo festejo
quan la miro ja se'n riu.

15. Les xiques de Vinaroç
tenen lo monyo molt gros,
se pensen que és cabellera
i és carabassa en arròs.

16. Camarada com la nostra
no la hi ha en tot Vinaroç,
de què plegue més garrofes
ni que minge més arròs.

1. Partit judicial de Montblanc.
2. Agregat d'Arbós (Vendrell).
3. Això ho diuen referint-se a les dones, que tenen renom d'ésser saragateres amb desmesura.
4. La ciutat de Sant Carles de la Ràpita.
5. Partida pertanyent al municipi de Tortosa, malgrat estar al delta dret, coneguda oficialment per *Enveja*, i també pel poble.
6. Torre de l'Espanyol. Aquesta cançó s'aplica a una muntanya des d'on es veuen les tres viles esmentades.
7. De la Ràpita.

1. Castelló de la Plana.
2. Alcalà de Xivert.
3. Barri marítim pertanyent al municipi d'Alcanar, conegut oficialment per *Cases del Mar*.
4. Port de Beceit, que separa aquestes terres de les d'Aragó.
5. Punta interior de la costa sur, que tanca el port dels Alpacs.
6. Llac en el delta dret, que té comunicació amb les Alfacs.
7. Desembocadura del riu Cènia, que divideix Catalunya i València.

© Biblioteca Nacional de España

17. Les xiques de Torreblanca
totes filen en cadira;
en comptes de filar cànem,
filen estopa podrida.

18. Vinaroç, Benicarló,
Calig i la Salsadella;
per a vore xiques guapes,
no hi ha poble com Morella.

19. Vinaroç, Benicarló,
tota vora de marina,
les fadrines van que ràbien
per dur roba de botiga.

20. Cervera puja en costera,
i Calig baix d'un collet;
cerverina baixa'm aigua,
que m'estic morint de set.

Tramès per JOAN TORNER I BALAGUER.
(Sant Carles de la Ràpita.)

* * *

«A *Terrades* tots són lladres;
a *Cistella*, de vegades;
a *Lladó*, fins el rector,
i a la vila de *Banyoles*
fins el capellà major.»

«*Pujals* de ça, *Pujals* de lla,
Mas Batllori al mig està.»[1]

«Corneies penjades
que ens roben les faves;
uh!, uh!, pel camí de *Besalú;*
ah!, ah!, pel camí de *Cortellà*.»[2]

«*Agramunt*,
terra de molts rocs,
de molts rucs,
de molts pocs recs
i de molts pocs rics.»

«Si voleu ballar corrandes,
aneu-hi, a *Moretó*,[3]
que les ballen a la fresca
la pastora i el pastô.»

«*Sant Hilari*, prop d'*Arbúcies*,
tretze dones, tretze bruixes.»

«Si voleu ballar corrandes,
aneu-hi, a la *Cademont*,[1]
que les ballen a les fosques
i amb l'escontier del forn.»

«A *Banyoles* fan bugada,
a *Mata* la van a rentar,
a *Pontxamar* la van a estendre
i al *Pont* la van a plegar.»

«Així ballen a *Mollet*.»[2]

«Qui no ha estat a *Olot*,
no ha estat en lloc.»

«*Sant Julià de Ramis*,
terra de regadiu quan plou.»[3]

«Somus, que diuen els d'*Olot*.»[4]

«Valga'ns la Mare de Déu de Camallera.»[5]

«A *Ridaura*,
quan plou la deixen caure.»

«Vés a *Porqueres* a aprendre de modos.»

«Vés a *Sant Maurici*, a deixâ el vici.»

«Fa com les muntanyes de *Bagú*:
pugen i baixen.»[6]

«Nos amb nos, com els de Cadaqués.»[7]

«Si voleu ballar corrandes,
aneu-se'n a *Viloví*,
que les canten a la tarda
i les ballen al matí.»

«Fan com la processó de *Mata*:
l'un darrera l'altre.»

1. Mas Batllori és una masia situada el mig del terme de Pujals dels Pagesos i Pujals dels Cavallers.
2. Cançó que quan érem petits cantàvem en passar algun vol de corneies, ço que esdevenia llavors molt sovint.
3. Moretó, gran masia prop d'Argelaguer.

1. La Cademont, masia de Sant Miquel de Campmajor.
2. Mollet, prop de Flassà, estació del f. c., es diu quan se troba una cosa molt estranya.
3. Sant Julià de Ramis està situat a un lloc sec i alterós.
4. Es diu a un quan critica fets d'algun altre.
5. Es diu quan un s'ha hagut d'escapar fugint. Camallera, estació del f. c. entre Girona i Figueres.
6. Fa referència a dunes o muntanyetes de sorra que la tramuntana fa canviar de lloc i forma. Es diu quan hi ha algun canvi de posició social.
7. Es diu quan es casen dos del mateix poble o per criticar a un que cerqui relacions amb persones de més elevada posició.

© Biblioteca Nacional de España

«*Cornellà, Pontxamar,*
La Banyeta i *Banyolins,*
tots ens hem trobat cosins.»

«No és ben casat
qui no va a *Montserrat.*»

«A *Les Serres* toquen a missa,
a *Constantins* ja hi han tocat,
a *Vilanna* ja és mig dita
i a *Bescanó* ja han acabat.

Tramès per JOAQUIM HOSTENCH.
(Banyoles.)

* * *

«A Alguaire,[1] no xerren gaire;
a Almenar,[2] si fa o no fa;
a Algerri,[3] ni una cotorra;
a Tragó,[4] no pot anar.»

«A Vilanova i Geltrú,[5] rics, rocs i rucs.»

«De Torrefarrera,[6] ni dona ni somera,
i si pot sê, ni dona ni re.»

«A Miralles,[7]
si no tens feina no hi vages;
perquè si dejú hi vas,
dejú en tornaràs.»

Remès per SALVADOR ORTIZ.
(Vilanova d'Alpicat.)

* * *

«*Per escarranciment, Balaguer.*»

Si aneu a una casa de Balaguer, en lloc de convidar-vos, allò que més us diran serà : «*Si hagués-siu vingut més aviat hauríeu esmorzat amb nâltres.*»

A propòsit d'això, diu que un home d'Os[8] sempre que anava a mercat es topava amb un balaguerí que li deia : "— No veniu mai!; a veure quin dia veniu!"

Hi va l'home un dia, i així que el visitat el veu entrar, lluny de convidar-lo, crida a la seva dona i li diu:

— Mira, fes un bon foc, que és mitja vida.

I així, amb tot aqueix obsequi, va haver de tornar-se'n. Però es va prendre la revenja. Un dia que el de Balaguer va tenir d'anar a Os, es troben, i el pagès li diu:

— Que no voleu venir a casa? Anem, anem.

I quan hi són, ell que crida a la dona i li diu:

— Fes-li foc davant i darrera,
que li donarem vida entera.

*

Guineuetes d'Alberola.[1] Ballaricos de Tragó.[2] Culapedaçats de Boix.[3] Mata-rucs d'Algerri.[4] Pantiganers de La Figuera.[5] Cargolers de Castelló.[6] Presumits de Balaguer. Gessers de Gerp.[7] Falsos de Vilanova.[8] Coll-curts d'Avellanes.[9] Bouiners de Santalinya.[10] Cipellers de Blancafort.[11] Sucarrats de Fontdepou.[12] Sopiquers d'Os.

«Aixorellats de Tartareu,[13]
que amb los d'Ager[14] teniu brega,
guardeu-vos de Miquel Gall
que no us llevi l'altra orella.»

*

«De Castelló, blat sí, dona no.»

*

«D'Os, ni dona ni l'os.»

«A Ager, galtes de beceroles i panxa de guitarró.»

*

«Gent d'Alguaire,[15]
gent de mal flaire;
gent d'Alpicat,[16]
gent de maldat.»

Tramès per MARTÍ FIGUEROL.
(Os de Balaguer.)

1, 2, 3, 4 i 6. Pobles del partit de Balaguer (Lleida).
5. Província de Barcelona.
7. Santa Maria de Miralles, partit d'Igualada (Barcelona).
8. Os de Balaguer. Partit de Balaguer.

1. Agregat de Tragó de Noguera. Partit de Balaguer.
2. Tragó de Noguera.
3. Agregat de Tragó de Noguera.
4. Poble del Partit de Balaguer (Lleida).
5. Agregat d'Algerri.
6. Castelló de Farfanya. Els diuen cargolers perquè van tirar el molí d'oli a terra per a seguir la baba d'un caragol.
7. Agregat d'Os.
8. Vilanova de la Sal.
9. Poble del Partit de Balaguer (Lleida).
10. Poble del Partit de Balaguer (Lleida).
11. Agregat de Tragó de Noguera. Cipelles són una mena d'esclops.
12. Agregat d'Ager (Balaguer).
13. Agregat d'Avellanes.
14. Amb referència al renom d'*aixorellats*, direm que Tartareu i Ager tenien una font a la partida de Vilamajor, terme d'Ager, coneguda per la Font del Saüc. Els de Tartareu volien la font per a utilitzar l'aigua per regar, i volien privar els d'Ager que hi abeuressin el bestiar. Arribaren a les males, s'ho van fer a cops de puny, i el Miquel Gall de la cançó s'hi va girar amb el sabre i va tallar l'orella a un de Tartareu.
15. Poble del partit de Balaguer (Lleida), com tots els que antecedeixen.
16. Partit i província de Lleida.

© Biblioteca Nacional de España

ELS SASTRES

Jo no sé si hi ha algun ofici que doni patent d'home honrat a aquell qui l'exerceix; el que sé és que, des de temps immemorial, el poble ha ajuntat sempre a la professió de sastre la infracció professional — pot dir-se — del setè manament; és a dir — per parlar com ell —, que sastre i lladre són una mateixa cosa.

Jo em guardaré molt bé d'afirmar, ni tan sols de sospitar, que això sigui cert, però el poble ho afirma en tots els tons, i sols per boca del poble parlo en aquest moment.

Així, per exemple, entre els proverbis — la sabiduría del poble, conforme se'ls anomena — trobem aquest, que no pot ésser més contundent:

«De sastre mudaràs,
que de lladre no escaparàs.»

D'entre les nostres cançons populars, tot seguit em salta a la memòria aquesta, que no és més que una estrofa d'una sàtira sobre diversos oficis:

«El mestre Joan Salses
talla unes calces
per un gegant;
amb trenta pams de roba,
per més que prova,
no en té bastant.
Ell talla,
retalla,
fa retallons;
dels retallons que ell deixa
la seva dona
se'n fa gipons.»

A la mateixa cançó, l'estrofa dedicada als apotecaris comença dient:

«Un *brut* apotecari
obra un armari...»

I acaba així:

«... i amb dues culleretes
molt bé ho remena,
el *porc* mussol.»

Com també una altra cançoneta comença dient:

«Apotecari *brut*...»

És a dir, l'apotecari se'l qualifica de *brut*, però mai de lladre. I així en els altres oficis.

En el penó que portava el llegendari Capità Manaia — que comandava els *armats* o soldats romans que precedien les processons de Setmana santa — es llegien aquestes quatre lletres, brodades en or sobre drap vermell : S. P. Q. R., inicials de *Senatus Populus Que Romanus*. ¿Sabeu com les interpretava el poble llegint-les de la primera a la darrera i viceversa?

«Sastres Pobres Que Robeu,
Robeu Que Pobres Sereu.»

Una dita familiar venia a confirmar el trist concepte en què eren tinguts els sastres. Quan algú, en penetrar a una casa, s'anunciava amb el proverbial «es pot entrar?», solia respondre's: «entri la gràcia de Déu»; i no faltava un bromista que afegís malignament : «i entrava un sastre!».

Si de les dites, proverbis i cançons passem a les contalles, sempre hi representen els sastres el paper de lladre. Ací va aquesta:

Trobant-se un sastre a les portes de la mort, cridà al seu fill i, amb mostres de la major angoixa, va dir-li:

—Si sabies, fill meu, el que pateixo! En aquests instants en què vaig a comparèixer davant la Justícia divina, el dimoni m'està fent mirotes i befes, i em considera ja com a cosa seva, i em va passant davant els ulls totes les *banderes* que he fetes durant ma vida. Déu meu, si me n'ensenya! Si en passen de tots els colors i de totes les mostres! Quin suplici és el meu!... Per tant, fill meu, et recomano, en aquesta hora suprema, que el meu patir et serveixi d'exemple, i que no en fassis de banderes, sents? Per Déu, no fassis banderes, que tot això t'estalviaràs a l'hora de la mort!

(Cal dir, pels que no ho sàpiguen, que *fer banderes* equival — o equivalia — a treure de la roba destinada a fer un vestit, el major nombre de retalls en perjudici del parroquià, el qual els reclamava en va, ja que, *casualment*, mai en sobraven.)

© Biblioteca Nacional de España

Afortunadament per ell, el sastre no va morir d'aquella. I un cop pogué reprendre la feina, el primer vestit que va fer va enfarcellar-lo juntament amb tots els retalls, sense que n'hi faltés un sol; i, acompanyat del seu fill, va portar-lo ell mateix al parroquià.

Però, el que pot la força del costum! Al moment precís en què anava a trucar a la porta, fica mà al farcell, i treient-ne el retall més gros, diu al seu fill:

—Té, amaga't això a la pitrera!

—Però, pare — objectà aquest —, recordi que a l'hora de la mort el dimoni l'atormenta mostrant-li totes les banderes!

—No tinguis por, fill meu; recordo perfectament que d'aquest color no va ensenyar-me'n cap.

* * *

Per si no fos prou marcar els sastres ab l'estigma de lladres, se'ls assenyalava, a més, com a covards. Ací en va una mostra:

Un sastre tornava de fira a altes hores de la nit. Per entrar al seu poble li calia passar forçosament per davant el cementiri, i entre això i la gran fosquedat que regnava, el pobre home no les tenia totes.

Arribat a la tàpia del fossar, provà de donar-se coratge apretant el pas i dient un parenostre... Però, de sobte, sent que l'amarren pels faldons. Tot el seu coratge se'n va anar per terra; se li eriçaren els cabells, van segar-se-li les cames, i, espetegant de dents, no pogué sinó barbotejar:

—Ànima de l'altre món, per l'amor de Déu i dels sants t'ho demano : deixa'm anar!...

Però l'*ànima* no deixava anar la presa.

—Mira que sóc un pobre sastre que mai no ha fet mal a ningú! Digues-me què et falta, si són oracions o alguna missa, i jo et prometo que ho tindràs.

L'*ànima* no es deixava commoure.

—Mira que sóc un pare de família; mira que si moro aquí els meus fillets es moriran de gana. Compadeix-te, ànima de l'altre món!

L'ànima de l'altre món ni es compadí ni demanà res; es contentà amb retenir tota la nit el pobre sastre, que amb les sangs glaçades i més mort que viu, després d'una nit d'agonia, que a ell li semblà interminable, veié, a la fi, clarejar el dia i apuntar el primer raig de sol.

A la llum del cel les coses de l'altre món semblen perdre el seu poder terrorífic, i això donà suficient valor al desventurat sastre per girar el cap i mirar cara a cara a la fantasma que tan obstinadament l'havia retingut presoner tota la nit.

Però en adonar-se que la tal fantasma no era sinó una branca d'esbarzer que se li havia arrapat a la casaca, sentí una tan gran indignació, que, desenvainà les tisores que portava i la tallà d'una valenta tisorada, bo i exclamant:

—Té! I el mateix faria si fossis una ànima de l'altre món!

* * *

I per acabar, recordaré que tota cosa desordenada, així en l'ordre material com en l'intel·lectual, es diu que és «un calaix de sastre».

APELES MESTRES

Boix original col. Josep Colominas

© Biblioteca Nacional de España

LES LLEGENDES DE SANT NICOLAU

El benaventurat bisbe de Mira, sant Nicolau, gaudeix de tanta popularitat, que no sembla que hagués nascut a l'Àsia menor, sinó al propi reialme de cada una de les nacions que li han rendit culte.

La seva vida fou tan miraculosa, que els fets de la seva actuació sobrenatural han determinat no poques llegendes que han contribuït a popularitzar el seu nom.

En Migne* suposa que arrenca del segle IX una *Legende fabuleuse de saint Nicolas*, deguda a Méthodius, patriarca de Constantinoble. El cas és, que, a partir del segle X, els escrits ditiràmbics han vingut perpetuant-se i totes les literatures van plenes dels fets extraordinaris del sant bisbe.

La llegenda que més estesa està a Catalunya i a tot arreu, és la que diu així:

Una vegada, tres noiets, de vuit a deu anys, van anar a jugar al camp, i es van extraviar. Un carnisser mala persona els va trobar, i amb bones raons se'ls va endur a casa seva; i a casa que els va tenir, els amanyagà bo i prometent-los que a l'endemà al matí els durien a llur casa. Quan dormien, ajudat el carnisser per la seva dona, que era tan dolenta com ell, van matar els tres angelets i els posaren a salar dintre un cubell.

No es va saber res més dels nens; fins que, al cap de set anys, un dia el bisbe sant Nicolau, en passar per aquells indrets, va fer-se-li de nit, i va demanar acolliment al carnisser.

Tant ell com la seva dona li prepararen un bon sopar, perquè el sant bisbe era molt venerat a tot el país. Però succeí que li tragueren pernil i carn de bou, i el bon bisbe no en volgué menjar. Només va dir, amb posat serè:

— No en menjaré d'això. Més m'estimo que em doneu carn d'aquelles criatures que vàreu matar fa set anys i les teniu en salmorra.

Els carnissers varen fer intent d'escapar-se, però sant Nicolau s'alçà, n'agafa un per cada braç i els diu:

— Mostreu-me on són les criatures assassinades, i Déu vos perdonarà.

Els altres, esporuguits i sense esma del que feien, van signar la porta d'una cambra, i llavors hi entrà el sant; i no fa més que tocar un tros de carn que sortía, quan s'aixeca un nen, i tot fregant-se els ulls diu:

— Que bé que he dormit!

Toca un altre tros de carn, i surt un altre nen, qui també diu:

— Dormia més a gust!

Finalment, toca un altre tros de carn, i surt el tercer noi, que també diu, tot fregant-se els ulls:

— Que estava bé! He somiat que jugava amb els nois del cel.

Sant Nicolau va retornar els nois a casa llurs pares.

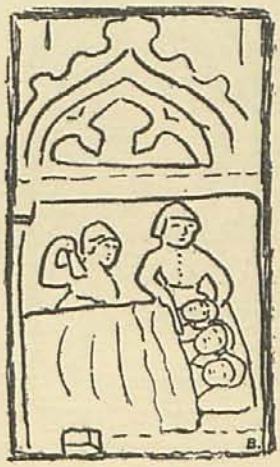

ELS CARNISSERS DEGOLLEN ELS TRES INFANTS
(Compartiment del retaule de sant Nicolau de Castelló de Farfanya.)
(Calc d'una fotografia.)

Aqueix fet de la vida de sant Nicolau, sense voler dir que sia el més estès i el més conegut, és dels que més ho és. A Catalunya el tenim representat des del segle XII a XIII als claustres de la Catedral de Tarragona, en un capitell que reproduïm a les làmines. Ací donem, també, una auca francesa.[1] Una altra magnífica reproducció, junt amb diversos passatges de la vida del sant, la trobem a l'admirable obra d'art que resulta ésser la creu de la confraria de Sant Nicolau, de Cervera.[2] Aquesta creu, treballada per Bernat Lleopart, l'any 1435, és estudiada àmpliament pel senyor Duran i Sanpere, el

* *Troisième et dernière Encyclopédie Théologique* (t. XIV): *Dictionnaire des legendes du Christianisme*, per M. LE COMTE DE DONNET, publicat per M. L'Abbé Migne (pàg. 864 i seg.). París, 1855.

1. *Imagerie d'Épinal*, n.º 645.

2. «A 27 de maig de 1319 s'establí, a l'església de Santa Maria de Cervera, una confraria anomenada dels Capellans, sota la invocació de sant Nicolau.» AGUSTÍ DURAN I SANPERE, *Orfebreria catalana*, pàg. 5. Tip. L'Avenç, 1917.

© Biblioteca Nacional de España

qual ha pogut utilitzar abundosa documentació conservada dins els arxius de Cervera.

A la capitulació feta entre els procuradors de la Confraria de Sant Nicolau i l'argenter de Barcelona Bernat Lleopart, es llegeix que l'artífex ve obligat a posar-hi determinades escenes, entre les quals hi ha aquesta, referent a l'assumpte que ens ocupa:

«Item que a la flor jusana deius lo crucifix que sie la image de sent Nicholau lo qual resussita tres scolans, los quals staran de genollons ab les mans juntes dins un cup.»

A l'altar de sant Andreu, de l'església de Santa Maria de Castelló de Farfanya, hi ha

SANT NICOLAU RESSUSCITA ELS TRES NOIS
(Del retaule de Castelló de Farfanya.)

uns compartiments d'un altre altar, sens dubte dedicat a sant Nicolau, que entre les diferents escenes de la vida del sant, n'hi ha dues referents a la llegenda dels nois assassinats pel carnisser.

Moltes vegades es representa al nostre sant vestit de bisbe, sense altres atributs que els episcopals; això és, el bàcul i la mitra, però moltes altres es veu al costat un cubell amb els tres nois despullats, com a la portalada barroca de l'església parroquial de Calella, damunt la qual figura una estatueta de marbre amb els tres nens a la vora.

* * *

Si França i Anglaterra posseeixen escrits antics referents a la vida del sant, també la nostra terra posseeix un pergamí del segle XIV, donat a conèixer per en Miret i Sans,[1] qui conjecturà que fou escrit entre els anys 1316 i 1340. Els versos 57-62 al·ludeixen a la llegenda dels nens amb aquestes paraules:

«Tres escolans rasusita,
que j. maler dagola,
que avia mesos an sal,
per son pacat et per son mal,
per so los escolans fay fan,
sagons que uets feit gran...»

En Duran i Sanpere *(op. cit.)* parla d'una oració de sant Nicolau, la qual existeix dins un manuscrit de la Biblioteca Provincial de Palma de Mallorca, que diu:

«Aquels tres escolans,
aquels tres presoners,
Vós, monsenyor, de mort a vida els resucitas...»

El culte que la nostra terra dedica al sant ha donat lloc a compondre molts de goigs a la seva lloança.

En un d'ells, que es canta a Teià, llegim:[2]

«Dins un cossi, trossejats,
ficaren a tres noiets,
creient-se, los seus malvats,
estar del tot satisfets;
mes la vostra santetat
ressucita'ls de repent:
Nicolau de Mira amat,
defenseu a l'innocent!»

A Malgrat, on el veneren per patró, li canten:

«Vostra virtut fou sens mida,
quan a tres nois degollats,
dins una bóta tancats,
los tornàreu a la vida,
lograut que sos matadors
paguien son atreviment.
Nicolau, sant excel·lent,
pregau per los pecadors.[3]

Altre tant podríem dir dels molts que es canten per totes les contrades de Catalunya i Mallorca, en alguns dels quals els gravats que

1. *El sermó de sant Nicolau*, publicat per JOAQUIM MIRET I SANS. Extret de la *Révue Hispanique*, tom XXVIII. Nova York - París, 1913.

2. «*Goigs en llahor de sant Nicolau de Bari, bisbe de Mira*, patró dels noys de la Escola del poble de Teyà, bisbat de Barcelona, los que tots los anys fan una alegre y distreta festa en lo seu dia, que és al 6 de desembre, compostos per Joan Bruguera y Valls, fill del citat poble.» Tip. Catòlica. Barcelona, 1885.

3. *Goigs en honor de sant Nicolau, bisbe, patró de la vila de Malgrat, sa festa lo 6 de desembre.* Imp. de Torres, carrer de Sant Eusebi, n.º 6. Sant Gervasi, 1885.

© Biblioteca Nacional de España

Imagerie Pellerin (n.º 645, Épinal)

EL MIRACLE DE SANT NICOLAU (Llegenda francesa)

(Grandària de l'original, 360 × 260 mm.)

© Biblioteca Nacional de España

els encapçalen representen sant Nicolau ressuscitant als tres infants.[1]

Per a dir-ho d'una vegada, el tema de la vida de sant Nicolau ha inspirat sengles obres d'art que guarden avarament moltes d'esglésies i museus d'art de Bèlgica, Itàlia, Rússia, França,

Boix col. Salvador Roca i Ballber

IL·LUSTRACIÓ D'UNS GOIGS DEL SANT, ESTAMPATS PER GUASP, A PALMA DE MALLORCA

Anglaterra, etc.[2] Però, veiem encara altres aspectes d'aquest pas llegendari de sant Nicolau, així com algun costum que se'n deriva.

* * *

Sant Nicolau, com hem vist, és el patró dels escolans, o simplement dels estudiantets.

Això ja ve de lluny. Monsenyor Lluís Borràs i Perelló, director de la P. i R. Acadèmia Bibliogràfico-Mariana de Lleida, ens dóna compte que el dia 28 de desembre de 1300 se celebrà, a la Seu vella de la dita ciutat, la «fiesta llamada del Obispo de los niños».[3]

1. Los ja citats de Teià i els mallorquins que a la faisó d'aquella illa duen al peu l'adreça o indicació de la confraria que els ha fet estampar : *Confrares i confraresses del gloriós sant Nicolau de Bari*. Imp. de Guasp.

2. *Saint Nicolas*, per AUGUSTE MARGUILLIER. Henri Laurens, éditeur. París.

3. «*Efemérides religiosas del obispado de Lérida*, coleccionadas y ordenadas por don Luis Borrás Perelló, pbro.», pàg. 234. Imp. *El Diario de Lérida*. Lleida, 1911.

Aqueixa festa es refereix a la del *Bisbetó*, que encara avui es fa pomposament a Montserrat, i de la qual ja en dóna importants clarícies el pare Villanueva, en estudiar diferents arxius, sobretot el de la Catedral de Lleida.[1]

De totes maneres, per a documentar-se com cal en aquest aspecte, és forçós de llegir el magistral estudi que li ha dedicat el senyor R. Serra i Pagès, on cerca els possibles orígens d'aquests i altres variats costums desenrotllats al vol de la festa dels innoscents, fixats per als infants, des del segle XV, en la diada de sant Nicolau. Acaba dient:

«Ab facilitat pot anarse seguint, per lo tant, de les *saturnals* barrejades ab les festes primitives dels *Ignocents*, a les dels *boigs* de l'Edat mitjana, degenerades ab el temps en escandaloses profanacions, fins que l'Iglesia, tractant de posarhi ordre, les aboleix, dexant tant sols aquelles pràctiques sencilles y ingenues, per diversió dels nois d'estudi (escolans o no), que celebren per la diada de llur patró sant Nicolau de Bari. Aquestes subsistexen encara, baix la forma de capta de fruites y queviures per anar a berenar, o recordant plenament les costums mitg-evals, com succeeix a Monserrat, aont la ceremonia té lloch ab tota pompa y en algun colegi religiós que també anomena *bisbetó*.»[2]

* * *

Les festes infantils celebrades el dia de Sant Nicolau pels infants, donarien lloc a omplir moltes de planes d'ARXIU, només les deixarem indicades dient, amb mossèn Ramon Bergadà i Solà, que les descrivia l'any 1920[3] : «anàvem per les cases i ens donaven ametlles, panses, figues seques, ous, pollastres... En sortir de missa, el dia de la festa, penjàvem un parell de pollastres d'una corda que anava d'un costat a l'altre de la plaça, i després... da-li noi! Tapats d'ulls, a cops de sabres, havíem d'endevinar qui els encertava... A la tarda, berenar al camp, amb el senyor mestre i el rector, i vinga cantar i brinquejar!...»

Encara avui canten a Constantí aquesta formuleta, quan van a plegar per les cases:

«Sant Nicolau, — bisbe de pau,
bisbe de Roma, — cansat i fatigat;
si no em doneu vellanes, — un cop de sabre al cap!

1. *Viaje literario a las iglesias de España*, vol. XVI, pàg. 32.

2. *La festa del bisbetó a Montserrat y Origens de la mateixa*, per Rossend Serra y Pagès, pàg. 20. Tip. «L'Avenç». Barcelona, 1910.

3. «Records del dia de Sant Nicolau», a la *Fulla parroquial de Constantí*, n.º 76, pàgs. 3 i 4. Imp. Llorens i Cabré. Tarragona.

© Biblioteca Nacional de España

Sant Nicolau, freixures, — no hi torneu més
a tocâ matines — per quatre diners.
Tururut, sant Pere; — tururut, sant Pau;
baixeu la botella — que veurem, si us plau.»

Aquesta fórmula petitòria varia a cada encontrada i a cada poble. Com en tantes de rimes succeeix, hi ha incoherències i barreges d'altres. Una de les més ordenades que hem trobat és la següent, recollida a Olesa de Montserrat:

«Quiquicrec, sant Pere; — quiquicrec, sant Pau;
que en venim de Roma, — que portem corona
de sant Nicolau;
la catxutxa us queia, — la catxutxa us cau;
un barret d'un frare — penjat en un clau;
panses i figues, — anous i olives;
mel i metó, — que tot serà millô.

Si voleu que canti més,
porteu figues, — porteu figues;
si voleu que canti més,
porteu figues i dinês.
Baixeu, mestressa; — baixeu, si us plau;
baixeu les figues — pels pobres Nicolaus.»

Si a la casa on demanen no els donen res, els nois es vengen tot cantant:

«La cric, cric, i la cric, croc,
la mestressa, la mestressa;
la cric, cric, i la cric, croc,
la mestressa cap al foc.»

A Olesa de Montserrat hi és encara ben viu, el culte infantil de sant Nicolau, i la confraria d'aqueix sant és de data molt antiga.[1]

Reconta Agustí M.ª Gibert,[2] que a les vessants del Pireneu, sense que en precisi el poble, deien els cantaires:

«Sant Nicolau de la confessió,
tres donzelles de Nostre Senyor.
Caritat, senyora; — caritat, si us plau,
que venim de Roma — y portem corona
de sant Nicolau.»

Segueix dient l'esmentat autor, que per tal que tinguin el degut sentit, cal esmenar els dos primers versos així:

«"Sant Nicolau, salva de confusió
tres poncelles de Nostre Senyor."

Així hi ha correlació amb el fet històric de què el bisbe de Mira salva a tres nobles donzelles germanes, les quals, sumides a la misèria, estaven a punt de caure a la baixesa. Sant Nicolau tirà dintre llur casa tres bosses curulles d'or, amb la qual cosa pogueren casar-se i trobaren molt bona sort.»

És aquesta una altra llegenda que es ve repetint en moltes representacions gràfiques de la seva vida. Al treball del senyor Duran i Sanpere, l'artífex Bernat Lleopart s'obligà a representar a la creu de Cervera «la image de

SANT NICOLAU TIRA UN POM D'OR A LES DONZELLES
(Del retaule de Castelló de Farfanya.)

sent Nicholau, qui tingua en la ma un pom d'aur a manera qui l vol lançar e que hi hage tres donzelles, e que les dues quascuna tingua en les mans un pom d aur e la tercera que stigua per pendre aquell que sent Nicholau vol lençar».[1]

També a l'altar de Castelló de Farfanya figura un compartiment que al·ludeix aquest cas. Al *Sermó de sant Nicolau*, ja citat, s'esmenta també aquest fet. Diu:

«... puxs tres pueles marida
ab tres poms que lus dona,
las quals per sa gran pobresa
volien fer gran auolesa.
El, per sa gran pietat,
disliurales del pacat;
les dones lo deuen molt amar...»[2]

Al manuscrit 113 de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, procedent de Ripoll, i dins les compilacions de Vides de Sants, en català i altres llengües, sempre es parla també de les tres donzelles redimides pel nostre sant. Iconogrà-

1. Al llibre *Confrarias de la present parròquia d'Olesa*, es llegeix en els comptes de l'any 1826:
«De limosnas y tres extraccions de un mocador quiscuna y del gall de sant Nicolau junt suma la cuantitat de 13 ll. 5 sous 9 diners.»
L'any 1854, per no citar-los un per un, arreplegaren d'almoines rebudes a l'església, 1 duro, 7 rals i 20 maravedissos; a l'escola, 1 duro, 12 rals i 18 maravedisos, i la rifa d'un mocador importà 15 rals i 22 maravedisos.
2. «Sant Nicolau», a la revista *Pàtria*, n.º 6, any III. Tarragona, 1902.

1. *Op. cit.*, pàg. 12.
2. *Op. cit.*, versos 49-55, pàg. 7.

© Biblioteca Nacional de España

ficament la vida total de sant Nicolau està estudiada en els claustres de la Catedral de Tarragona, tal com indicàvem en parlar del miracle dels estudiants. No hi manca tampoc el passatge de les donzelles.*

Dins els Goigs del sant també s'esmenten diverses vegades. Per mostra en posarem una estrofa d'un exemplar de la col·lecció d'en Josep Roig i Punyed:

«Compassiu remediàreu
a tres donzelles honestes,
tirant-los per les finestres
lo dot ab que les casàreu,
y luego vos ocultàreu,
perquè aplauso no buscau...
Siaunos sempre advocat,
gloriós sant Nicolau!»[1]

Abans de posar el mot final, volem assenyalar a l'atenció del lector uns bells articles de R. Serra i Pagès, publicats anys endarrera, que parlen de la festa infantil a Ripoll i a Camarasa, on la celebren el dia de Santa Caterina, però lligada i relacionada amb sant Nicolau, car diu la formuleta al seu començament:

«Santa Caterina, — el gall i la gallina;
sant Nicolau, — bisbe de pau.
Panses i ametlles...», etc.[2]

VALERI SERRA I BOLDÚ

* Vegeu la descripció i reproducció de tots els capitells a *L'Arquitectura romànica a Catalunya*, per J. PUIG I CADAFALCH, A. DE FALGUERA i J. GODAY, vol. III, segles XII i XIII, pàg. 495 i seg. Imp. Henrich, 1918.

1. *Goigs del gloriós sant Nicolau, bisbe de Mira, que es canten a la capella del Bellit, de Tagamanent.* Imp. Anglada. Vic.

2. «El gall de santa Caterina», tres articles de R. Serra i Pagès, a la revista *El Puigmal*, de Ripoll, any III, n.º 78 i seg. Imp. de Llorens Bonet. Ripoll, 1909.

Boix original col. Pau Andreu

© Biblioteca Nacional de España

GOIGS DE NOSTRA SENYORA DEL ROSER

Atribuïts, per antiga tradició, al pare Sant Vicens Ferrer

Vostres goigs, amb gran plaer,
cantarem, Verge Maria,
- puix la Vostra Senyoria
és la Verge del Roser.

Déu plantà dins Vós, Senyora,
el Roser molt excellent,
quan vos féu mereixedora
de concebre'l purament,
donant fe al missatger
que del cel vos trametia,
- Déu, lo Pare, que volia
fósseu Mare del Roser.

Del Sant ventre produïda
la planta del Roser ver,
fou de Angels circuïda
i servida amb gran concert,
i restà pur i sencer
vostre cos amb alegria
- quan parís en l'establia
el celestial Roser.

Quan els Reis devots sentiren
del Roser la gran olor,
amb l'estela junts partiren
per adorar el senyor;
i trobaren ser el ver
de Balàam la profecia,
- quan vostra mercè tenia
en los braços el Roser.

Gran delit vos presentava
vostre Fill ressuscitat,
amb cinc roses que portava
a les mans, peus i costat,
per les quals el Llucifer,
qui dels Sants l'infern omplia,
- fou robat en aquell dia
qui florí el Sant Roser.

Reparada la gran erra
de Adam per mort cruel,
trasplantat fou de la terra
el Roser dalt en el cel;
i pujant amb gran poder
el partir no us entristia,
- contemplant Déu com rebia
amb goig el Sant Roser.

No fou de menor estima
el goig de l'Esperit Sant
quan vingué de l'alta cima
en vostre Collegi Sant,
i regà aquell planter
que lo gran Déu elegia
- per estar en companyia
del celestial Roser.

Vostra vida acabada
la major dels goigs sentís,
quan a Déu sou presentada
triomfant en paradís;
qui senyora os volgué fer
del gran hort que posseïa
- colocant-vos com devia
baix la ombra del Roser.

Manà vostra Senyoria
als Frares Predicadors,
que de vostra Confraria
fossen instituïdors;
i així ells la han fundada
obeint vostre voler,
- dignament intitulada
Verge i Mare del Roser.

TORNADA

Puix mostreu vostre poder
fent miracles cada dia:
preserveu Verge Maria
els Confrares del Roser.

℣ *Quasi cædrus exaltata sum in Libano.* ℟ *Et quasi plantatio Rosæ in Jericho.*

OREMUS. — *Deus, cujus Unigenitus per vitam, mortem et Resurrectionem suam nobis salutis æternæ præmia comparavit : concede quæsumus; ut hæc Misteria Sanctissimo Beatæ Mariæ Virginis Rosario recolentes, et imitemur quod continent, et quod promittunt assequamur. Per eundem Christum Dominum nostrum. Amen.*

© Biblioteca Nacional de España

Boix original col. Valeri Serra i Boldú

ORACIÓ POPULAR

Un favor demanaria,
Mare de Déu del Roser:
que no em falti el pa cap dia,
l'alegria,
viure en pau i morir bé.

© Biblioteca Nacional de España

Boix col. Foment de Pietat Catalana

Boix col. Mn. Lambert Botey

Boix col. Foment de Pietat Catalana

L'Arxiu de Tradicions populars va enjoiant aquestes planes amb l'estampació d'una bella tria dels goigs que han enfervorit els nostres passats, quan encara tenen avui alguna popularitat.

Començàrem pels del Santíssim Nom de Jesús, record d'una devoció secular estesa a tota la nostra terra, els quals s'han cantat a totes les esglésies de Catalunya; avui donem els del Roser, que gaudeixen de no menor popularitat.

Algun dia la Confraria del Nom de Jesús estava instituïda en bona part de temples; d'altars que li són dedicats se'n troben a dotzenes. Aqueixa devoció donà una florida esplèndida de novenes, goigs o himnes, que tots ells s'acompanyaven de sengles imatges en fusta, dels quals molts s'hauran perdut o romanen oblidats en calaixos, però molts d'altres, per fortuna, es conserven a les impremtes seculars, com en són una bona mostra els que acompanyem en aquest nombre.

Boix col. R. Miquel i Planas

L'ordre dominicana finalment s'encarregà de propagar aqueix culte, juntament amb el de la Mare de Déu del Roser, tant i tant divulgada, de manera que, segons tenim entès, tots els nois i noies, de seguida de nàixer eren inscrits a la Confraria del Sant Nom de Jesús, i així que rebien la primera Comunió passaven a formar part de la del Roser.

El nostre amic Pere Mr. Bordoy, temps enrera tingué ocasió de fullejar els estatuts de la Confraria del Sant Nom, establerta a Santa Caterina de Barcelona; el *Dietari de l'Antich Consell Barceloní* va ple de les processons que cada any al mes de gener li dedicaven les monges dels Àngels, també dominiques, i justament ara ha fet tres cents anys, com ho consigna de moltes d'altres l'indicat *Dietari*, que entre tres i quatre de la tarda els consellers de la ciutat anaven al convent dels Àngels «... y aprés se feu proffessó del Santissim Nom de Jesús per los llochs acos-

© Biblioteca Nacional de España

Boix col. Foment de Pietat Catalana

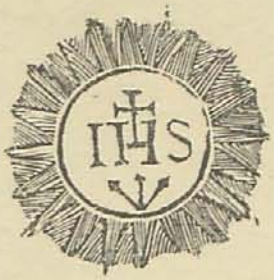

Boix col. Mn. Lambert Botey

Boix col. Foment de Pietat Catalana

tumats de altres anys per semblant jornada...» (pàg. 226, any 1628).

Pel que fa referència als Goigs del Roser, que denem abans, tota altra devoció queda obscurida al seu costat. S'han cantat i es canten a totes les terres de parla catalana, des del segle XV, tots els diumenges primers de mes dedicats a la Mare de Déu del Roser, i se'n reserven uns altres per ésser cantats durant l'Advent i uns altres durant la Quaresma. Tots ells foren traduïts al castellà a començaments del segle XVI. Catalunya té confraria del Roser a cada poble.

Boix col. Mn. Lambert Botey

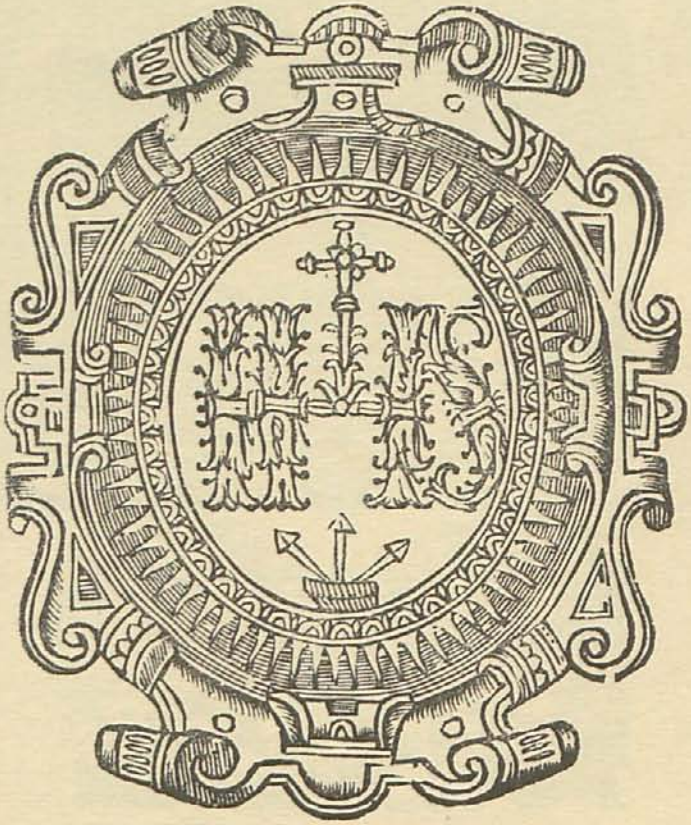
Boix col. Foment de Pietat Catalana

Boix col. Abadal de Manresa

© Biblioteca Nacional de España

LA SANTA MÀ[1]

(TRADICIÓ)[2]

El senyor rector de Santes Creus, tot ensenyant-me, punt per punt, aquell cèlebre monestir, entre altres velles tradicions em contà aqueixa, que restà escrita a la meva memòria millor que si me l'hagués escrita en un cap de paper.

Al monestir hi havia dos monjos, que com a vers amics s'estimaven, com s'estimaven els antics religiosos en els convents. Com que l'un i l'altre ja es feien vells, feren un pacte amistós i cristià, que el primer que moriria tindria les oracions i sufragis de l'altre, i, sobretot, una absolta diària dita sobre la mateixa fossa.

La mort, que no es descuida mai ni fa tard per ningú, en el dia i hora disposat per la Divina Providència vingué a Santes Creus, entrà en una cel·la i s'emportà a un dels dos monjos entre les seves negres ales, cap al seu cementir, que era al mig dels claustres, perquè els germans vius, quan hi baixessin a dir oracions o a passejar, pensessin amb els germans difunts.

El monjo sobrevivent complí, amb llàgrimes als ulls, les promeses fetes, i des del primer dia, digué l'absolta sobre la fossa del seu enyorat company. En acabar l'absolta, veié sortir de la tomba la mà del difunt, que en mostra d'agraïment el beneïa.

L'endemà, el monjo tornà al claustre a dir l'absolta, ab més fervor si hi cap, i encara no l'havia acabada que ja sortí la mà beneïdora a fer el signe de la creu. I cada dia el monjo viu anà a pregar pel monjo difunt, el qual treia la mà de la sepultura i beneïa l'amic vivent; fins que aquest en donà esment al pare abat.

El pare abat, després d'encomanar-lo a Déu un dia i altre, se'n baixà, una vesprada, al claustre, junt amb l'amic del difunt i seguit de tota la comunitat. Rodejaren la fossa i cantaren l'absolta devotament i solemne. En dir *Requiescat in pace*, sortí la mà misteriosa i els beneí com de costum. L'abat s'hi acostà, la prengué com per encaixar, i, sense estirar-la ni res, li seguí i se li quedà entre les seves mans. Aqueixa mà fou guardada molts i molts d'anys en el reliquiari del Monestir de Santes Creus.

Els qui l'havien vista i tocada abans de l'any 35, diuen que era seca i com empedreïda, però sencera i amb tota la pell encara. En esbullar-se els monjos del Císter, al torb de la revolució, la preuada i llegendària relíquia anà a parar al Monestir de monges Bernardes de Vallbona, on l'ensenyen encara i l'anomenen «la Santa mà».

JACINTO VERDAGUER, prev.

L'autenticitat d'aqueixa relíquia tradicional, que les Religioses Bernardes del Reial Monestir de Vallbona guarden amorosament, és ben provada, a més que per tradició i contalla oral, tramesa de generació en generació de religioses, per haver-ho consignat per escrit un frare de Santes Creus, que després del 35 com a exclaustrat va poder exercir el càrrec de capellà del gloriosíssim cenobi de monges de Vallbona, el més antic que existeix a Catalunya, de l'orde del Cistell. — N. de la R.

1. Reproduïm aquesta tradició, per tal com podem oferir la fotografia de la Santa mà de la manera com la guarden a Vallbona, gràcies siguin dades al capellà del monestir, el nostre volgut amic i col·laborador mossèn Francesc Bergadà.

Dins la caixeta on està posada, duu una vitela, que conté escrites unes paraules. Com que el gravat no permetria deixar-les llegir, ens plau de copiar-les. Diuen així:

«Esta es la mano que milagrosamente se apareció en nuestro cementerio de S. S. Creus y dió la bendición a aquel Monge devoto de las almas, el cual todos los días las absolvía en dicho cementerio. Permitió Dios por sus altos fines se dejase coger del sacerdote en la forma que estaba bendiciéndolas y de la misma manera que aquí se admira entera. Aunque de pocos años acá, a ruegos importunos de la duquesa de Nágera, se le quitó el dedo menor de ella que le fué forzoso restituirla luego porque afligida instantáneamente de una fiebre maligna no halló descanso hasta que la restituyó a dicho el monasterio. El Excmo. y R.º Sr. Dn. Fray Angel Manrrique Obispo de Badajoz y Capitán General de las fronteras de Castilla la Vieja en el tomo 2.do de los Anales Cistersienses año 1157 Cap 5.º n.º 5 refiere este suceso así y añade que hallándose en este santuario vió aquí el instrumento auténtico y concluye. — Servatus in sacrario ejusdem Monasterii.»

2. *Rondalles*, per mossèn Jacinto Verdaguer, pàgs. 33-35. Tip. «L'Avenç». Barcelona, 1905.

© Biblioteca Nacional de España

TRADICIONS DEL LLUSSANÈS

LA VERGE DE LLUSSÀ

(TRADICIÓ)[1]

«Estant pres lo jove de Lluçá, los moros li deyen que renegués al estil de son país y ell com nol entenian en lloch de renechs cridava: nap turrat!... xurbía beneita!... Mare de Déu de Lluçá, veniume a buscá!... y los moros pensant que deya grans disbarats reyan... A la nit bo y engrillonat lo feyan dormir en una especie de caixa amb un centinella al costat... Com era devot de María Santissima acostumava anar a rebrer los Sts. Sagraments en las seuas festivitats. Lo dia catorze d'Agost li vingué a la memória son costum y avans de dormirse pensava; ay si poguesses esser demá a Lluçá; que es la festa principal com anirias a confessar y combregar!... y lo son lo sorprengué amb aquell desij. Al toc de l'Ave-María digué el guardiar al jove.

—Cristianillo hay campanillas en tu pueblo?

—Si —respondió.

—Pues yo soy el cautivo y tu estás en libertad... Mes ¡oh prodigi! lo endemá se trobava al padró de Lluçá al toc del Ave-María...»

En la parroquial de Lluçà, antic priorat, encara es conserva el grilló del captiu, i sol veure's penjat arran mateix de la porta de la sagristia.

Una altra tradició, de la qual sols en poguí arreplegar petites engrunes:

«També es tradició que la propia imatge de Ntra. Sra. de Lluçá si se col-locava a la Iglesia desapareixía y que no hi volía estar, lo que dona entendrer fou amagada amb gran siguilo; y començá a correr la veu fins a nostres días que fugía o marchava...»[2]

* * *

1. Copiada de l'Arxiu Parroquial. S'ha respectat l'ortografia del document, per més autenticitat.

2. El cas aquest es conta exactament de la Mare de Déu del Tallat, que es venera a Rocallaura. L'estimat amic i poeta mossèn Ramon Bergadà l'ha tret de la forta i arrelada tradició del país i l'ha recollit a la seva *Memoria histórica de la Imagen y Santuario de Nuestra Señora del Tallat*, cap. VI, pàg. 24 i seg. Imp. Mariana. Lleida, 1906. — N. de la R.

—Ja fa molt temps d'això... L'avi em digué que a son pare ja li havien contat de ben menut...

«Diu que abans, per allí dalt, vora Manyaques, hi havia una bona pagesia, que jo no sé pas com hi deien i que no era pas molt lluny del Pla de la Mala Junta. El tens present?...

—.....

—Donques, es veu que el dia de Santa Àgata, que abans era festa molt principal i assenyalada per natros els pagesos, el d'aquella caseta junyia el parell de bon dematí i se n'anava cap a fer la junta.

Era pel camí que va trobar, em sembla que l'avi em deya un pobre captaire, que li va voler fer memòria d'aquella seva distracció, o mala voluntat.

—Ep! Que Déu vos guard de prendre mal! —li deia el passavolant.

—Que Ell vos ajudi.

—Goiteu, vós, l'home... A ben segur que avui vos heu llevat per la mala espona, o bé no heu mirat el calendari gens ni mica...

—I què voleu dir amb això? — li fa el pagès aguantant els bous que al seu darrera babejaben bo i remugant.

—O... res... Res, res. Que avui, si no vos en recordeu, em pensi que és Santa Àgata, i no vos tinc pas de dir lo assenyalada que és la festa.

—Mireu, vós, el caminant... La gata que em penso voleu dir, més que segur que s'està en algun recó de casa... perquè la mixa és molt ratadora... He, he, he!... —i reia d'una manera que fins feia esgarrifances.

—No m'heu pas entès, belleu, o bé jo em pensi que ho heu fet prou i bé de sobres. Jo no vos som pas parlat de gats, i encara menos de gates...

—I donques...

—Jo, lo que vos dic, és que avui és Santa Àgata, i Déu faci no vos ne recordeu ja massa amb retard...

—Goiteu!... La gata, sabeu?... Aneu a casa que la dona ja vos l'ensenyarà.

© Biblioteca Nacional de España

—Amb Déu siau... que quan el ruc no té set... sí... ja pots anar xiulant, que... tururut... — i amb la mà feia un gest estrany.

—Ja veureu... un hom fa el que li sembla, i endemés... sabeu?... lo que no es cogui per vós... deixau-ho cremar, que no vos farà pas malprofit... — i encara botzinant se'n baixava a la trossada per començar la junta.

El vianant es perdia mentrestant dins l'aubaga.

El pagès enganxava els bous a l'arreu i començava el primer solc. N'havia fet tres o bé quatre, quan va trobar que el goret se li enfondia i els bous i ell s'ensorraven. Amb un renec cargolat volgué provar de sortir d'allà dintre... mes ja era tard. Déu Nostre Senyor el castigava pel mancament i la burla.

Tot d'un plegat, la terra va acabar d'obrir-se, i arreu, bous i llaurador varen caure a l'infern per sempre més.

I a darrera la porta hi ha un fus, acabat amén Jesús» — deia la muller del que això em contava, bo i arrupida arran del foc.

—Sí... vés-te-les a creure aquestes falòrnies...

—Calla, heretge —li replicava el seu home —, que tothom sempre ha dit que era veritat..., o si no, no tingas por... Doncs, perquè en el camp on va passar això que avui és un escampall de rocs hi diuen el Pla de la Mala Junta?... Endemés, per tot on el dia de Santa Àgata hi jau la boira, ja es poden bellugar, que a l'istiu no els faltarà una bona pedregada... Per això molts pobles en el dia de la santa toquen força les campanes, perquè ella estigui ben contenta i els deslliuri d'aquella malvestat...

* * *

Veus ací que una vegada — i no va pas de rondalla —, diu que per Marlés amunt, per aquells contorns de les Eures de la Quar, arran mateix de la Riera, en un espadat que feia feresa, diuen que hi tenia la seva cova una bruixa que vivia entre mussols, gripaus, serps i busarroques.

Les seves feines eren de reunir tots els follets dels contorns i fer-los ballar a les nits d'una bona lluna vella. Per tot estar filava llana, i el seu fus mai estava quiet entre els seus dits, balla que balla, fila que fila. Quan havia acabat la provisió que solia tenir de llana, diu que pujava a cavall d'una escombra, allí a entrada de llustre, i trico trico, se n'anava cap en l'aire a buscar-ne amb una companya seva que vivia en alguna bauma dels voltants de la vila de Prats de Llussanès, i quan havia fet provisió, se n'entornava.

Era també per aquells paratges extraviats que hi vivia un pagès, no molt ric, emperò sí que es donava bona vidassa.

Tenia una ramada d'ovelles la cosa més grassa i ben plantada d'aquest món. Moltes vegades era ell qui les menava a pasturar, i d'en tocom trobava bons herbassegars. Tot li anava boca què vols cor què desitges, i cada any els millors xais era ell qui els venia a les fires d'Alpens, de Berga o bé de Prats de Llussanès. La fortuna, que diuen que és boja i sempre balla, ja anava temps que li feia l'aleta, però com que porta nom de dona i, com elles, diu que es gira cada vint-i-quatre hores, veus aquí que vingué un dia que els xais grassos i tendres se li aflaquiren, com també les ovelles, tocades d'alguna malura dolenta, se li tornaren xorques, i veli aquí que molts guanys arreconats anaren sortint de la fosca caixa de la cambra; i va passar un gran xic de temps que al pagès que us dic no li anaven pas les coses com ell volia, que Nostre Senyor ja sap perquè les fa.

Vingué un dia, que avorrit i jugant-se el tot pel tot, diuen que se'n va anar a trobar a la bruixa, i aquella li donà el remei que calia fer.

Per això un dia se'n va anar a veure un pagès veí, perquè li deixés el marrà seu, ja que els d'ell no valien res i se li havien mort. El bon home li deixà el més fornit de la seva ramada, que era d'una llana més negra que una nit sense estels.

—Eh, doncs, quin marrà més bonic?...

—A fe de n'ell que sí.

—Pla que no en trobaries cap més a deu hores al volt.

—Ja tens raó, ja... Si les meves foscudes ovelles no curen ara, com hi ha daixonses... que no ho entenc pas...

El va lligar per les banyes amb una soga, i avall s'ha dit.

—Apa, adéu-siau... i d'aquí a uns quants dies ja vos el tornaré.

—O, això rai... No ve pas d'aquí...

—Vaja, avant!

—Apa.

D'ençà d'aquest dia la fortuna del bon pagès tornà a refer-se pel que toca a les ovelles. Una

© Biblioteca Nacional de España

xaiada com cap any bellugava pels prats on pasturava la ramada, emperò tots els xais nascuts foren d'una llana més negra que una gola de llop, però com que n'hi havia molts, el seu amo i pastor ni menys que amb això pensava.

Feia temps que aquest tenia el marrà i encara romansejava per tornar-lo, quan vingué un dia que li fou reclamat l'animal; però en comptes de tornar-lo i estar agraït, no volgué entendre en cap tracte, i se'l quedà per a ell, per més que fos acusat de lladre i mal home. Al contrari : un vespre, complint el manament de la bruixa, se l'enmenà al peu de la Riera, i, després de degollar-lo, el tirà, bo i mort, dintre les Goles de les Eures. No devia tenir la seva consciència gaire en repòs, que de llavors ençà mai més estigué gens ni mica de content.

Un dia, que pasturava el ramat en una prada de vora la Riera, quan menys s'ho pensava, el cel va començar a ennuvolar-se, i ell, tenint por de mullena, ja començava a fer replega de les ovelles, quan veus aquí que de dintre els Gorcs de les Eures surt el marrà negre, amb unes banyes de foc, i comença a córrer pel prat. Tota la ramada s'esvera i es posa a botre al seu darrera, i en un dir Jesús es torna a tirar altra volta dintre les aigües, seguit del bestiar i del seu pastor.

Mai més s'ha sabut res d'ells.

Un dia que un vianant volgué saber la fondària del gorc, diu que va agafar un cordill molt llarg, i després de lligar-hi una pedra, la va tirar dintre les aigües. Feia estona que descabdellava, quan va sentir una veu fosca que sortia de dintre el gorc i li deia : « — Descabdella que descabdellaràs, que al fons del Gorc de les Eures mai arribaràs...»

De llavors ençà ningú més no ha volgut saber res amb les gorgues d'aquell recó de món.

Trameses per JOSEP M.ª VILARMAU.*

(Santa Maria de Marlés.)

EL RECTOR DE VALLFOGONA

D'aqueix personatge, que es deia Francesc Vicens i Garcia, i va nàixer a Tortosa, als volts de l'any 1580, ens n'ha arribat el seu record embolcallat amb llegendes que es lliguen amb el conreu de la poesia.

Encara que s'ha escrit molt d'ell, falta arreplegar-ne més coses.

Del Rector de Vallfogona se'n conten de verdes i de madures. Notem, però, que per la seva virtut se li confereix la rectoria de Vallfogona; notem, també, que l'any 1621 és nomenat secretari del bisbe de Girona, que havia acompanyat l'arquebisbe de Tarragona Joan de Montcada, en l'entrada a la seva arxidiòcesi; que el veiem lluir i triomfar en certàmens celebrats a Girona i Barcelona en honor de sant Ignasi de Loyola i Santa Teresa de Jesús. És a dir, que el Rector de Vallfogona era home que pel seu talent i per les seves virtuts era digne d'escalar bons càrrecs i de figurar entre la gent literata.

Això, de totes maneres, no ha arribat al poble; no hi han arribat sinó certes anècdotes i certes poesies que li són atribuïdes, i no hi ha ningú que no conti fets graciosos del Rector de Vallfogona, associant-ne bastants amb el record d'un escolanet, del qual diu la llegenda que es conegueren així:

Anant el Rector a Tàrrega, i en essent a la partida d'aquell terme, coneguda per l'Oliverada, en el camí vell de Verdú, trobà un minyonet de sis anys, tot endreçat, tot distingit, abillat amb pobresa, però amb una mirada tan penetrant, que el Rector se n'agradà, i, parant la mula en què anava muntat, li digué tot de pressa:

— Àngel de Déu:
d'on vens,
on vas,
com te dius
i amb qui estàs?

a ço que el noi contestà, tan ràpidament com la pregunta fou feta:

* Les dues darreres tradicions foren contades per Josep Casanova, d'uns seixanta dos anys, veí de Marlés, 1925.

© Biblioteca Nacional de España

— Bon jorn haja, monsenyor:
vinc de Tàrrega,
vaig a Verdú,
em dic Pere
i no estic amb ningú.

Una altra anècdota relacionada amb l'escolà és aquella en què es conta que el Rector li digué, als primers dies d'estar junts, que a Vallfogona la gent no parlaven igual que als altres pobles; que a les dones els deien *altes i baixes*; a les galledes, *barrabaixes*; al llit, *el bon repòs*; als carrers, *llarguim llargum*; a l'aigua, *matafoc*, i al rector, el *sæcula sæculorum*.

En sa virtut, un dia es calà foc al llit del Rector, i en adonar-se'n l'escolà, ell que es posa a la finestra a demanar auxili dient amb la nomenclatura que el Rector li havia ensenyat:

— Vosaltres, *altes i baixes*,
agafeu les *barrabaixes*,
correu els *llarguims llargums*;
porteu força *matafocs*,
perquè es crema *el bon repòs*
del *sæcula sæculorum*.

És clar, ningú no el va entendre, i en preguntar-li el Rector de què se les havia, li féu de resposta que demanava auxili perquè s'havia posat foc al llit.

— Ah! — féu el rector — corre, diga-ho com ho sabies abans.

De l'existència d'aquest escolà se'n dóna fe una làpida que el Rector li dedicà a la seva mort, amb uns versos que comencen:

«Ací jau un escolà
del temple de Vallfogona,
que dol i llàstima dóna
als bronzos que repicà.»

* * *

Ara bé, la nota d'humorista que s'assigna al Rector de Vallfogona té indubtablement alguna base, quan el seu panagirista mossèn Ramon Corbella, de Vic, copià un testament de l'arxiu de Vallfogona, escrit per la pròpia mà del doctor Garcia, en el qual es diu : «...són testimonis d'aquell acte Joan Capdevila, rellotger, artiller, granader, esmolador, manescal, campaner, aguller, espaser, daguer, frener, ferroveller et *omnia finita in er*, i Gallart Anglada, gavaig de nació, moliner d'ofici i habitant a Vallfogona...»

Però, tingués tan bon humor com se vulgui, en els llibres parroquials de Vallfogona es veuen proves de què era tot un rector, cuidador dels negocis espirituals dels seus feligresos, la qual cosa demostra també l'interès que tingué promovent el culte a Santa Bàrbara, a honor de la qual aixecà una capella al cantó de l'Evangeli;

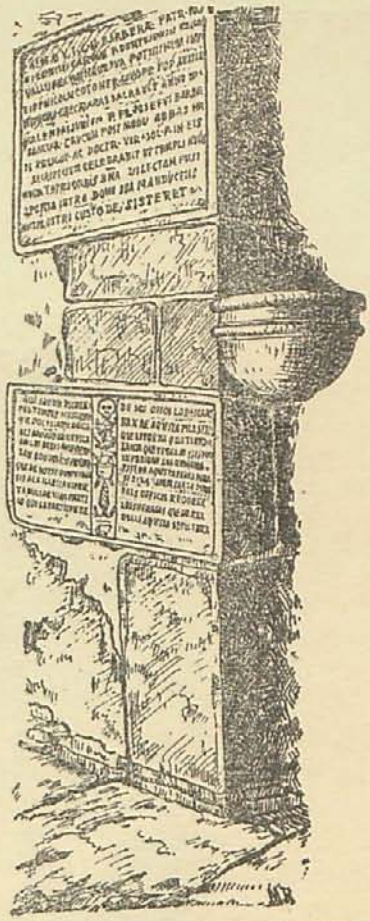

PICA DE L'AIGUA BENEITA A L'ESGLÉSIA PARROQUIAL DE VALLFOGONA DE RIUCORP

Pot llegir-se a la inscripció de baix l'epitafi dedicat pel Rector al seu escolà.

escrigué uns Goigs a la seva lloança — que encara avui es canten —, obtingué una relíquia per a presentar-la a l'adoració dels seus devots, i, finalment, compongué una comèdia de Santa Bàrbara, per a ésser representada pel seus feligresos en nombre de més de quaranta, sense comptar-hi els comparses, durant les festes solemnes que es feren en inaugurar la capella.

De l'afecte que en Garcia professava a Santa Bàrbara, el nom de la qual portava la seva mare, sapigué també fer-ne participants als seus feligresos, de tal manera, que, ultra l'ajut o presta-

© Biblioteca Nacional de España

ció personal que li oferiren per a bastir l'obra de fàbrica, es demostra amb les deixes que li feien en llur testament.

* * *

No hi ha ningú que hagi sentit a parlar del Rector de Vallfogona que no sàpiga que féu un viatge a Madrid.

conèixer la vila i cort abans de presentar-se al rei, i diu la llegenda que, passejant-se pels voltants, veié a un cavaller tot admirat de què un nen dormís tranquil·lament sobre una pedra, a la qual cosa digué el cavaller com a conclusió del seu raonament:

— O la piedra es de lana
o el niño es de bronce.

Boix col. R. Miquel i Planas

ELS POETES LOPE DE VEGA I EL RECTOR DE VALLFOGONA ES TROBEN I RECONEIXEN ALS AFORES DE MADRID

Sembla ésser que, passant el rei Felip IV per Cervera, l'envià a cercar per a conèixer aquell poeta, la fama del qual, doncs, devia haver arribat a la cort, i el bo del cas és que entre les poesies apòcrifes o originals atribuïdes al Rector de Vallfogona no se'n cita cap de castellana, encara que en degué haver compost en aqueixa llengua, puix la Diputació Catalana, en 1640, diu que Lope de Vega *las celebró por raras...*, etc.

Sembla també que en arribar a Madrid volgué

Contestant llavors el nostre poeta:

— Qué más lana
que el no pensar en mañana?
Y qué más bronce
que no tener años once?

Això bastà perquè es coneguessin els dos poetes, Lope de Vega i en Garcia, malgrat no s'haguessin vist mai.

Fou el seu company Lope qui el presentà al

© Biblioteca Nacional de España

rei i a la cort. De la seva estada allí se'n conten una mala fi d'anècdotes, totes ponderatives de l'agudesa del Rector de Vallfogona, de les quals n'anotarem dues.

Una vegada el rei, en la seva dèria de posar a prova l'enginy dels poetes del seu temps, els cridà tots per a representar devant la cort una comèdia que havien d'improvisar sobre la creació del món.

El mateix monarca féu el repartiment, i assignà a Garcia el paper de Creador, a Lope de Vega el de Adam, i així per l'estil altres, a Quevedo, Gòngora, Cèspedes, etc... Començà Adam per donar gràcies a Déu d'haver-lo criat i de tenir tantes i tantes coses al seu servei. Com que era tan verbós, embafà tots els oients a còpia de versos, i quan n'estigué cansat, es dirigí al Creador, dient-li:

— A vista de este proceso,
que me respondéis, Señor?

I Garcia, recordant sens dubte les paraules *Penitet me fecisse hominem*, pronunciades pel Creador després del pecat dels nostres primers pares, respongué:

— Me pesa de haber creado
un Adán tan hablador.

Una altra vegada, reunits diversos cortisans amb motiu idèntic, les improvisacions havien de tenir per objecte de ponderar la formosor de la reina, però aquell dia la musa del doctor Garcia bufà tan malament el rebequet, que deixà a la sobirana com un drap brut.

Molestada la reina, li ventà una bofetada, que el Rector, sense immutar-se, la traspassà al veí, dientli «— Que pase», i així la reberen tots els circumstants.

La llegenda, que no història, escrita pels collectors de les seves poesies, perpetuada després

Escut d'armes del doctor Vicens García, Rector de Vallfogona

en el drama d'en Frederic Soler, la novel·la d'en Feliu i Codina i altres *pamphlets*, conta que el Rector de Vallfogona fou emmetzinat en un hotel de Saragossa quan tornava de Madrid.

No se n'ha pogut provar res; no se sap la data d'aqueix viatge, i, per tant, tot són fantasies. Només és molt probable que escrivís la poesia *Últim cant de l'autor en la seva agonia*, després de rebre un fort desengany o un seguit d'ells.

D'aquest personatge llegendari, qui ens en dirà més fets, si no certs, dels que se li atribueixen?

Lluís Marsal

Boix col. R. Miquel i Planas

© Biblioteca Nacional de España

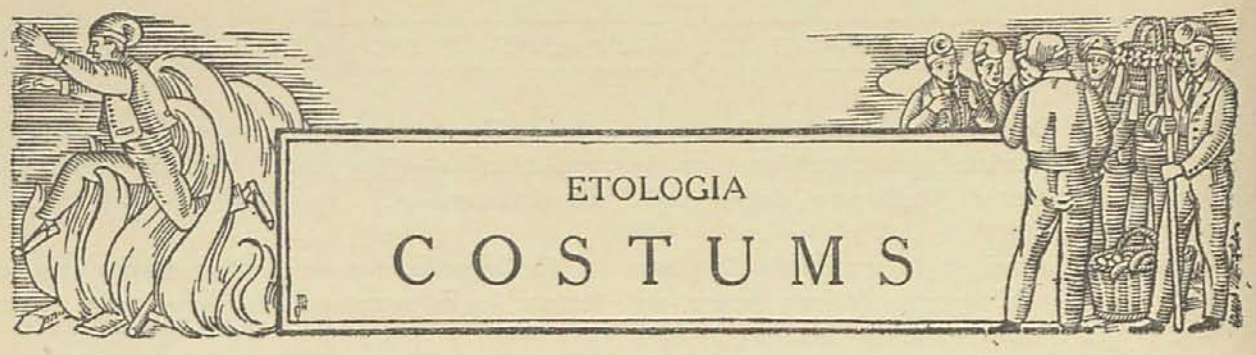

LA QUARÈSIMA

(Usances i costums de l'Alguer)

Era una figura de dona, confeccionada amba paper o cartó, pintada amba colors diferents, i representave una vella, llonga, magre, fruncida, amba 'ls braços fins, lloncs quasi per a demonstrar la llongària del temps, dels dies que passen

Entre centpeus

— Has vist quina estufera? I, total, set cames!
(Caricatura publicada al diari *Correo de Mallorca*; 2 març 1928)

des de l'últim de Carnestoltes[1] al dia de Glòria,[2] i dels dejunis que se feiven, i de l'abstinència de la carn.

Aquesta figura se penjave a les cases i a les botigues de sastres, sabaters, fusters, farrels i altres mestiers.

Se pintave en diverses formes i maneres i, a més, li aplicaven imatges, papers daurats i de diversos colors; tota circumdare de cadenetes fetes d'anelles de paper vermell i groc. Tenia set cames i, cada divendres, se hi tallave una, i així totes set.

Lo dia de Glòria, quant, del campanar de la Catedral, repicaven les campanes, i per los carrers, los minyons feiven gatzara, armats de bastons, per a pegar a les portes de les cases, i quan dels terrats i dels balcons partiven en alt los tirs dels fosils, per anunciar que Jesús arribà al cel, a les cases i a totes les botigues se donave foc a la Quarèsima la qual cremave a la vista del populatge, a los crits d'alegria dels minyons i les risades dels vells.

Correven tots d'una botiga a l'altre, d'u en altre carrer a veure la vella en flames.

Petita festa, que enalsave l'ànim i feive oblidar los dies de magre que llavors se observaven amba tot lo rigor que los costums, l'educació i les ordenances de l'Església prescriviven per a regular la salut dels homes i preparar-los a les tradicionals diades de Pasqua.

Avui esparagué del tot aquesta usança tan característica, significativa i típica. Sols los minyons siguin a pegar les portes amba los bastons, i del vell campanar de Santa Maria davalla encare lo dolç so de les campanes que canten «Gloria-Gloria!».*

Carmen Dore

* * *

Aquest costum, en part ha vingut també practicant-se a altres punts de Catalunya.

A Mallorca, segons escriu el nostre il·lustre

1. La Quarèsima entra de la mitgia nit de dit dia, i l'Església l'anuncia amba 'l so del Campanó.

2. Lo Dissabte sant, de quan sona glòria entra la Pasqua.

* L'autor ha conegut aquesta usança en la seva minyonesa; are conta l'edat de cinquanta vuit anys.

© Biblioteca Nacional de España

amic i col·laborador mossèn Antoni Maria Alcover, es feia de semblant manera que a l'illa de Sardenya, segons ho ha contat el senyor Dore amb el seu graciós llenguatge.

Diu mossèn Alcover, o «Jordi des Recó», a les *Contarelles*:*

«Lo que també duia altre temps sa gent molt en revolt en sa Corema, sobre tot devers ciutat, era lo de sa *Jaia-serrada*, que ja s'és perdut casi de tot. Si en demanau clarícia a qualsevol ciutadà de mitjana edat, encara vos ho contarà a pedres menudes an això de sa *Jaia-serrada*, perquè quan era al-lot pusser se feia encara per totes ses cases.

Sa *Jaia-serrada* era una jaia de paper, cartó o fusta pintada, que figurava sa Corema, magre i esquerda, amb un bacallar amb una mà i un manat de pastanagues amb s'altra, i amb set cames i set dents, que representaven ses set semanes de Corema. Es primer dia de Corema penjaven aquella *Jaia* dins sa cuina o menjador, i cada diumenge li taiaven una cama de ses set que tenia fins que es dissabte sant remania sense cap i arrenconaven amb gran lulea es bigalot que quedava; però a mitjan Corema ja li feien una *operació*, d'on li venia es nom que duia de *serrada*; i era que es dijous de sa quarta setmana, quan havien passada ja mitja Corema justa, devallaven sa *jaia* i la serraven p'es mitg, perquè ja tenien mitja Corema abaix. I antigament a ciutat tal dia encara en feien una altra de funció més de veure a's mig de sa *Plassa de Cort* per devertir la gent : e-hi posaven un cadafal, i es botxí i es *mata-rates* s'hi enfilaven amb una *jaia* de pedassos i paia, casi tant grossa com una de bon de veres; i allà aquells dos amb una serra de fuster, venga aserrar aquella jaia! i, bones xerrocades!, fins que n'hi havia bossí de *jaia;* i tothom, bones riaies i crits i siulos i morruell per llarg! I no hu vulgueu sebre sa gentada que hi comparexia a veure *serrar* sa *jaia*, i es gust que tothom e-hi passada. Ara la gent se deverteix amb altres espectacles un poc més sobrats de bossa i de conciència desgraciadament.

Encara hi ha qualque casa devers ciutat que hu conserven an això de sa *Jaia-serrada*, per alegrar la gent menuda que és de lo més digne i respectable que trepitja terra.»

* *Contarelles d'En Jordi des Recó*, per mossèn Antoni Maria Alcover, segona edició, pàgs. 67-69. Estampa de N'Amengual i Muntaner. Ciutat de Mallorca, 1915.

A Barcelona havia vingut fent-se durant molts d'anys, i segons ens pensàvem s'havia deixat córrer a mitjans del segle passat. Es pintava la figura d'una dona amb set cames, carregada de peixos i de verdures, però si el dibuixant no tenia trassa de fer-ho tan polit, bo i utilitzant llapis de colors (l'eximi dibuixant

Gravat col. Valeri Serra i Boldú

AL·LEGORIA DE LA QUARESMA
(Grandària de l'original 336 × 215 mm.)

Apeles Mestres es recorda de quan la seva àvia n'hi feia dibuixar), es pintava només que la dona de set cames. El paper on era pintada la figura es posava pegada a un cartó o fusta, i la tenien penjada a totes les bacallaneries. Cada diumenge se li tallava una cama. Allí, i a les cases particulars, usaven també un gravat al boix, que donem reduït, i després el cremaven més o menys solemnement.

Fa algun temps que el nostre també volgut amic en Josep Agell, en parlar de costums antics, ens digué que a casa seva cada any practicaven aqueix tradicional costum, i fa pocs dies que vam trobar-lo amb la seva xamosa fillada i

© Biblioteca Nacional de España

nebodets, i ens els presentà com a seguidors de la tradició quaresmal i com a serradors de les set cames de la figura representativa de la Quarentena.

De la comarca solsonina ens en donà noves l'il·lustre patrici doctor Jaume Viladrich, bisbe auxiliar de Burgos, qui morí mentre fou preconitzat per a la Seu de Vic.

Diu que a moltes masies muntanyeses d'aquell bisbat encara és vivent el costum, però la figura és consuetud no de pintar-la sobre paper o cartó, sinó de retallar-la sobre una butlla de la Santa Creuada, de les que han servit anys anteriors. En diuen la *Serraïna* d'aqueixa Quaresma, i com a tot arreu la cremaven en tallar-li la darrera cama.

En algun nombre donarem idea del *Serra la Vella* a mitja Quaresma, que es practica encara en alguns punts de Catalunya, que mossèn Alcover deixa indicat en parlar de la *Coresma a Mallorca*.

(N. de la R.)

REMINISCÈNCIES ÀRIES EN ELS COSTUMS FUNERALS CRISTIANS

No ens ha de sorprendre que dins les pràctiques religioses de la nostra terra subsisteixin costums netament pagans que mai no s'han pogut arrancar de soca i arrel i menys en tractar-se del culte a les ànimes, als difunts, als avantpassats, considerat per molts savis com la manifestació més remota del sentiment religiós de la raça indu-europea. Ès clar que alguns d'aquests costums pagans viuen molt decadents i no trigaran gaire a desaparèixer dels pocs indrets on encara s'aguanten ferms, com herbei fora del camí del progrés, i és curiós de notar com gairebé totes les pràctiques d'origen gentílic viuen despullades del seu significat primitiu. Potser el que les salvà, incorporant-les al sentiment religiós cristià, fou justament que ja havien perdut el seu significat i perduraven només que per la força de la tradició molt abans d'aparèixer el cristianisme.

De les moltes festes que celebrava l'antiguitat pagana, com els àpats de què ens parla Menanci, que tenien lloc en família a honor del difunt «die a funere tertio, sexto, nono et cuadragessimo», o sigui en els dies tres, sis, nou i quaranta després dels funerals, i les d'ordre general, que els grecs en dien «antesteries», i els romans «larentalia», que s'esqueien al desembre, a part d'altres que s'anomenaven «lenurias» i que podríem dir-ne festa de les larves, de les arnes, i «floralia», o de les flors, també dedicades als morts, pels romans, han quedat més generalitzades la dels àpats i la de les flors, aquesta darrera practicada encara per tots els pobles llatins el dia de Tots-Sants en què es porten flors al cementiri.

Els àpats o convits que a molts de pobles de la nostra terra dóna la família del difunt després del funeral, si és de procedència pagana, arriben a nosaltres tan adulterats com a festa a honor del finat, tan despresa es troba de tot element i de tot sentit religiós, que dóna lloc al dubte, i no gosaríem d'atribuir-li una continuïtat massa fidel ni en la materialitat del fet; la presència del difunt a taula, d'una manera afectiva no és tinguda per res en consideració. Veiem millor representada la tradició antiquíssima dels àpats commemoratius dels difunts en els panellets i la castanyada que segueix a les tres parts de rosari dites en família, on tan insistentment s'evoquen les ànimes. Ací, però, volem limitar-nos a constatar un costum molt poc conegut i que viu vergonyant en comptats pobles de Catalunya, de València i en algunes comarques d'Aragó, i molt estès, en canvi, a l'Europa oriental. El que això escriu l'ha practicat de petit a Barbastro, com tots els fidels a les tradicions, sense sospitar que un dia l'havia de corprendre l'emoció d'haver fet ço que feien els romans, els grecs homèrics, els indis del Rigveda i probablement l'home neolític.

El costum — val a dir-ho — ha esdevingut una mica puerilitzat, car a la cerimònia, absolutament popular, és a dir, mantiguda pel poble, sense intervenció sacerdotal de cap mena, fora la tolerància, només hi prenen part els infants i les velles més velles dels barris. No sé amb quina força es mantindrà a altres llocs.

© Biblioteca Nacional de España

Ningú no ignora que el dia de Tots-Sants l'atenció i l'afecte dels cristians, bo i oblidant els sants, que res no necessiten, es gira de cop i volta envers les ànimes, tantost comença la tarda. El costum esmentat obliga a comprar per endavant unes coques, de forma rodona, fetes de la millor farina i oli, amb sucre i mel pel damunt. Al mig tenen un forat, per on es fica el cap d'una candela bastant llarga i enroscada. Els que volen retre honors als difunts, agafen aquesta coca i se'n van a la Catedral a oir vespres. Un cop a l'església, encenen la candela, i la desenrosquen a mida que es consum. Generalment ja hi ha un paper perquè no caigui cera a la pasta. Quan les vespres són finides, la gent es posa la coca a la palma d'una mà i amb l'altra cura que el llum no s'apagui, i surten cap al cementiri, caminant segons el seu pas natural, és a dir, que no es veu mai a la cerimònia l'acte col·lectiu, la comunitat de mires, sinó una intenció reduïda a la família; cadascú mira pels seus morts (Parentalio). Arribats al cementiri, cada família cerca el tros de terra on jau el pare, el fill, l'avi. Si hi ha crescut l'herba, l'atapeeixen, hi deixen la coca, s'asseuen al costat i preguen fins que la candela es consumeix del tot i torra el sucre. Només llavors agafen la coca i se la mengen damunt la tomba, amb una serietat de ritual. Sols hem d'afegir a aquesta descripció que d'aquestes coques se'n diuen *almitas* (animetes).

D'on ens ve aquest costum? S'ha presentat espontàniament, sense res que el motivi? Es un retrocès atàvic? Una coincidència casual? No trobarem una explicació satisfactòria si no la cerquem en la força de la tradició popular, arribada fins a nosaltres de la més llunyana antiguitat.

Otto Schareder, en un seu treball referent a la religió dels aris, seguint les petjades d'investigadors tan seriosos com S. Müller i Brücher, arriba a establir el fet, gairebé innegable, que dintre dels costums d'avui es troben pràctiques que poden ésser traslladades a l'època que el poble va començar a preocupar-se del culte als morts, o sigui a l'edat neolítica, quan es portava al difunt ofrenes de menjar i de beure, d'armes, mobles, ornaments, animals domèstics, esclaus i dones; i es pot afirmar que el bramanisme ha esborrat molts més de costums prehistòrics que el mateix cristianisme. Des d'Aquiles, que honora al seu amic Patrocle, en posar damunt la pira fúnebre gerres de mel i oli, xais, bous, cavalls i enemics, fins a nosaltres, que posem damunt la tomba del nostre pare una coca de farina i oli, és clar que el costum ha rodat molt, i s'ha transformat, i s'ha suavitzat, però la seva idea fonamental creiem que és la mateixa : l'ofrena de presents als difunts que poc a poc va esdevenir simbòlica.

A propòsit del menjar ofrenat als morts, adverteix Schareder que la cosa més antiga que es coneix és la coca de mel i de faves, i els indis, que els oferien un menjar d'arròs i de mel, anomenaven *sapiuda*, que vol dir companys de coca, a la junta de parents que tenien obligació de retre homenatge als tres avantpassats: pare, avi i besavi. La cosa prevaleix, doncs, contra tota altre classe d'aliments, i arriba fins avui com a material del culte als morts.

A més a mes, sembla provat que els antics celebraven els àpats al lloc on havien enterrat el difunt, i encara que després traslladessin a casa el costum, sempre es troben vestigis de la pràctica primitiva. Els grecs celebraven una festa vora el sepulcre, com la *solemnia mortis* dels romans, i les oblacions de l'antiga Germània, *quæ in quibusdam locis ad sepulcra mortuorum fiunt.* I els que no tenien aquestes festes al fossar, la recordaven obrint un forat, segons la descripció que ens tramet Oldenberg en el seu llibre *La Religió dels Vedes* : «Després feien tres forats d'un pam de llarg, quatre dits d'ample i altres tants de fondària. A sobre es posava herba, i amb moltes de cerimònies es deixaven coques per als tres avantpassats : pare, avi i besavi.» El mateix significat es donava a Roma al *mundus*, una fossa practicada al centre de la ciutat i oberta certs dies, a l'objecte de rebre els sacrificis pels difunts.

Aquests fets d'abans, per no citar-ne d'altres, ens sembla l'única explicació satisfactòria del fet d'avui; perquè la cera que crema a prop del mort pot molt bé simbolitzar el nostre desig que l'il·lumini un resplandor etern, *et lux perpetua luceat ei*; les flors amb què adornem les tombes poden justificar el sacrifici dels nostres afectes; l'anar, però, al cementiri a deixar damunt el fossar una coca que després es menja, només és comprensible per la força cega d'una tradició, l'origen de la qual només es troba en els costums pagans més primitius.

ALFONS NADAL

© Biblioteca Nacional de España

REPRESENTACIONS ESCÈNIQUES DE SETMANA SANTA

Per la Setmana santa a quasi totes les ciutats, pobles i llogarets de Catalunya se celebren processons, amb les clàssiques vestes i cogulles i amb un seguici de misteris més o menys artístics, i arranjats amb més o menys propietat. Fet i fet són representacions del Drama de la Passió de Crist, que en aquells dies es commemora com un autosagramental.

En alguns pobles les processons van acompanyades de parlaments durant el curs pels carrers; no com un espectacle banal, sinó com una manifestació artística, i, més que tot, com una cerimònia religiosa. En altres, les processons esdevenen simplement manifestacions religioses adequades als dies Sants, i per bé que són les més corrents i senzilles, no estan exemptes d'interès. És evident, però, que les primeres, o sigui les que van acompanyades de parlaments, gaudeixen d'un major interès i esdevenen un camp d'estudi superior, sobretot per al folklore; aquesta branca importantíssima de l'excursionisme, mitjançant el desenrotllament del qual hom té l'avinentesa d'observar les infinites games populars, l'abast de les quals és impossible de calcular, i, de fet i fet, només són esquitxos que es van fent en el vel que ens amaga la complexa realitat, el copsament íntegre dels quals certament no està a l'abast de la meva migrada intel·ligència. D'unes i altres representacions en donarem un simple encetament.

LA PROCESSÓ DE VERGES

En un poble del Baix Empordà, anomenat Verges, el dia de Dijous sant, des de les vuit del vespre fins a les onze de la nit, se celebra una processó, que és la més típica i la més singular de totes les que se celebren a Catalunya. Per a veure-la assisteix molta de gent de tots els pobles de la rodalia, i fins de lluny i tot.

La processó que es fa a Verges, en l'esmentat dia, és notable pel que té d'autosagramental, que sembla transportar-nos a molts de segles endarrera. Es representen moments de la Passió, amb tirades de versos, sense revenir l'alè i amb esmerçament de molt bona voluntat; s'hi empra, també, un excés de realisme, perquè de vegades els que fan de jueus i envolten a Jesús, vituperant-lo i fent-li mofes, sense plànyer-hi ni els assots, ni les empentes, ni les caigudes, arriben a fatigar-se materialment. Aleshores hom s'adona de la satisfacció demostrada en caure Jesús aclaparat pel dolor i el pes feixuc de la creu. Molts d'anys endarrera la gent de cor senzill i massa sensible, plorava quan veia a Jesús crucificat, i tots els que prenien part a la processó havien d'haver anat a confessar i a combregar prèviament aquell mateix dia.

Però, el que és més notable en aquesta processó de Verges, és la Dansa de la mort, que també se'n diu Dansa macabra. És una supervivència curiosíssima, que tot i la simplicitat amb què és presentada, té quelcom d'esgarrifós, i es representa com a cosa única a Catalunya. No sabem que existeixi enlloc més del món, i això ho diu persona tan autoritzada en folklore com en Rossend Serra i Pagès.

Fins ara han estat inútils tots els treballs que s'han dut a cap per tal d'esbrinar l'origen d'aquesta Dansa macabra. Comptat i debatut, encara no s'ha arribat a un acord; per als uns arrenca ja de l'antigor clàssica, per a altres deriva dels terrors de l'any 1000, i alguns opinen que prové de la terrible pesta de l'any 1347. N'hi ha que la creuen originada per la desolació i misèria a conseqüència de la Guerra del cent anys. Sigui com sigui, aquesta dansa es veu que és molt antiga i única a Verges. La gent d'aquí l'ompla de llegendes, en una de les quals s'esmenta que els morts es reunien a la nit en certs cementiris i es posaven a ballar; o bé és el càstig imposat a uns pagesos perquè dansaven davant l'església mentre deien missa.

Actualment, la Dansa de la mort és ballada per cinc comparses, o *esquelets*, acompanyats d'un, amb vesta, que toca el bombo. Al so ingrat d'aquest instrument van movent-se automàticament, tot saltironant, ara a la dreta i després a l'esquerra, d'una manera molt mar-

© Biblioteca Nacional de España

cada, i a cada cop donen un quart de volta, i, seguint el ritme que dóna el bombo, formen un quadre immòbil, que aguanten un curt interval, per a reprendre novament la dansa, i així successivament.

Tot ballant, un d'ells branda la dalla, en símbol de segar les vides, sense perdonar a ningú, mentre un altre assenyala amb el dit qualsevol hora damunt un horari de rellotge de paret fet malbé, com a símbol de què per la mort totes les hores són bones per a fer de les seves. De tant en tant, la colla descansa, a petició del de la vesta, que fa un repicó amb el bombo, i que actua com a cap de colla. Tot plegat és una visió terrorífica per la gent d'ànima senzilla.

El poble de Verges, reduït normalment a unes mil persones, la major part de les quals es dediquen a l'agricultura, la nit del Dijous sant és tot un altre. L'afluència de gent va augmentant d'una manera inusitada a mida que s'acosta el capvespre, i a l'hora de sortir la processó no es pot donar un pas pels carrers. La multitud s'afanya a ocupar els indrets on tenen lloc els passos més interessants del Drama, en els quals es diu cada ratxada de versos, que, sortits de la boca d'aquella gent senzilla, estudiosa i xopa de bona voluntat, produeix un efecte encantador. Es calcula que aquella nit hi ha més de tres mil persones forasteres a Verges, que hi van només per veure la processó.

LES PROCESSONS DE RUPIT, SANT VICENS DELS HORTS, CONSTANTÍ I D'ALTRES

Certament, la processó de Verges és la més interessant que se celebra a Catalunya durant els dies de Setmana santa.

Però això no priva que esmentem altres processons en les quals també es representen escenes de la Passió.

La nit del Dijous al Divendres sant, en un poblet de les Guilleries, anomenat Rupit, també es representa el Drama de la Passió en plena via pública, d'una manera popular; i durant la processó formen quadres plàstics d'un rusticisme marcat, i declamen amb èmfasi uns versos moltes vegades estrafets per les contínues transformacions que reben en passar de generació en generació. Malgrat això, hi ha moments de veritable emoció, augmentada per la feresticitat del paisatge que envolta aquest llogaret de les Guilleries i per la tènua llum de les atxes que, en il·luminar la plaça en la qual tenen lloc les escenes parlades del Drama de la Passió, projecta un seguici d'ombres fantàstiques, estrafetes per les vestimentes estrafalàries d'algunes d'elles i a mercè d'una nit fosca com una gola de llop moltes de vegades. Aquestes escenes sempre s'escauen de deu a dotze de la nit.

A Sant Vicens dels Horts, ben a prop de Barcelona, sobreviu encara una curiosa processó de Setmana santa, coneguda pel poble amb el nom de «La processó dels pobres», perquè és la gent humil que hi pren part i l'organitza. Aquesta processó surt en caure la tarda, i mai no surt abans de la posta de sol, perquè llueixi més a la llum de les atxes dels assistents.

L'esmentada processó també està combinada amb la representació d'escenes de la Passió. Els apòstols, amb les seves vestimentes més o menys adequades, s'aturen a la plaça de l'església, i el Jesús, des del tercer graó de la porta estant, els dirigeix la paraula, i comença la representació. Els parlaments dels personatges tenen un caient de rusticitat clàssic en gairebé tots els pobles que representen la Passió, i aquell encís agradós propi de les coses populars, mantingut, tanmateix, per la gent senzilla, la qual sovint no entén ni les paraules ni el concepte d'una producció massa poètica i les aprèn de cor, com vulgarment se sol dir. Es clar, com que no sap el concepte, sovint adultera lleugerament la paraula o el sentit, que, en passar de boca en boca, canvia de tal faisó, que tres o quatre transmissions acaba per haver perdut el sentit i caràcter, i, inclús, fins la coherència del significat.

A Constantí, poble del Camp de Tarragona, cada any, al dia de Pasqua, es fa la processó de l'*Encuentro*. Data de l'any 1700, i al principi es feia amb molta de solemnitat; hi assistia tot el poble, i, fins fa pocs anys, per a veure-la afluïen moltes de persones de Tarragona i pobles dels voltants. Aquesta processó de l'*Encuentro*, com vulgarment diu la gent, es fa així : De bon matí les campanes anuncien la processó; al cap de mitja hora surt de la casa rectoral, que s'escau a 200 metres de l'església, la imatge de la Verge, damunt el seu tabernacle, abillada amb els millors vestits i joies que té, i coberta la testa i corona amb un vel blanc. El tabernacle és dut per quatre joves, acompanyat per

© Biblioteca Nacional de España

alguns homes amb atxes. Al mateix temps surt de l'església el Santíssim Sagrament, amb la Custòdia bona, duta pel senyor rector, sota tàlem, i acompanyat pels ministres, revestits dels ornaments millors. En arribar a la portalada de l'església, la comitiva s'atura i espera la Verge. Quan aquesta arriba a la vista del Santíssim, els quatre joves que la porten s'agenollen i avancen uns quants passos tres vegades, fins que són prop el Santíssim.

Aleshores, un home de la processó, amb una llarga barreta daurada, treu el vel que cobria la cara de la Verge, i els cantors entonen el *Regina cæli*. És un acte que cada any fa plorar de tendresa a la gent, segons ens manifesta el senyor rector del poble de Constantí, qui ens ha proporcionat aquestes dades, per la qual cosa li donem les més expressives gràcies.

Realitzat l'*Encuentro*, s'organitza la processó, amb el tabernacle de la Verge i el Santíssim Sagrament. Volta el poble, i en tornar a l'església es comença la missa cantada. Si bé no hi ha parlaments, l'acte és un veritable autosagramental; és ben bé una representació escénica de Setmana santa.

Una processó per l'estil es feia a Barcelona, anys endarrera, que en deien «La processó dels enamorats». També tenia lloc el dia de Pasqua. Fins a l'any 1835 la celebraven al convent de Santa Caterina de PP. Dominics, i era un esdeveniment. En donen compte i detallen les seves particularitats totes les obres que parlen de la Barcelona vella. Amb el mateix nom i en la mateixa diada de Pasqua de Resurrecció s'ha fet i es fa aquesta processó en molts d'indrets de Catalunya i també del regne de València.

Amb el mateix nom i a la mateixa diada, a Valls també es feia una processó que, si fa o no fa, era una mena de processó de l'*Encuentro*. Sortia de l'església de Sant Francesc de Paula, a les sis del matí, amb el tabernacle de la Verge, tapada amb un vel negre, que li treien tan bon punt arribava a un hort forà anomenat «Hort del Paradís», i després d'haver fet les tres reverències davant Jesús, que allí esperava. Es cantaven himnes de joia, i la processó tornava a l'església per a començar l'ofici. Aquest costum es perdé en començar la guerra dels carlistes, l'any 1871. A molts d'indrets del regne de València es conserva encara aquesta processó de l'*Encuentro*.

CORBERA DE LLOBREGAT; BALL DEL CONTRAPÀS LLARG; BALL DE LA MOIXIGANGA

De manifestacions religioses per l'estil de les esmentades, en època ben recent se'n celebraven a Lleida, Manresa, Vic, Ripoll, Gavà i a molts altres pobles de Catalunya, amb parlaments o sense, però de caient sentimental i a propòsit per a ésser executades els dies de Setmana santa.

Actualment, a Corbera de Llobregat, tal dia com el Diumenge de Rams, la gent del poble s'afanya a apariar creus enramades de fullaraca i flors, que són aixecades en els indrets per allà on ha de passar la processó, la qual surt de l'església tan aviat com s'és post el sol. El qui duu el Sant Crist s'atura davant cada creu, fa una reverència i segueix el curs. És clar que no hi ha parlaments, ni es pot dir que les creus representin escenes de la Passió, però així i tot cal convenir que aquestes manifestacions talment són autosagramentals, que, en mig d'aquells carrers costaruts, estrets i plens de pedres aferrades de qualsevol manera, produeix una nota simpàtica, curulla de sentiment religiós.

A més d'aquestes representacions, executades durant els dies de Setmana santa, i amb tots els caràcters d'una representació de teatre popular, algunes vegades amb decoracions improvisades i tot, tenim a Catalunya dues altres manifestacions d'art popular, en les quals també s'interpreten, més o menys fragmentàriament, passos i passatges de la Passió; baldament no tinguin lloc exclusivament per Setmana santa, ni tan sols per la Quaresma, sinó durant els dies de festa major del poble; són el ball del Contrapàs llarg i el ball de la Moixiganga, que, com les anteriors representacions, segurament són romanalles de les festes religioses que es feien dintre les esglésies per allà a l'Edat mitjana, i que a darreries del segle XVIII foren prohibides per motius d'ordre.

El ball del Contrapàs llarg és propi de l'Empordà, Gironès, La Garrotxa, Cerdanya, La Selva, Bergadà, Plana de Vic, Llussanès i bona part del Rosselló. És, tanmateix, el primer dels nostres monuments folklòrics, el de major valor artístic i ètnic, segons apreciacions d'eminents folkloristes; és una reminiscència dels antics cors grecs, en els quals es barreja la música, la dansa i la representació rudimentària, que al so d'una

© Biblioteca Nacional de España

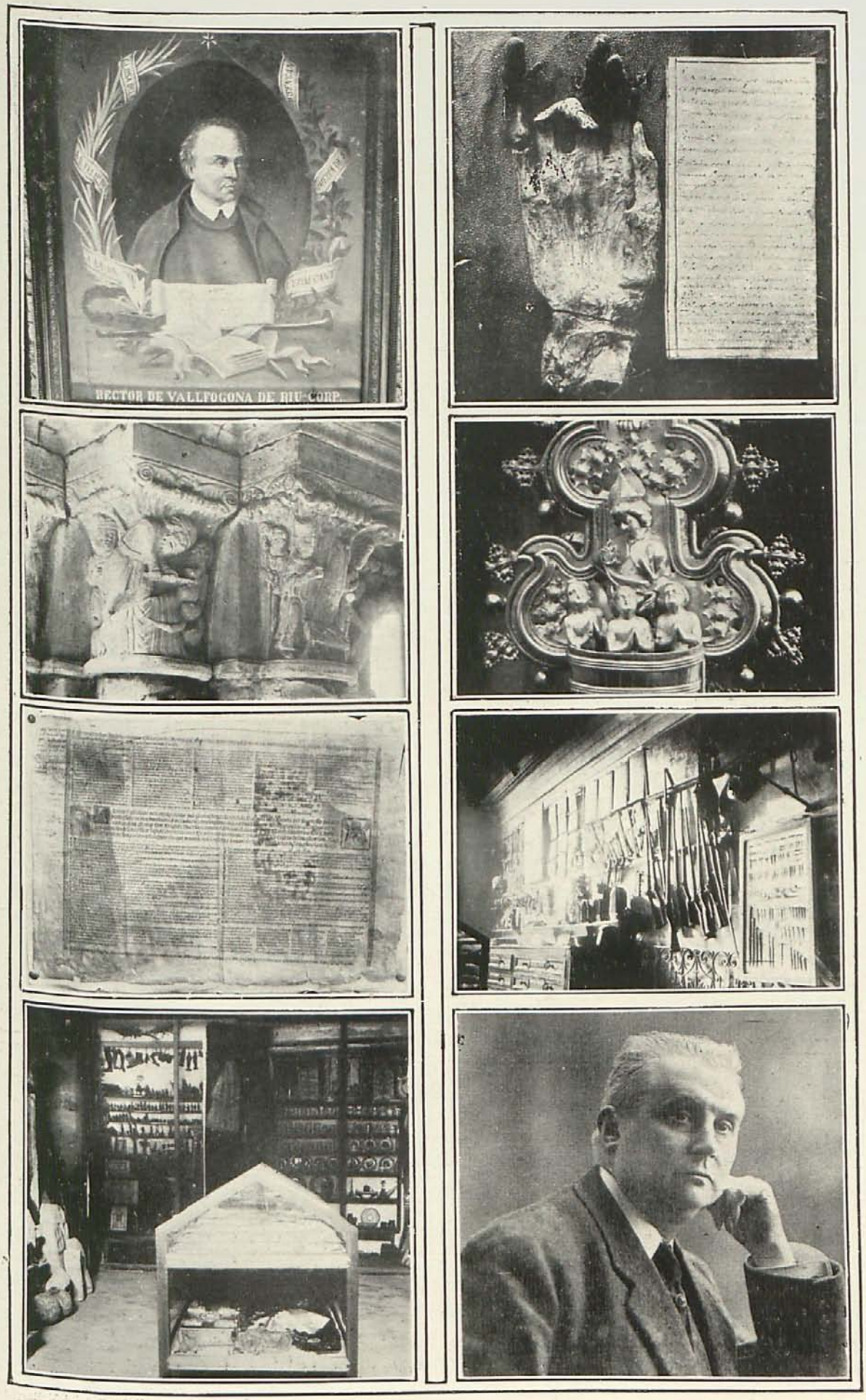

1. Doctor Vicens Garcia. (Quadre existent a la rectoria de Vallfogona.) — 2. La Santa mà, que es guarda a Vallbona de les Monges. (Fot. F. Bergadà, prev.) — 3. Capitell de la Seu de Tarragona, amb els infants adormits. (Fot. Arxiu Mas.) — 4. Creu de Cervera, amb sant Nicolau i els infants dins el cubell. (Fotografia A. Duran.) — 5. Goigs de sant Magí, impresos l'any 1528. — 6 i 7. Museu Folklòric de Ripoll. (Fotografia T. Raguer.) — 8. En R. Serra i Pagès, traspassat darrerament.

© Biblioteca Nacional de España

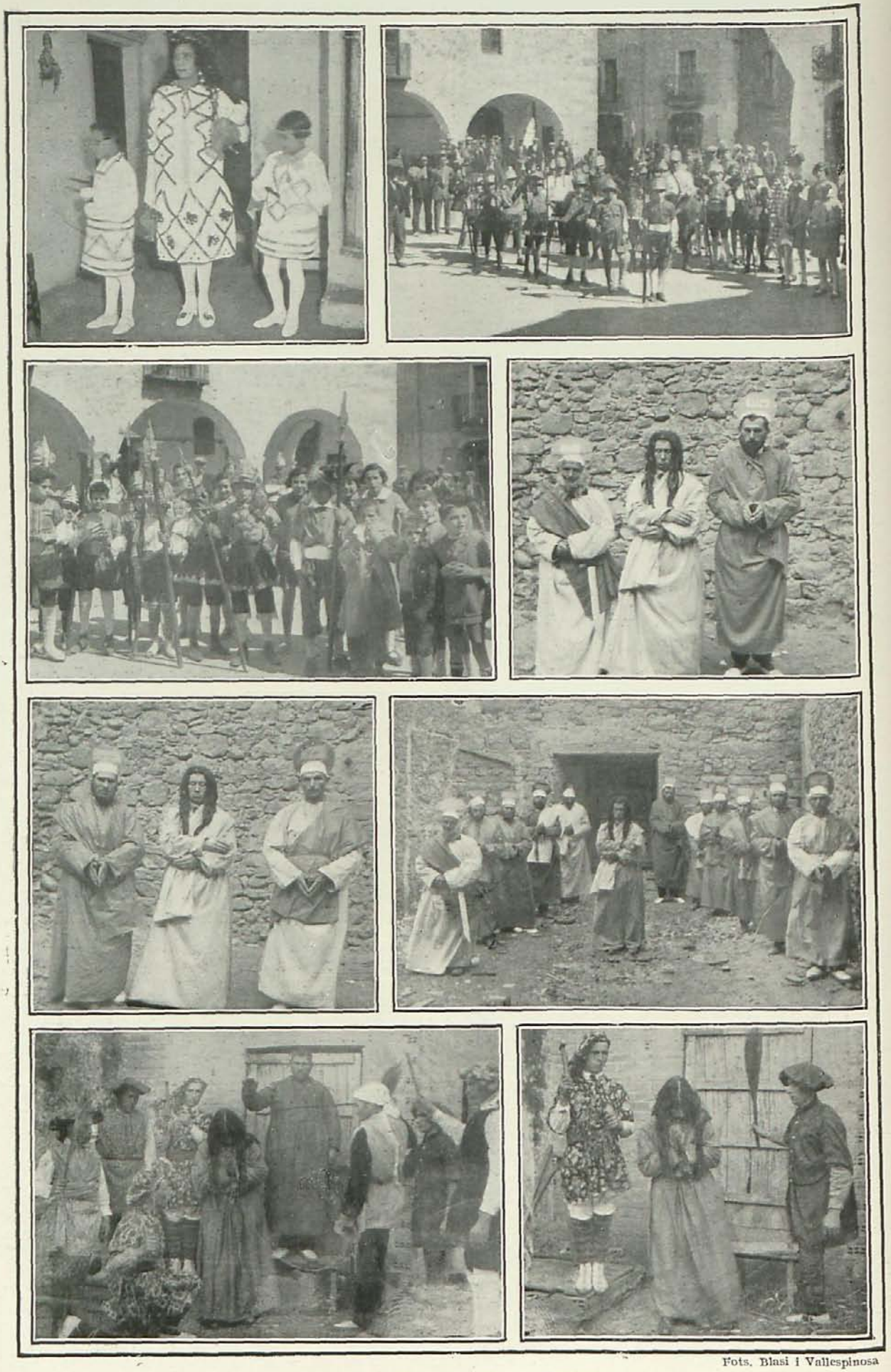

Fots. Blasi i Vallespinosa

PROCESSÓ DE SETMANA SANTA, A VERGES

1. La Samaritana. — 2 i 3. Els armats. — 4 i 5. Jesús acompanyat de dos apòstols. — 6. Jesús i tot l'apostolat. 7 i 8. L'assotament.

© Biblioteca Nacional de España

cançó cantada pels propis balladors, explica la Passió de Crist.

Ara bé, la Moixiganga es troba pel Penedès, Camp de Tarragona i Conca de Barberà. A Valls, a Vilafranca i a Sitges encara és ben vivent aquesta dansa. També s'han trobat indicis d'haver-se dansat en algun indret de l'Empordà, però actualment s'ha perdut del tot. És un exercici gimnàstic en el qual pren part una colla d'homes i un o dos nens, tots plegats uns quinze individus, i junts representen quadres plàstics, sempre baix el tema de la Passió; per tant, la Moixiganga pot ésser considerada com una mena de representació muda o pantomina del Drama sacre esmentat. Es l'únic ball o dansa popular que es permet d'entrar a l'església. En els moviments dels dansaires es nota moltes de vegades la inconsciència de l'acte que representen, per això s'explica perfectament la manca de cohesió entre ells, degut als pocs assajaments, i també es noten situacions i posicions defectuoses. Cal tenir present que sempre és gent humil la que pren part en aquestes representacions populars. A Valls es dóna molt sovint el cas que el cap de colla ignora els noms i representació dels quadres combinats. Per això de vegades esdevenen un xic desencaixats i fins fora de to.

PROCESSÓ DEL DIVENDRES SANT A TARRAGONA

Ara que estem dissertant sobre representacions escèniques de Setmana santa, serà escaient esmentar la processó que es fa a Tarragona el Divendres sant, a la nit, la qual, d'alguns anys ençà, pren un caire ben característic, capaç d'interessar a tothom; té, certament, quelcom d'insòlit, i la seva anomenada és estesa per tota la rodalia i més enllà i tot. Per a veure-la acudeix gent de totes bandes, i augmenta d'una manera inusitada a mesura que s'acosta l'hora de sortida.

La gent tarragonina se sacrifica de molt bona gana, oferint balcons i finestres de llurs cases, per tal que els de fora puguin admirar còmodament la manifestació religiosa, que és l'esdeveniment del dia i l'anhel de tot l'any. Els forasters que hi anessin disposats a fer una forada més bé que a contemplar un acte religiós, de seguida s'hi trobarien desplaçats. Tal vegada oportuns amonestaments els farien obrir els ulls a la realitat, per irreductibles i tossuts que fossin.

ORGANITZACIÓ DE LA PROCESSÓ

El dia de Divendres sant, Tarragona esdevé com un immens rusc d'abelles que volten al redós de la processó, i malgrat l'enorme gentada que arreu es nota, no se sent fressa enlloc.

A les dues de la tarda comença l'afluència de multitud a la Plaça del Rei, situada prop del Castell de Pilat, i on s'escau l'església de la Sang, una antiga capella inquisitorial, sense cap mena d'art.

La processó té per costum sortir a les set, quan la llum tardoral s'enfonsa a les ombres de cap al tard; però molt abans els soldats romans evolucionen pels carrers, que inciten la badoquera dels grans i fan les delícies dels petits, mentre solemnialment surten a rebre els misteris, per tal d'acompanyar-los a la Plaça del Rei, on són arrenglerats tot esperant la sortida de la processó.

Cal esmentar que aquesta plaça, el dia de Divendres sant, a la tarda, es converteix en el fogar de la processó, en dipòsit de tabernacles, en punt de reunió de totes les congregacions i en estança de la immensa gentada que hi acut a la saga d'emocions. És ben cert que tot plegat sembla la festa major de la Setmana santa.

Dintre l'església de la Sang caben molt poques congregacions, i per això es reserva pels cristaires i pels congregants de la Sang; així i tot, no s'hi pot donar un pas mentre s'organitza la processó, i la fumera de les atxes enceses i el tuf de la cera dificulta la respiració.

Dóna bo de romandre a la dependència on es vesteixen els armats, mentre aquests passen un veritable suplici tot escollint les vestimentes que els han de convertir en soldats romans. Dintre un ambient de bona voluntat es mou bona colla de gent modesta, encabida en vestits ingrats als propis habituals moviments del cos. Quan el casc ve balder, calen retalls de diari per ajustar-lo; de vegades s'han de fer sacsons a corre-cuita i afegidures més de pressa encara; de tant en tant el trompeter amoïna amb refilaments inesperats, i, fet i fet, cal reconèixer que costa d'habituar-se a respirar sota l'opressió

© Biblioteca Nacional de España

de la cuirassa metàl·lica penjada damunt la post del pit, i a moure el cap tot aguantant l'equilibri del casc, sense que aquest esclafi massa el cervell.

El cert és, que, després de tot, els armats, amb llurs vestimentes noves i adequades, fan goig de debò; i en observar-los mentre davallen ceremoniosos per la Baixada de la Pescateria, ben persuadits de la seva alta significació, i caminant a pas romà, amb tota la parsimònia i coratge desitjables, hom té la suggestió de trobar-se en els temps de l'Imperi Romà. En front s'aixeca el Castell de Pilat, evocador de l'època de grandeses de l'Espanya tarraconense, i per entre l'escletxa que deixa la perllongació del carrer de l'Enrajolat, surt la mar blava per excel·lència, aquella mateixa mar amoixada pels emperadors romans.

I aquests armats (a Verges en diuen *Manages*), que ben sovint sorprenen els visitants amb el seu pas solemne pels carrers de Tarragona, com a bons soldats romans tampoc surten del recinte murallat d'aquella època, i els misteris forans cal que siguin duts a l'entrada de la ciutat vella, on esperen els armats per acompanyar-los a la Plaça del Rei.

I anem tot dret a la processó.

Els misteris

A les sis de la tarda tots els misteris són a la Plaça del Rei, en ordre desconcertant i formant una mena de cercle; els uns de cara a l'església, i els altres d'esquena, gairebé arrambats a la paret.

Una enorme gentada envaeix tota la plaça i embussa les afluències dels carrers, tot barrejant-se amb les cogulles i fent equilibris per esquivar les taques de cera dels ciris encesos pels impacients. Hi ha una barreja capaç de fer rodar el cap a l'home més pacífic. Les flames esbojarrades de les atxes i les més tènues dels ciris comencen a formar legió, i ben aviat per ci i per lla de la plaça hi ha una bellugadissa que a la llum difusa de cap al tard apar una catifa abonyegada amb punxes en desconcert.

Per damunt de tot sobreïxen els tabernacles amb els fanals encesos, apariats per posar-los al rengle quan els toqui. A la processó van vuit tabernacles i el Sant Crist. Els esmentarem per ordre de col·locació.

1.r «Oració a l'Hort», propietat del col·legi dels Germans de la Doctrina Cristiana, situat fora l'antic recinte murallat. Per això aquest misteri és esperat pels armats al començament de la Rambla de Sant Carles. És un tabernacle força artístics, i potser el més admirat durant la processó, atribuït a l'escultor tarragoní Bernat Verderol.

2.n «La Flagel·lació». És propietat de la Confraria de la Sang, sota la custòdia de la qual roman tot l'any. A la processó va acompanyat pels joves aspirants a congregants. Artísticament és considerat com el misteri més ferm de concepció i de modelatge de tots els altres que figuren a la processó, degut a l'escultor Campeny, qui el lliurà l'any 1915.

3.r «Eccehomo». Aquest tabernacle el fa sortir la congregació anomenada de l'Eccehomo, i per bé que és propietat de la Sang, es guarda a l'església de Natzaret. El construí l'escultor J. Rius, l'any 1918.

4.t «Natzaret», propietat de la Germandat del Jesús de Natzaret. Es guarda a casa del fundador de l'esmentada germandat, senyor Ramon Sales, actualment difunt. Les figures només tenen cara i mans, són maniquís, i malgrat les bones i riques vestimentes que duen, el conjunt del tabernacle deixa de pertànyer als corrents moderns, adreçats, tanmateix, a la plasmació d'escultures completes.

5.è «Sant Crist». És una imatge de bona talla, esculturada al segle XVII, propietat de la congregació de la Sang, i va acompanyat pels cristaires, com vulgarment se sol anomenar-los a tot arreu.

6.è «La Pietat», propietat dels pagesos fadrins que tenen constituït un gremi a l'església de Sant Llorenç, on es guarda l'esmentat misteri. Llevat del Sant Crist, que és de talla, les altres figures duen hàbits de teixit.

7.è «El Sant Enterrament», pertany al Gremi de Pescadors, i està dipositat a l'església de Sant Pere, del barri del Serrallo. Només el Sant Crist és d'escultura completa. Les altres figures solament tenen el cap i les mans; són maniquís.

8.è «Sant Sepulcre», propietat del Gremi dels Trenta pagesos vells, i mateix que el misteri de La Pietat, que pertany al Gremi de Pagesos joves, el del Sant Sepulcre està dipositat també a l'església de Sant Llorenç, residència del Gremi dels Trenta pagesos vells.

© Biblioteca Nacional de España

9.è «La Soledat». És el darrer misteri, i l'únic que roman dintre l'església mentre s'organitza la processó. És propietat de la Congregació de la Puríssima Sang de Nostre Senyor Jesucrist, i es guarda en aquesta església de la Sang, on està domiciliada l'esmentada congregació.

La processó dura de les set del vespre a dos quarts de dotze de la nit. Passa pel curs següent : Portella, Granada, Plaça de Sant Antoni, carrer dels Descalços, Portal del Carro, Sant Pau, Plaça del Palau, carrer de les Escrivanies velles, Merceria, Major, Baixada de Misericòrdia, Plaça de la Font, carrer de Sant Fructuós, Comte de Rius, Rambla de Sant Joan, per la dreta, fins al carrer de Sant Francesc; retorna pel centre de l'esmentada Rambla i decanta cap al carrer de Sant Agustí, que segueix fins al Portalet; després passa pel cos del Bou, Pujada de la Pescateria i aboca a la Plaça del Rei, per entrar a l'església de la Sang. A fora es desfan les congregacions, i cada u a casa seva.

Ara bé : ço que a la processó de Tarragona caldria arranjar, al nostre modest entendre, i sense que pretenguem fer càrrecs a ningú, és l'assumpte de les vestimentes; treure la confusió que produeix la diversitat de vestits, la qual cosa, certament, no s'adiu a la solemnitat que han de tenir les processons de Setmana santa. Tanmateix, a aquestes processons només escauen les cogulles i vestes amb arrossegalls i tot.

Així, la veritable processó de Divendres sant comença en el moment que passen les primeres vestes de la congregació de l'Eccehomo, baldament que entre elles encara s'observi alguns assistents amb vestit de carrer. En passar abans el misteri de l'Adoració a l'Hort i el de la Flagel·lació, hom no s'adona de la mena de processó que està veient.

Després, les vestes i les cogulles se succeeixen, entre mig de les quals caminen alguns nois que duen una creu al coll cada u, i d'altres que passen amb els braços estesos i amb una creu petita a cada mà, fent de Crist, com diu la gent. Aquesta primera visió arriba fins a l'ànima, i fa venir una mena d'esgarrifança capaç de sacsejar-nos de cap a peus.

Però el punt àlgid de la processó, la situació culminant i de més emotivitat, la donen, certament, els cristaires, amb la vesta, la cogulla i escut d'argent, els quals representen les cinc llagues de Crist. Entre les dues rengleres d'atxes són exhibits els vituperis, duts per homes, dones i nens amb cogulla, i descalços gairebé tots, i com que cada any augmenta el nombre de persones desitjoses de portar els vituperis (el poble en diu *intruperis*), cal que n'hi hagi alguns de repetits. Nosaltres contàrem vint creus, vint-i-cinc persones fent de Crist, sis escales, sis tovalloles i moltes cadenes, àdhuc altres repeticions que en aquest moment no recordem.

Per cert que l'existència de dones a la processó dóna lloc a molts de comentaris entre el públic i, sobre tot, a un control de peus, perquè només observant els peus hom pretén distingir el sexe, tant si van descalces com si duen sabates.

Passada la congregació dels cristaires, torna novament la barreja de vestits, les vestes i cogulles van desapareixent de mica en mica, i en passar el misteri del Sant Sepulcre s'esvaeixen del tot. Una música, composta d'alguns clarinets i un timbal, tanca totes les congregacions. Després segueixen els clergues, els canonges i el cardenal, amb capa magna, les autoritats i el nombrós públic que va clouent paulatinament el buit deixat per la cua de la processó.

Tot i la barreja desconcertant que s'observa en les vestimentes, palesada a bastament als ulls de tothom qui contempla la processó, és evident que aquesta esdevé embolcallada pel més pregon respecte, la màxima emotivitat i amb tot el caire inherent als actes que se celebren els dies de Setmana santa. Ni una mofa, ni una exageració, ni una impertinència; tota la ciutat roman atenta a la cobejança de la solemnitat i de la magnificència; naturalment, dintre els ensenyaments de la tradició i de les pràctiques religioses.

REPRESENTACIONS EN EL TEATRE

En els dies de la Setmana santa també és de consuetud, en molts d'indrets de Catalunya, de representar el Drama de la Passió en un teatre o en algun lloc a propòsit.

Quan aquest Drama és representat per actors d'ofici, la cosa canvia d'aspecte, i nosaltres no hem d'envair aquest terreny. Ens ocuparem del teatre popular, que certament esdevé una mena d'autosagramental quan té lloc aquests dies de Setmana santa. La gent del poble hi esmerça

© Biblioteca Nacional de España

tota la bona fe que cal per tal que la representació no degeneri en ridiculesa, com succeí molts d'anys endarrera. Aleshores, possiblement per la manca de preparació artística, de vegades aquestes representacions religioses es convertien en una manifestació irreverent, i allò que havia d'ésser un acte de recolliment i veneració, sobretot quan la representació tenia lloc dintre l'església, esdevenia un acte de divertiment.

Els abusos per un costat i l'esperit de rebequeria per l'altre, que amb més o menys força s'observava en tot el món cristià per allà al segle XVIII, promoveren protestes de la gent assenyada, i les autoritats religioses es veieren obligades a prohibir les representacions de tots els drames religiosos, dintre i fora de les esglésies, i encara, el 26 de març de 1827, l'arquebisbe de Tarragona, il·lustríssim Antoni Fernando Echanobe, publicà un edicte en el qual amonestava els que representaven la Passió al teatre.

Actualment, però, hi ha alguns pobles que serven la tradició de representar el Drama de la Passió. L'any 1924 presenciàrem la Passió que durant els darrers dies de Quaresma representen a Olesa de Montserrat, i constatàrem que ara com ara no calen sancions ni advertiments de la superioritat jeràrquica religiosa, car els olesans representen el Drama amb el major respecte, i fins amb manifesta religiositat, i si del llibre s'espurguessin algunes paraules i escenes poc escaients, que tanmateix fan nosa, i els actors els menés una intel·ligent direcció, a Catalunya tindríem un poblet que res hauria d'envejar a altre d'Alemanya en el qual es representa el Drama de la Passió amb una propietat reconeguda per tot el món, baldament no es representi durant els dies de Quaresma.

Malgrat tot, a Olesa de Montserrat acut una gentada enorme a presenciar les esmentades representacions, i tanta n'hi acut, que en el poble s'han format dues colles de còmics aficionats, i d'aleshores ençà el Drama es representa en dos teatres.

F. BLASI I VALLESPINOSA

"LES DANSES" DE VILANOVA

Havent-se'm demanat que escrivís alguna cosa sobre folklore penedesenc, haig de dir que l'únic folklore que jo entenc d'aquesta xamosa contrada són les seves danses i balls, i escriure sobre això, després de la publicació del llibre *Penedès*, en el qual es tracta exclusivament aquest tema, podria semblar un desig de voler esmenar la plana, com popularment es diu, al seu autor, el meu bon amic Francesc Bové, cosa que és molt lluny del meu propòsit. Però com que vaig prometre d'escriure un article, i el promès és un deure d'honor, m'he decidit, per fi, a parlar d'una dansa penedesenca, ja que d'aquest tema és de l'únic que jo puc parlar, i ja que precisament ho haig de fer de folklore. Vegeu, doncs, en les presents ratlles, només el propòsit de complir una promesa feta, i mai el desig de voler donar-me com a més informat que altres sobre les danses penedesenques.

La població de Vilanova i Geltrú ha conservat, fins fa una trentena d'anys, una graciosa dansa, que pot ésser considerada com una de les més gracioses de les que fins avui coneixem a Catalunya, i també potser la de tall més delicat i subtil d'aquesta mena de produccions de l'art popular. Era anomenada senzillament «Les danses», d'un tall graciós i d'una perfecció i subtilitat altament escaients i delicats que donen a aquesta dansa un caire tot senyorívol i distingit. La seva melodia té un aire de minuet delicadíssim, i les seves evolucions enclouen una gràcia i cortesia veritablement fins, al punt de constituir aquest ball un dels més valuosos documents de la nostra dansa popular.

Té una curiosa particularitat, única que jo sàpiga a les danses populars catalanes, i és que hi dansa un fadrí amb dues donzelles. Aquesta singular circumstància també es troba en algunes danses de tall cortesà i palatí, en les quals tant podia ballar un cavaller amb dues dames, com una dama amb dos cavallers, i sembla que en algun temps era una forma estilada més generalment la de dansar un cavaller amb dues i fins més dames. Forma la qual té per objecte

© Biblioteca Nacional de España

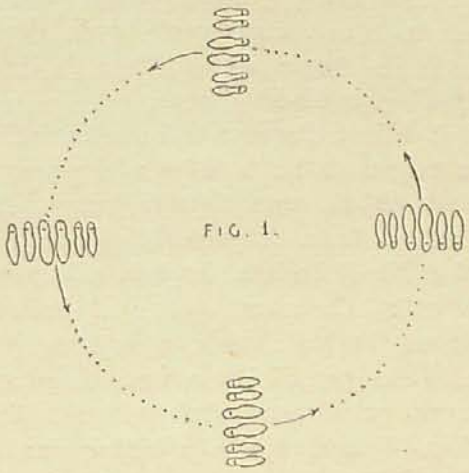

FIG. 1.

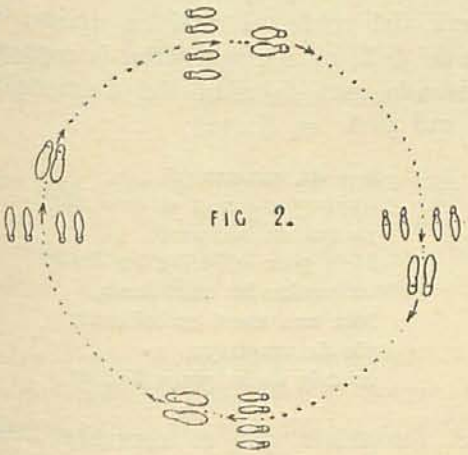

FIG 2.

FIG 2 bis

FIG. 3.

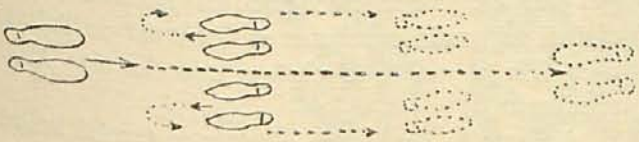

FIG 4

© Biblioteca Nacional de España

de procurar que poguessin dansar tantes dames com ho desitjaven, sense que en restés cap sense poder participar del goig de la dansa. Car en aquells temps, com encara passa avui, devien abundar més les dames disposades a la dansa que els cavallers a fer-les dansar.

El caient delicat d'aquest ball sembla indicar que el seu origen no havia d'ésser la plaça, on l'hem trobat en els seus darrers temps, sinó propi de saló i festa senyorívola. Quan ultimament el poble el ballava, ho feia a la plaça, i per les festes de carnestoltes. El ballador anava a cercar la balladora a casa seva, prèviament escollides per ell i ja avisades; aquestes ja l'esperaven galantment abillades amb llurs millors robes. Primer anava a cercar una de les donzelles, i fent bracet anaven després tots dos a cercar l'altra, i formaven un grup de tres. El fadrí al mig i una donzella a cada costat, tot donant ell el braç a les dues, feien cap a la plaça.

Abans de començar la dansa, els grups de ballaires donaven mantes voltes per la plaça, i passaven per davant la presidència, que contemplava la festa; els tres ballaires, sense deixar-se per res del braç, feien una sentida i pronunciada reverència. Per ballar es deixaven anar del braç, i les dues balladores restaven una al costat de l'altra, i al seu davant el galant, encarat amb elles. Llavors imprimien tots tres un suau moviment de balanceig; els braços arquejats, mentre marcaven un delicat punteig molt senzill i suau, tot aconseguint les balladores al fadrí, que delicadament anava reculant, al compàs de la melodia. En arribar a la caiguda de la tonada, les balladores se separaven un xic; el fadrí passava per entremig d'elles, i es col·locava al seu darrera, i al moment que la música atacava el darrer compàs, tots tres donaven un gentil giravolt damunt de si mateixos i tornaven a quedar encarats, tal com ho estaven en començar la dansa, amb la sola diferència que es trobaven distribuïts en sentit contrari. Els gràfics adjunts podran donar una millor idea que les paraules.

Aquell senzill, suau i delicat moviment, tot ple de gràcia, era repetit nombroses vegades, fins que la tonada iniciava un galop, que començava tot manyac i calmós, però anava augmentant per moments, fins acabar en un accelerament del tot esbojarrat.

Les trielles, o grups dels tres balladors, agafats tots tres en petit cercle, començaven a voltar per la plaça, corrent primer amb pausa, però, portats per l'imperant moviment de la tonada, s'anaven inconscientment precipitant, i acabava en atabalada correguda i giravoltada el que havia començat en plàcid passeig.

En els darrers temps que era ballada a la plaça, ja no era ni una feble sombra del que havia estat en els seus bons temps, puix només hi prenien part la mainada i gent del baix poble, que, possiblement amb tota la bona intenció, el degeneraven i desfiguraven sensiblement, fent-li perdre tot el seu caràcter d'elevació i delicadesa pròpia del seu bon temps.

Com ja he dit, es ballava per Carnestoltes, el dimarts d'aquestes festes, al matí, i coincidia amb la mort del personatge heroi de la carnavalada, el qual moria en mig de la dansa, que venia a ésser com una apoteosi del final de la seva vida. La idea de les danses i de la mort del grotesc personatge vivia agermanada amb l'esperit del poble, el qual ha aplicat a la tonada del ball, un xic matisada, la següent lletra, relacionada amb la mort del Carnestoltes, que és el qui parla en el text:

«— Ai, ninetes, ai,
quina pena sent el meu cor,
ja que en sóc mort!
Me'n poso a ballar les danses,
en perdre les confiances,
fent una mort embolicant,
ple de vergonya,
en mig de la plaça ballant.»

Cal reconèixer que es necessita frescor per posar-se a ballar davant un tan elevat personatge mentre agonitza.

Durant la primera meitat del passat segle els carnavals de Vilanova i de Reus havien tingut gran fama, i s'havia entaulat certa competència entre les dues ciutats, per veure quina de les dues s'hi lluiria més, i molts eren els anys que se celebraven les festes de manera alternada, per tal de donar lloc que les famílies d'una ciutat poguessin concórrer al Carnaval de l'altra, i es feia a ambdues ciutats uns festeigs molt semblants.

A Reus hi ha indicis d'haver-se també ballat unes danses en una ocasió de les festes carnavalesques, segons veus populars, com les de Vilanova, però no m'ha estat possible de trobar-ne dades concretes, car fa més de setanta anys que no han estat ballades, i és un bon xic difícil de

© Biblioteca Nacional de España

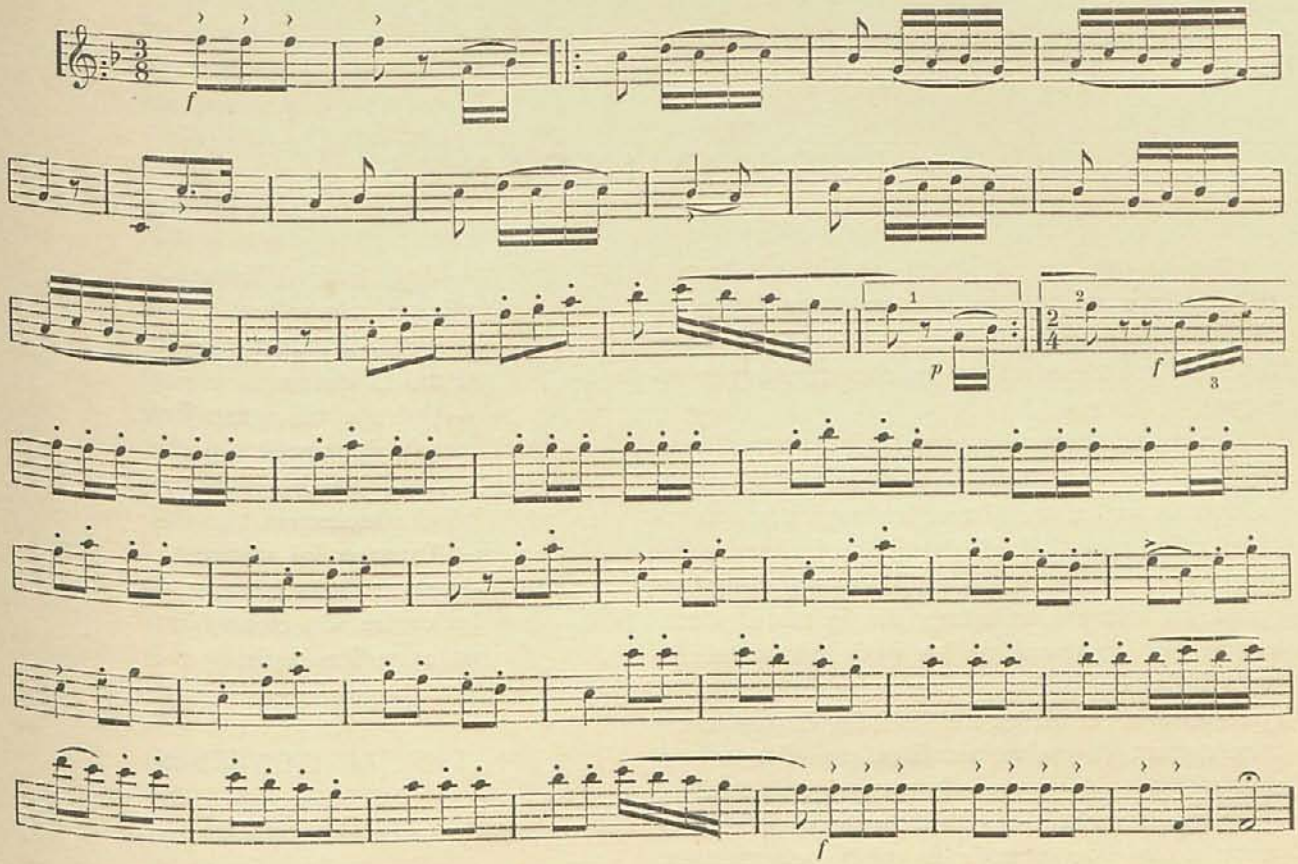

concretar fets quan es tracta de coses tan reculades i no hi ha documents que en parlin i ho descriguin. A Sitges també sembla que s'havien ballat unes danses en temps de molt llunyà record.

Fa tres o quatre anys que una entitat vilanovina, especialment dedicada al conreu de la dansa popular, ha fet treballs per restaurar el vell costum de ballar les danses el dimarts de Carnaval, al matí, i, com molts d'anys enrera en tal dia, un bon estol de jovent ha fet cap a la vella Plaça de la Verdura, on, al so de la gaia tonada, ha renovat la ballada, amb gran joia i satisfacció del veïnat, que ha vist amb molt bons ulls l'intent de renaixement de l'antiga ballada típica. Tant de bo que la innovació del vell costum arrelés i que dintre pocs d'anys ja fos tot el jovent vilanoví qui, com tants d'anys enrera, sortís a la plaça en aquesta diada a lluir les seves aptituds per a la dansa.

JOAN AMADES

Boix col. Mn. Lambert Botey

© Biblioteca Nacional de España

JOCS D'INFANTS

Tot el que fa referència als infants hauria de merèixer per tothom el respecte més pregon, perquè la infantesa, llavor de pobles, és sempre la cridada a desenrotllar les característiques ètniques.

En conseqüència, els jocs d'infants han d'ésser pel folklorista objecte de l'atenció més acurada, ja que tenen, entre altres, les següents valoracions : Són un mitjà d'enfortiment i desenrotllament físic; estimulen els petits a una disciplina social, car són reglamentats; són la manifestació espontània i natural de les activitats intel·lectuals i de sensibilitat i d'enginy dels petits, ço que permet de dirigir-los psicològicament amb coneixement de causa; constitueixen el gresol on es manifesten les passions humanes que germinen en la infància, les quals, per tant, es poden depurar si així ho procuren els pares i els mestres; i, en fi, són la tradició que lliga a generacions passades amb les futures per mitjà de la il·lusió més preuada : els fills.

Per tot això, en aquesta publicació no podia mancar la interessant manifestació folklòrica que avui comencem. I recomanem a llegidors, pares, mestres i sociòlegs, que contribueixin a què no es perdi.

MARIA BALDÓ DE TORRES

FLORIDA LA MENTA

(RONDA INFANTIL)

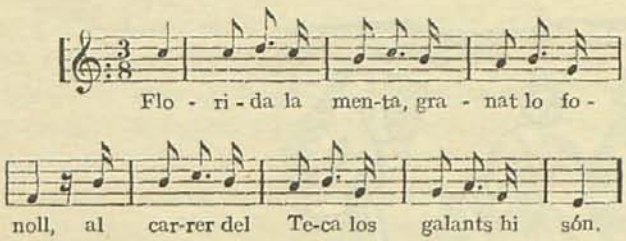

Florida la menta,
granat lo fonoll,
al carrer del Teca
los galants hi són.

—Aquí venim, Tresa,
pel que vós sabeu:
la vostra Pauleta
si mô la dareu.
—Qui sou vós, gran jove,
que la demaneu?
—Lo Joan del Jordi,
bé el coneixereu.
—Tornareu al vespre,
demà al dematí;
les cartes són closes,
no es poden llegir.

LOS DOS DONZELLS

(JOC DE NENES)

(El ballen un nombre indeterminat fent rodona.)

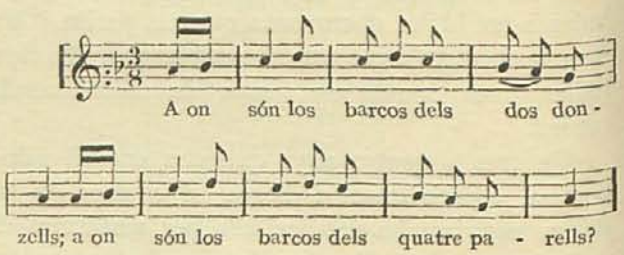

—A on són los barcos
dels dos donzells;
a on són los barcos
dels quatre parells?
—A l'hort, que mengen,
los dos donzells;
a l'hort, que mengen,
los quatre parells.
—Quina herba mengen,
los dos donzells;
quina herba mengen,
los quatre parells?
—Herba menuda,
los dos donzells;
herba menuda,
los quatre parells.
—Me'n daríeu un brotet,

© Biblioteca Nacional de España

los dos donzells;
me'n daríeu un brotet,
los quatre parells?
—Prengui el que vulgui,
los dos donzells;
prengui el que vulgui,
dels quatre parells.
—Mô en prenem una,
dels dos donzells;
mô en prenem una,
dels quatre parells.
—Feu-li'n carícies,
dels dos donzells;
feu-li'n carícies,
dels quatre parells.
—Carícies fetes,
los dos donzells;
carícies fetes,
dels quatre parells.
—Feu-n'hi puntetes,
dels dos donzells;
feu-n'hi puntetes,
dels quatre parells.
—Puntetes fetes,
los dos donzells;
puntetes fetes,
dels quatre parells.
—Feu-n'hi corones,
los dos donzells;
feu-n'hi corones,
dels quatre parells.
—Corones fetes,
los dos donzells;
corones fetes,
dels quatre parells.

Dues nenes, agafades per les mans, canten la primera quarteta. Totes les altres nenes, reunides en rodona distinta, van contestant. Quan són en demanar un brotet, s'acosten aquelles a la rodona, i es trien una nena, que ajunten amb elles, i continuen el cant.

Després tornen a començar, i tornen a incorporar una altra nena de la rodona a la de les que canten. I així van fent fins que es cansen de jugar, o fins que havent-n'hi tan poques, va desfent-se la rodona gran per a engrossir la que han començat les dues nenes.

CARME SERRA I FORNÉ

(Bellpuig.)

QUI EM COMPRA ROSES

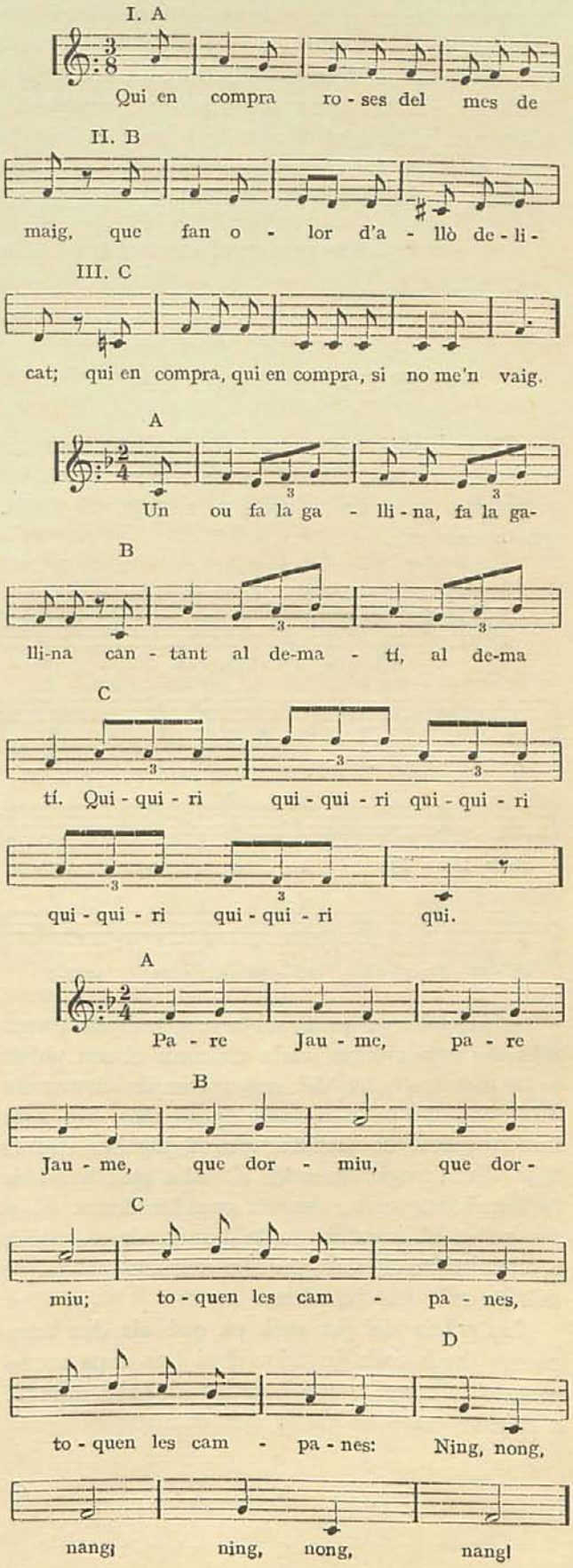

© Biblioteca Nacional de España

Aquests jocs es canten en forma de cànon musical. De manera que es convenen tres nois o noies per a cantar els dos primers, i quatre per a cantar el tercer. Comença el cant la primera noia, a A, i quan aquesta és al compàs B, la segona noia comença a A; i quan la segona noia es a B, la tercera comença a A. I van repetint fins que estaran cansades.

Recollides per ANTÒNIA SOLÀ I IBÓS.

(De Barcelona.)

ELS ESCLOPS D'EN PAU

Els qui juguen aquest joc fan rodona asseguts a terra, de cara l'un a l'altre i empunyant un codadell o palet de riu cada u, amb la mà dreta. Junts canten:

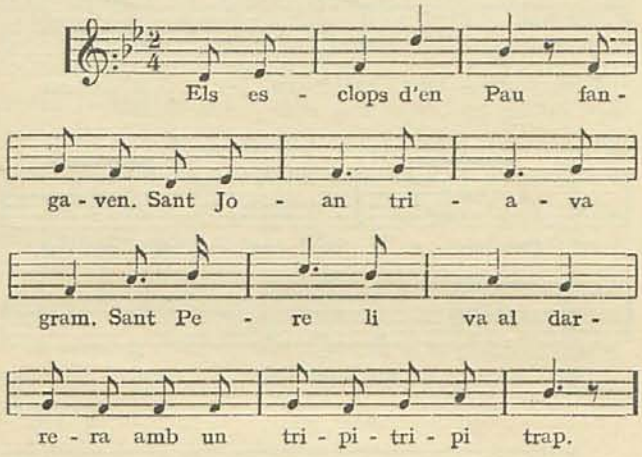

A la primera part del segon compàs donen tots un cop a terra, cada un amb el seu palet; a la mateixa part del segon compàs donen un altre cop de palet a terra, però més cap a la banda dreta, de manera que el jugador qui és a la dreta pugui prendre el palet que li ve de la banda esquerra, després que ha donat ell el seu palet al jugador de la banda dreta. Així, a cada compàs van fent córrer els palets de mà en mà dels jugadors.

La gràcia del joc està en què als dos compassos finals cada jugador doni tres cops acompassats a terra, sense canviar el palet que té a la mà (vegeu el gràfic dels compassos).

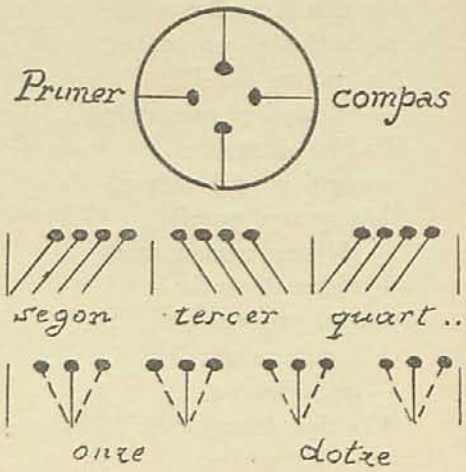

Cal advertir que aqueix joc de vegades també el fan els grans, asseguts al voltant d'una taula, vora la llar del foc, durant les llargues vesprades de l'hivern. En lloc de palets fan servir trumfes, o patates.

UN, DOS, RA...

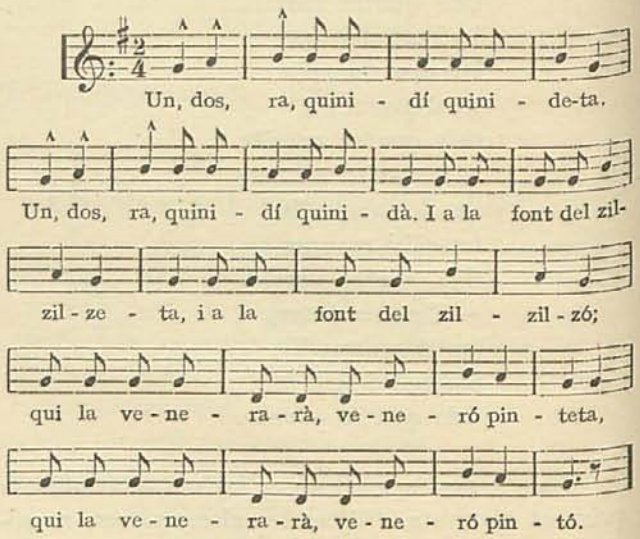

El cant de comptar «Un, dos, ra», serveix, entre la quitxalla, per a destriar d'entre ells sempre que han de constituir dues colles per a jugar a algun joc. A cada part del compàs compta un individu, i aquell a qui toca l'últim compàs, és el triat per a la colla designada.

Tramès per RAMON GRIFUL, prev.

(Puigreig.)

© Biblioteca Nacional de España

LA SARDANA DEL BATLLE

La vila d'Amer, està recolzada al peu de muntanyes curulles de castanyers, avellaners i oliveres, que estén la seva falda brodada de fruiterars i hortalisses, ribetejada pel Riubrugent, el qual, en sortir del terme, s'empelta i confon amb el Ter, mirall de tristes desferres del qui fou un temps Castell d'Esteles, abraça gelosa la seva Plaça Ciutadana, de voltes esbeltes i airoses, orgull de viletans i admiració de forasters propers i llunyans.

Cada any, per la festa major, que s'escau al 15 d'agost, pot admirar-se, en aquesta plaça, un acte, manifestació vivent i espontània de l'esperit i unitat del poble, com pocs se'n vegin enlloc, per als quals la seva vida es fa patent o manifesta.

Acabada la primera de les parts en què es destria la tongada de sardanes que s'hi ballen a la tarda, i abans de començar la segona, el gegant i la gegantessa se situen davant el cadafalc on toca la cobla; el senyor batlle, amb la seva parella, generalment de la seva mateixa família, es posa al costat d'ells, donant-los l'esquerra, i seguidament van prenent lloc els regidors i gran nombre de veïns, joves i vells, pobres i rics, lletrats i pagesos, menestrals i comerciants, amb llurs respectives parelles, barrejats i confosos en noble terral i franca companyonia.

El senyor batlle fa una senyal; la cobla hi broda una harmonia airosa i marcial, que van marcant el gegant i la gegantessa, i totes les parelles que, a seguit d'ells, hi havia arrenglerades, van seguint-los a pas de marxa; voregen la plaça, i en arribar al davant de Ca la Vila, paren en sec ells i la cobla, i l'espinguet del flubiol hi preludia, tot seguit, airosament la *Sardana del batlle.*

Millor li escauria el nom de *Sardana de la vila*, per tal com hi són representats tots els estaments i totes les opinions : els qui aixecaren el batlle a la primera magistratura de la vila i els qui el combateren perquè no li volien, tots hi són units, lligats per un mateix vincle sentimental i moguts amb un mateix ritme germanívol.

Aquesta sardana, mentre dura, no es clou mai; deixa la porta oberta a tothom qui vulgui entrar-hi. El senyor batlle dóna la dreta a tot el poble representat a la sardana; la mà esquerra li queda lliure; amb la dreta, que és la de la força, queda lligat amb el seu poble, i deixa només l'esquerra per a l'autoritat, per tal de significar que aquesta mà, per imposar-se, no li'n cal, de força; en té prou amb el vincle que l'uneix amb el poble simbolitzat per la dansa ancestral.

A l'altre cap de sardana, hi ha un ballador, qui dóna l'esquerra a la seva parella, per tal de no deixar-la indefensa a l'extrem, però si n'arriba un altre, muda de lloc i passa a donar-li la dreta, a la seva balladora, com es de llei, i el ballador de la nova parella arribada queda al cap de la colla.

A més, aquesta sardana, fins que s'acaba, és única; en tanta de manera, que si se'n fa alguna altra, tot seguit l'agutzil la desfà amb la seva bengala.

Això comporta, sovint, que la sardana envolta tota la plaça, i es descabdella dins les seves voltes, com una corona vivent que la cenyeix; i si, encara així, manca espai, per tal d'encabir-hi totes les parelles, a la sardana, es concentra en espiral, que comença a dibuixar i va accentuant el mateix senyor batlle; tot menys cloure's o formar altres anelles.

Trobarà algun dia un compositor de prou estre que li escrigui una música escaient?

JOAN DE PORCIOLES

(Balaguer.)

© Biblioteca Nacional de España

EL MUNDO AL REVES.

© Biblioteca Nacional de España

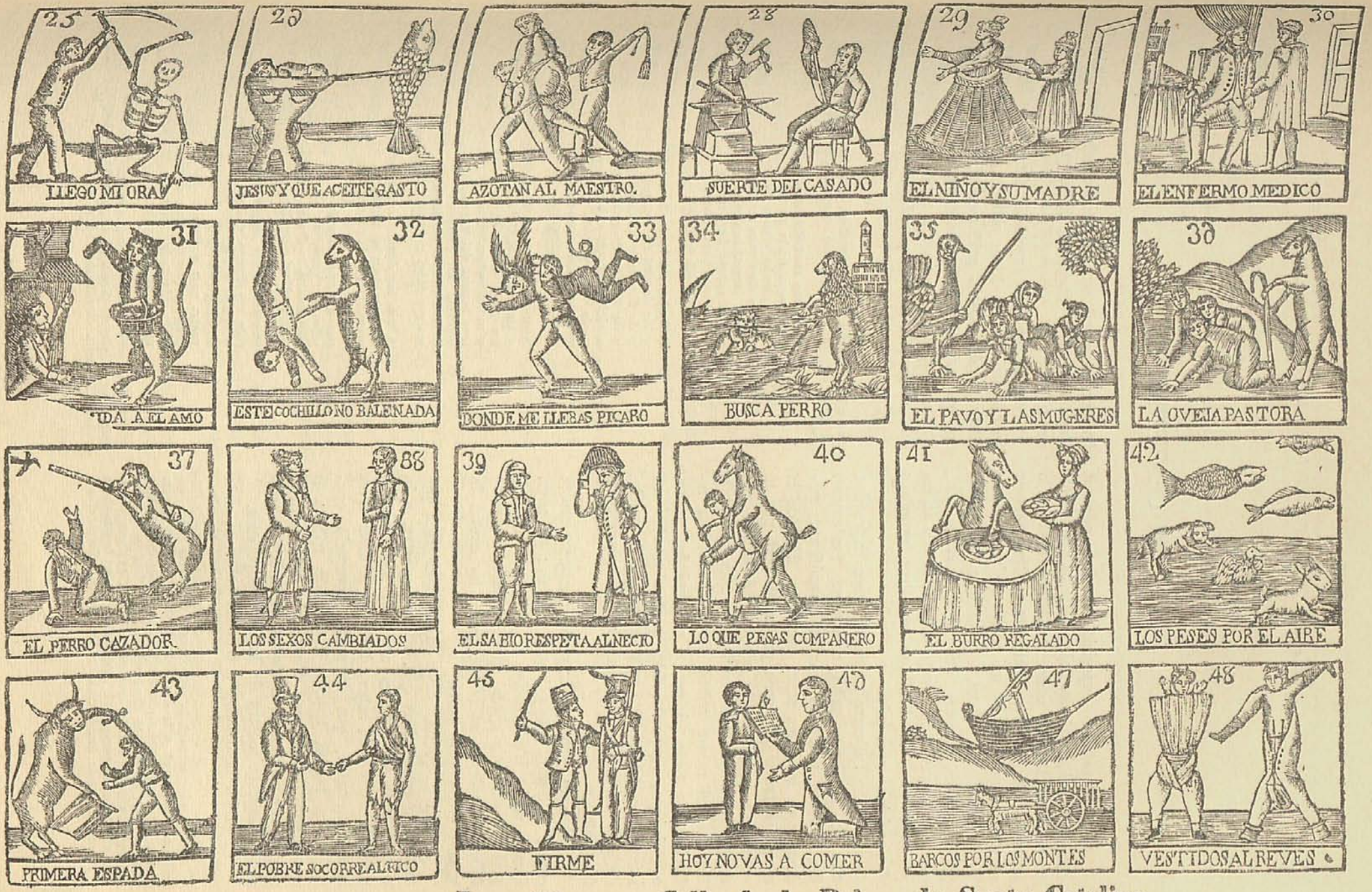

Barcelona: En casa Juan Llorens, Calle de la Palma de Santa Catalina.

(De la col·lecció de Josep Colominas.)

© Biblioteca Nacional de España

UN CENTENARI

Amb la primera exposició que han celebrat «Els XII» a les Galeries Laietanes, s'ha pogut fruir d'un bé de Déu de coses que l'art excels de la impremta ha creades. Satisfets poden estar-ne els seus expositors, car un públic nodrit i selecte ha honorat els llibres, relligadures, estampes, goigs, auques, targetes de visita, gravats, etc., que han tingut a bé d'exposar; i això ens fa esperançar que no defalliran en llurs propòsits d'exposicions successives.

Doncs bé : d'entre tantes de coses exposades, n'hi ha una que m'ha commogut fondament. Es, si voleu, una cosa senzilla, insignificant, modesta com totes les seves germanes, filles de la pietat nostra a qui tenen per mare, però que té nombrosos i apassionats adeptes i és alhora una de les coses que més fondament han arrelat a l'ànima del nostre poble. Senzillament, em refereixo als Goigs; i per a concretar-ho millor, al Goig, que, segons el catàleg, porta el nombre 291 i forma part de l'edició més antiga que es coneix, del que ens en donen mostra en una reproducció fotogràfica.*

Serà o no el més antic, però actualment consta com a tal, i amb data del 1528, això és : 400 anys. Quatre segles d'existència, de vida no interrompuda, i amb els quals, amb aquestes modestes fulles volanderes, el nostre poble ha cantat la vida i virtut dels sants.

I això d'aquesta llarga vida, sancionada per tantes de generacions que hi han aportat, a la pietat, cada una d'elles amb un segell inconfundible d'art i de saber, diu molt a favor d'un just homenatge, que la nostra generació, continuadora també, li cap l'honor de tributar-li aprofitant l'avinentesa d'escaure's ésser aquest any el que acompleix la quarta centúria de l'aparició d'aquesta mostra de la devoció popular.

El millor homenatge a tributar crec que seria fer una exposició on es podria mostrar tot l'historial del Goig, d'aquesta fulla per excel·lència catalana.

Però a aquesta exposició, feta amb honors de tal, seria bo de donar cabuda a totes aquelles altres manifestacions gràfiques d'aire popular, i que en variada i copiosa matèria li retrerien com un homenatge, i totes juntes, acoblades, completarien un aspecte de l'art popular de la nostra terra.

A les entitats, col·leccionadors i aficionats

* El lector trobarà la reproducció d'aquests goigs, estampats l'any 1528, a la secció de làmines, on són posats en una fulla que conté el Sumari d'indulgències que el Papa Climent XIII concedí al Santuari de Sant Magí de la Brufaganya. Aqueixa Butlla, que amida 310 × 435 mm., procedeix de l'arxiu parroquial d'Ulldemolins, i avui és guardada a l'Arxiu Històric arxidiocesà de Tarragona. Sense el sumari d'indulgències, conté miracles i els goigs del sant català, els quals copiem a continuació, car així faran de més bon llegir:

«Alcansas tant del senyor
fen laygua freda sanar
fichs cranchs y tota dolor
ab nou dies sans restar
si mal incurable venia
a tant sancta font rentar
de tot mal prest guariria
martyr Magí singular.

Guareixen de porcellanes
y los de mal de senment
y de fistoles y quartanes
y de foch molt certament
a xichs trencats subuenia
y als obs : y muts parlar
y tot mal de canencia
martyr Magí singular.

Alguns mesells son venguts
y tinyosos y afollats
los que son sdevinguts
y molts endemoniats
tots beuent del aygua fina
volentse ben confessar
en vos troben medicina
martyr Magí singular.

A tots los deuots confrares
nols posassen en oblit
pregant te nols desempares
y teniulos en scrit
pus a tanta malaltia
soleu vos remediar
procuraulos melloria
martyr Magí singular.

Pus sou metge singular
tots vos deuem visitar
y també vos deuem dar
adjutori per obrar
vostra casa y altar
pregant quens vullau curar
y de tots mals preseruar
martyr Magí singular.»

Els posa, també, mossèn Sanç Capdevila, a la seva *Història compendiada del Santuari de Sant Magí*, pàg. 67. Impremta Recasens. Montblanc, 1924. — N. de la R.

© Biblioteca Nacional de España

goigistes crec que no desplaurà la idea de celebrar el quart centenari.

Feu-la, doncs, viable i possible aquesta exposició, i crec que s'hi guanyarà, perquè evitarà que el Goig es desviï per camins tortuosos que li donen la modernitat de certes expansions gràfiques que no evolucionen ni succeeixen amb gust al compàs de la tradició, ni del temps modern.

J. Ribot

LA COL·LECCIÓ FOLKLÒRICA DE L'ARXIU DE RIPOLL

A primera vista sembla estrany una col·lecció folklòrica dintre un arxiu; té, però, la seva explicació.

A prec nostre, fa alguns anys foren retirats de les golfes de l'església de Sant Pere, antiga parroquial de la vila avui anexa a la del Monestir, i posats més dignament en una petita dependència d'aquella, un munt de papers, pergamins i llibres en complet desordre. Era tot el que havia restat de l'arxiu i biblioteca de la nombrosa Comunitat de domers i preveres de la dita església parroquial, que després d'haverse venut la desamortització els seus béns i extingida la Comunitat, quedaren els documents i llibres bon xic abandonats i a mercè de tothom durant molts d'anys.

Per tal motiu, i per altres que no són ara del cas explicar, han desaparegut molts de documents. Com que crèiem, no obstant, de prou interès per a la història local la conservació dels que han restat, ens vàrem empendre la tasca d'ordenar-los i catalogar-los.

L'any 1919 ens fou possible de traslladar l'Arxiu a una altra dependència de la mateixa església, molt més espaiosa. Llavors ens entrà l'ambició de reunir alguns objectes rememoratius de costums passats i en ús encara; d'indústries desaparegudes les unes i altres transformades; fotografies, etc., etc. Veus ací com nasqué dintre l'Arxiu la col·lecció folklòrica i el per què va englobada en el títol general d'«Arxiu parroquial de Sant Pere de Ripoll».

Gràcies a l'ajut de bons amics, s'ha anat omplint de tal manera el lloc disponible, que ara cal amuntegar de qualsevol manera els objectes que van entrant de nou.

Per això el Patronat que fa poc temps que es dignà nomenar el senyor bisbe de la diòcesi, per a la conservació i augment de l'Arxiu, d'acord amb sa il·lustríssima i l'arquitecte diocesà, senyor Pericas, ha resolt habilitar tot l'espai necessari damunt les voltes del temple. Caldrà fer obres d'alguna importància, però el Patronat s'ho ha emprès amb molt d'entusiasme i creu portar-les a terme, almenys en la seva part essencial, car la subscripció encapçalada pel senyor bisbe i magnífic Ajuntament de Ripoll està donant un resultat molt falaguer.

Deixant ara de banda el què és l'Arxiu i la Biblioteca, per no encaixar dintre la present publicació, ens cal donar una idea del contingut de la col·lecció folklòrica, que no ens atrevim encara a qualificar-la de Museu.

Prou seria la més gran il·lusió nostra de poder muntar plàsticament escenes típiques del Ripollès i comarques veïnes, amb figures de grandària natural, com hom veu en museus estrangers i com en tenim una mostra a la *Casa arsotana*, dintre el Museu Comercial de Saragossa. Això vindrà, segurament. Ara, però, ens cal afanyar-nos a recollir tants d'objectes que desapareixen ràpidament i que cada dia es fa més difícil d'adquirir.

Ja es comprèn que les seccions són tot just començades. La més avançada és la dels pastors. Els actuals no fan gran cosa més que cuidar-se del ramat; els vells, tot guardant, solien fer, i fan encara, esclops, tasses, cassoles, plats, llosses, culleres i forquilles, collars i altres objectes generalment de boix, i tot d'una sola peça. Molts són ben *musicats*, o sia amb dibuixos fets amb la punta del ganivet; alguns resulten tan notables, que poden donar-se com a veritables mostres d'art popular. D'aquests treballs en tenim ja un mostrari bon xic vistós. Completen la secció : esquelles, collars de ferro per als gossos ramaders en defensa del llop, collars de gos d'atura, vestuari de pastor, etc.

Altres seccions anem formant : folklore in-

© Biblioteca Nacional de España

fantil, vestuari, instruments de treballs manuals, pisa, vidre, presentalles i, en general, tota mena de costums populars.

Ripoll ha estat, en segles passats, un centre metal·lúrgic d'importància, sobretot en ferro : fàbriques d'armes de foc, martinets d'estirar ferro, clavataires, daguers, serrallers, fargues d'aram, courers i argenters. Llevat d'una farga d'aram i alguns ganiveters, les altres han desaparegut, i avui la gran indústria és la cotonera. A altres pobles comarcans—Campdevànol, per exemple—ha passat una cosa semblant. D'aquestes velles indústries anem recollint afanyosament el que podem.

En la part gràfica, a més de goigs i altres fulles populars, tenim en marxa una col·lecció de fotografies d'assumptes folklòrics que arriba ja a més de dos cents cinquanta exemplars.

Això és el que podem mostrar ara. El Patronat es proposa de donar-li l'impuls necessari perquè la modesta col·lecció arribi a ésser el veritable Museu folklòric del Ripollés i comarques veïnes : un Museu muntanyenc. Entre tant, ens cap la satisfacció de pensar que, xic i tot, és l'únic, que sapiguem, de caràcter públic a Catalunya.*

TOMÀS RAGUER

CUINA POPULAR...

Cuina, rebosteria, licoreria, pastisseria, dolceria i d'altres manipulacions casolanes. Això enclourem dins aquesta secció. Corren de boca en boca infinitat de receptes que mereixen ésser conegudes i divulgades per a general coneixement, sobretot aquelles que han vingut trametent-se de pares a fills, conservades en llibretes i papers vells.

Aqueixa respectable antiguitat assoleixen totes les que hem anat reunint de persones amants de la tradició, les quals en conèixer el nostre propòsit s'han afanyat a fer-nos depositaris de documents seculars de família, els quals contenen diversos coneixements útils.

Es convida a tots els lectors i lectores a col·laborar-hi, així com tenen obertes les portes d'ARXIU per a remetre'ns tota nota tradicional que tingui algun interès.

Signatures de les de més relleu en el ram d'hoteleria i tractadistes culinaris ens han ofert igualment la seva col·laboració, els quals enriquiran la llista de receptes que publicarem alternant-les amb d'altres de clàssiques que reportarem ací dels vells llibres de cuina, mentre siguin de fàcil confecció, que és la principal gràcia que deu tenir tota recepta popular, car altrament la cuina moderna cada dia és més complicada, i no tractem pas de fer la competència als cuiners d'ofici, sinó, com es deixa entendre, de divulgar i facilitar el coneixement de fórmules estimables.

ARRÒS AMB SARDINES

A la costa de Llevant, quan es vol adobar l'arròs amb bacallà, s'hi afegeixen sardines, i això es fa de la manera següent:

Ben escatades les sardines, es fan bullir amb aigua, i quan són cuites es treuen del foc.

En una cassola a part es fa el sofregit de ceba i tomàtec; s'hi tira el bacallà — si es vol que n'hi hagi, perquè també es pot fer l'arròs amb sardines soles —, i quan el sofregit es ben ros, s'hi tira l'aigua que ha servit per fer bullir les sardines.

Quan l'arròs és al seu punt, s'hi estenen damunt les sardines que s'han bullit, i se serveix l'arròs, millor a la mateixa cassola.

Tramès per FREDERIC POCH I PEDEMONTE.

(Apresa a Calella.)

OLIVES A CONFITAR

A Torà posen a confitar olives de la mena que en diuen *verdals*, que són les més grosses.

* A la modèstia del senyor Raguer no li escauria de vantar el Museu folklòric de Ripoll, però ja ho farem nosaltres, car comencen a fer goig de debò els objectes que s'hi van atresorant. L'art popular dels pastors i el de ferreteria sobretot, són ja quasi complerts, i per cert que enamoren. Altres seccions indiquen ben bé la valor documental que tindran. — N. de la R.

© Biblioteca Nacional de España

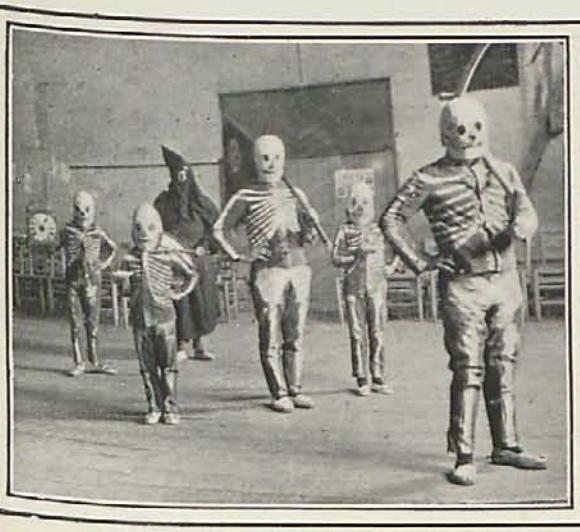

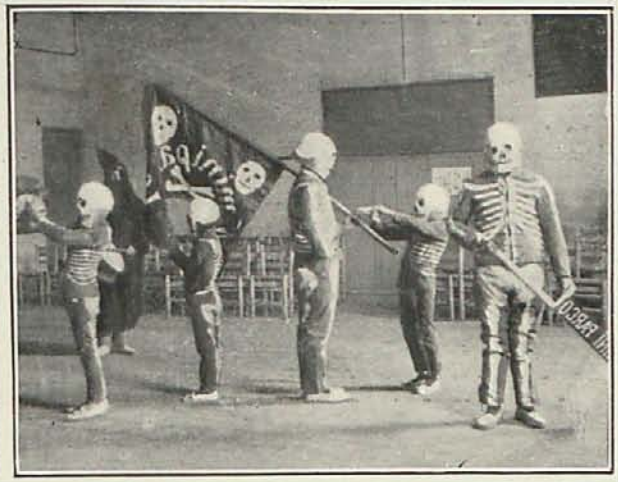

PROCESSONS DE SETMANA SANTA

1 i 2. Dansa de la mort o Dansa macabra, a Verges, ballada per cinc esquelets. — 3. El drama de la Passió, a Rupit, que es representa en plena via pública, d'una manera popular. — 4 i 5. Creus enramades que el Diumenge de Rams es planten pel curs de la processó, a Corbera de Llobregat. — 6 i 7. Processó del Divendres sant a Tarragona: Els armats. El públic presenciant-la.

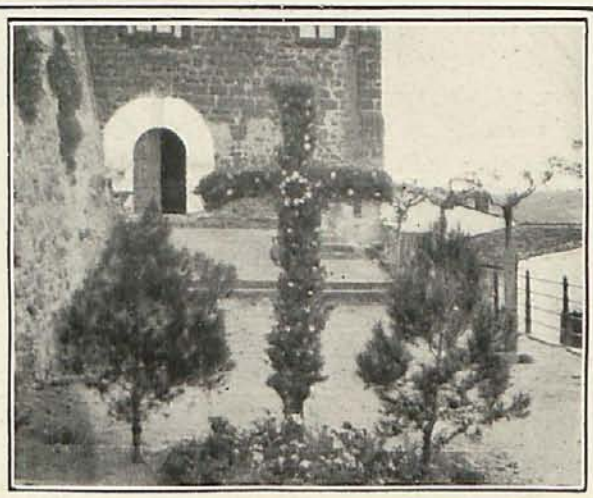

Fots. Blasi i Vallespinosa

© Biblioteca Nacional de España

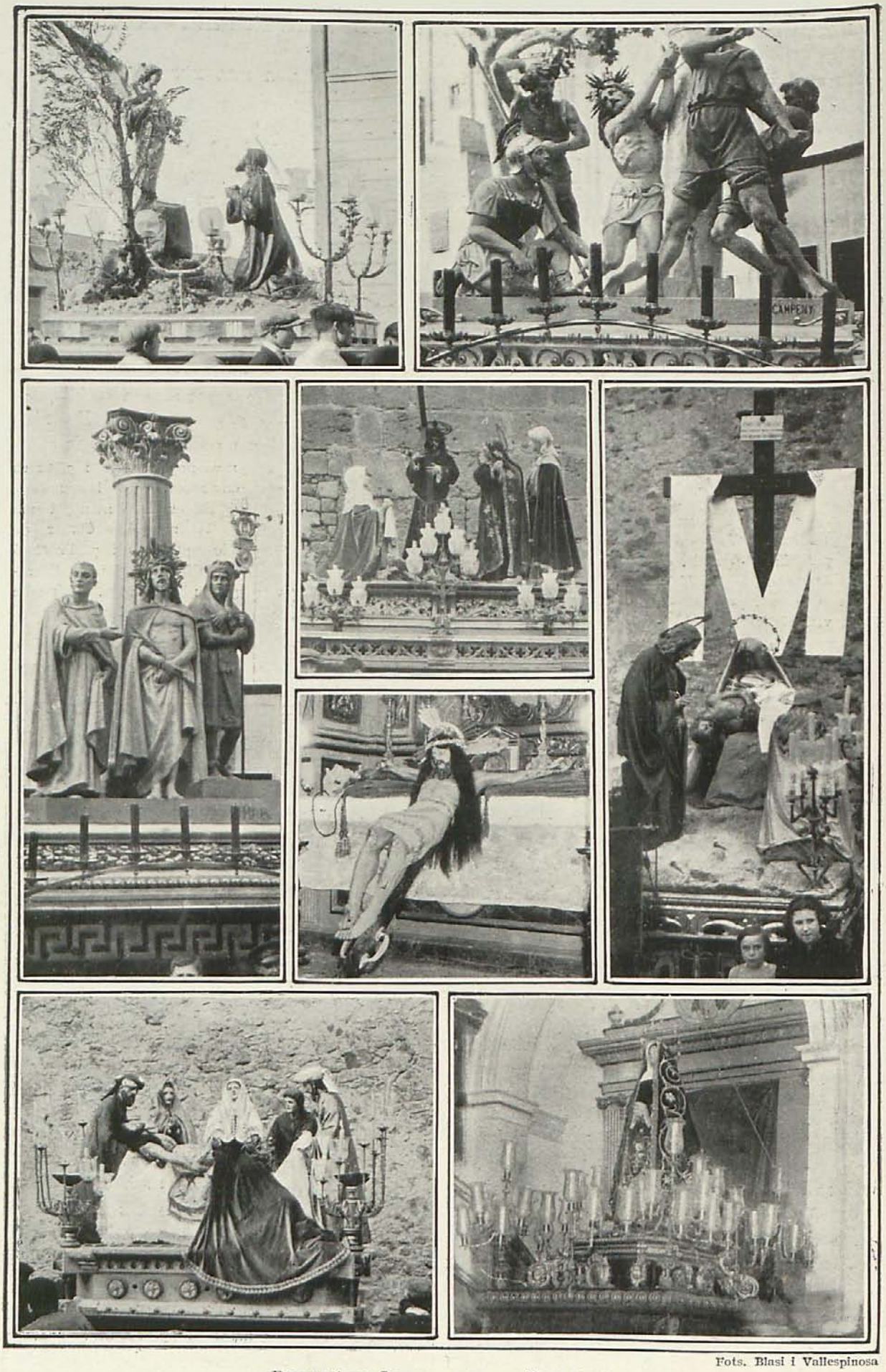

Fots. Blasi i Vallespinosa

PROCESSÓ DE SETMANA SANTA, A TARRAGONA

Misteris que hi concorren

© Biblioteca Nacional de España

Les cullen pels volts de la diada de Tots-Sants, en lluna vella, que ja són postades, però encara no són madures.

Quan són collides les olives, se les hi fa tres talls de ganivet, de llarg a llarg de la pela, i són posades dins una gerra plena d'aigua clara (la qual aigua és mudada cada vespre durant nou dies) perquè perdin l'aspror forta pròpia de les olives verdes.

Després són posades dins aigua salada, aromatitzada amb brotets de sajulida; i al cap de dos o tres mesos, quan ja són toves, són servides a la taula amb l'amanit.

Per a conèixer quan l'aigua està prou saturada de sal, es posa un ou al fons de la gerra plena d'aigua, i es va tirant sal a l'aigua. Quan l'ou puja del fons i neda entre dues aigües, es senyal que l'aigua és prou saturada de sal. Es treu l'ou, i s'hi tiren les olives.

PER A FER TORNAR VERMELLS ELS PEBROTS

Per a fer tornar vermells els pebrots no cal més que omplir una gerra de pebrots verds, i tapar-la amb un plat de terrissa, ple d'aigua. Al cap de pocs dies van tornant-se vermells.

BOLETS A CONFITAR

Les llanegues (mocoses) i rovellons, després de ben rascats i nets de la terregada que porten, són tirats dins una olla d'aigua, i quan aquesta aigua ha arrencat el bull al fogó, són trets i posats en aigua saturada de sal. Es conserven molt bé; i per a ésser guisats amb tall, no cal sinó passar-los abans per aigua clara.

Hi ha persones que, després de netejats els bolets, els cobreixen de sal i els conserven dins l'aigua que fa la mateixa sal. Aquests bolets, abans d'ésser cuinats amb tall, cal que siguin posats llarga estona en aigua clara, perquè perdin la salabror forta que porten.

CONSERVA D'ALTRES BOLETS

Els pebrassos, crualgues, pintinelles i d'altres bolets d'inferior categoria, no són confitats. Tallats a trossos, són assecats al sol, i es tenen estesos, durant els dies que es necessita, en un garvell posat a l'ampit de la barana de l'eixida; o bé es tenen penjats a banda i banda de les finestres, clavats els trossos de bolets a les puntes de brots d'arç, o bé afilerats amb un cordill.

Trameses per ROSER BOSCH.

(Torà.)

PER ESCABETXAR PEIX *

Ben fregit que sia lo peix ab oli, se deixarà refredar, al matex temps se posaran a bullir ab vi blanch las herbas odorífiques o aromàticas que son sajulida, llorer, farigola, orenga y algun gra de all; y habent bullit bé se hi posarà un poch de sucre, majorment si lo vi blanch no es ben dols, luego se traurà del foch i se deixarà refredar : després se pendrà una olla o gerra ben neta y envernisada (no es necesari que sia nova) se hi posarà a sostres lo peix fregit ben estibat y apretat lo un tall ab lo altre, y a cada sostre se hi pot posar algun tall de llimona treta la escorsa ab algun trosset de fulla de llorer, algun clavell sencer, y arreglat axí lo peix se colocarà lo vi blanch per traurer las herbas, que se llansaran, barrejanthi vinagre fins a temperar lo dols y fer que prenga una punta de agre; fret que sia se tirarà sobre lo peix fins a cobrirlo, y fent de manera que quedi cubert ab lo such, y al traurer lo peix se ha de tenir la curiositat de no ficarhi las mans o los dits, sino ab una cullera y de aquesta manera podrà mantenirse tres o cuatre mesos, y si es necesari guardarlo mes temps, se ha de temperar lo such fentlo un poc mes agre.

GUISATS DE CONGRE SEC

A ciutat i a les poblacions de vora el mar, no se'n fa gaire ús del congre sec, però a les poblacions allunyades de la costa, sobretot abans que els camions-automòbils no podien portar-hi peix fresc, com ara fan en bastant escala, quin remei quedava sinó el d'utilitzar el congre en certs guisats de dejuni!

A continuació donem tres plats típics en els quals entra el congre com a base.

* Extret de *La Cuinera Catalana, o sian reglas útils, fàcils, segures y econòmiques per cuinar bé*, quadern III. Imprenta Torras Germans. Barcelona, 1835.

© Biblioteca Nacional de España

Congre amb suc

Dins una olla o cassola que no s'hi hagi mai guisat carn, sense que hagi d'ésser nova, es fa bullir el congre i es guarda a part, amb l'aigua que ha servit per a coure'l.

En una cassola es fa un bon sofregit d'alls i julivert amb bona cosa d'oli.

Quan és ros el sofregit, s'hi afegeix el congre, i se'l fa bullir un bon xic, amb l'oli i amb aigua — i se n'hi va afegint — de la que ha servit per a coure el congre.

Quan ha perdut bona cosa d'aigua amb el bullir, s'hi posen unes esberles d'ou dur, i se serveix. N'hi ha que se'ls estimen més estrellats, o sigui tirar-los crus a la cassola, perquè es prenguin amb el suc que bull amb el congre; en qual cas s'ha de servir el guisat amb la mateixa cassola, perquè si no els ous es desfarien.

Sopa de congre

Es fa bullir un tros de congre en una olla. Quan és cuit, es posa una cassola al foc, i allí s'hi fa un sofregit d'all i julivert, i s'hi posa un xic de tomàtec.

Quan el sofregit és fet, es fa a trossets el congre, i s'hi tira, juntament amb l'aigua que ha servit per a coure'l, brotets de bròquil. Quan el bròquil és cuit, aleshores s'hi tira pa llescat, sopes de pa gruixudet; i quan les sopes són cuites, se serveix.

Maria Castany.

(Lleida.)

COQUES DORMIDORES

Aquestes coques, que se'n diuen *dormidores*, perquè la pasta li costa ben bé una nit d'ésser bona, i encara de vegades s'ha de posar bastant de foc al pastador per a fer-la pujar, es fan així:

Es posa dins de la pastera una dotzena d'ous (clara i tot), dues lliures de sucre, dues d'oli, dues d'aigua i dues de ren. Si se'n vol fer el doble, es doblen aquestes quantitats, i si no se'n vol fer tantes, es disminueixen les proporcions.

S'amassen ben bé tots aqueixos ingredients amb la farina que calgui, fins a fer una pasta, i es deixa que pugi, que es faci bona. Això s'aconsegueix si es deixa en repòs tota una nit; es pot dir que a l'istiu en una nit la pasta ja puja, però a l'hivern, sobretot quan s'ha ben amassat, s'hi ha de posar un bon brasser de foc, perquè amb la calentor es faci bona la pasta.

Quan la pasta és bona, a casa mateix s'arregla i se li dóna la forma de coques. Quan ha passat una hora i mitja d'estar fetes les coques, es porten al forn, i s'allargassen o estiren. Abans d'enfornar-les es baten quatre clares d'ous, ben batudes, i d'aqueixes clares se'n suca ben sucat tot el damunt de les coques, amb un pinzell. S'hi tira sucre fi a sobre, i ja es poden enfornar.

Mercè Teixidó.

(Granja d'Escarp.)

AIGUARDENT COMPOST

(Recepta clàssica)

Herbes i altres ingredients que es necessiten, si be havem d'advertir que com que de gustos no hi ha res escrit, n'hi ha que no els agrada que s'hi sentin tants de gustos, i suprimeixen algunes herbes,

També havem d'advertir que perquè no tingui tanta fortalesa hi ha cases que hi afegeixen una quantitat de sucre.

Una dotzena de clavells mascles; mitja canyella, de la bona; espernallacs; flor de saüc; flor d'espígol; flor de romaní; flor de llorer; tres fulles de llorer; nous de llorer; flor de tarongina; fulles de tarongina; una pell de taronja.

Marialluïsa; fulles de rosa; romaní, de dues classes; anís estrellat; saliàndria; fonoll tendre; ginebrons; broida; donzell, mascle i femella; sàlvia d'Aragó; sàlvia de l'altra; sàlvia romana; flor de nou moscada.

Ruda de bosc i de l'altra; orenga i sajulida; marduix; fulles de taronger agre; nepta; menta; furriol; llavor de nap; camamilla; matafaluga, de dues classes.

Grana de satic; valeriana; angelina; brosde; genciana; una nou moscada.

Després de reunit tot això mencionat, se li tiraran dos porrons d'aiguardent del millor.

Tramès per Llorenç Caso.

(Gràcia.)

© Biblioteca Nacional de España

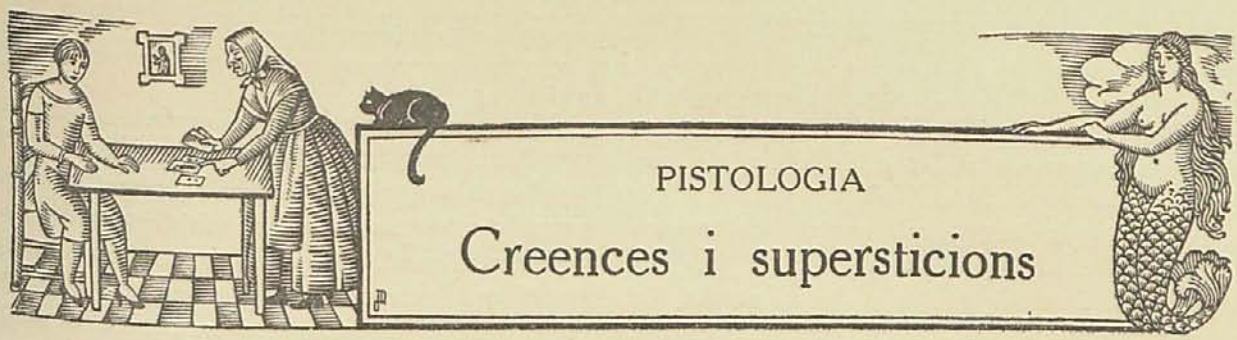

L'ERA DE LES BRUIXES

Al meu amic i distingit compositor Francesc Brunet i Recasens, mestre de capella i organista del Monestir de la Visitació (Salesses), de Barcelona.

En un dels indrets més estratègics del camí vell de la solana, entre Vallbona de les Monges i Maldà, es troba un pla de roca, que l'antiga llegenda del país ha batejat amb el nom de «L'era de les bruixes». Hom no sap ni l'origen ni el per què d'aquesta i d'altres denominacions semblants que el bon seny i formosa poesia popular ha cristal·litzat i tramès d'una a altra generació en el decurs de les centúries; però cal fer remarcar que la que ens ocupa no pot ésser més encertada, si es té en compte la solitud i feredat del lloc on està emplaçada l'era de la llegenda, car no és altre que un recolze amagat de la vall, al repeu mateix d'una bosquina, atapeïda de carrascles i pins seculars, d'alterós i espès brancam, que s'anomena «La serra fosca». Com que, abans que es tracés la nova i serpentejant carretera, que enllaçava els pobles de la vall amb la riallera vila de Bellpuig, d'ample horitzó, el susdit camí de la solana era el pas obligat dels vianants, no hi ha faltat poc ni molt el concurs de la fantasia popular amb la narració de contes de lladres i de feres, que tant poden haver passat allí com entre Tots-Sants i Manresa, però que el seu record es capàs d'adreçar els pèls d'un calb i que hom posi la pell arrugada i puntejada, com la d'una gallina acabada de plomar. Més d'una vegada haureu sentit contar, que un tal, en temps de Maria Castanya, hi va ésser atracat per un escamot de malfactors emmascarats, amb sengles punyals o trabucs a la mà, i el deixaren malparat, ple d'esglai i sagnat de cap a peus, després del previ crit de ritual : « — Els diners o la vida!» D'altres contes de feres n'haureu hagut esment, com ocorreguts allí amb tots els pèls i senyals; com, per exemple, la valentia d'un cert individu que, entre dos foscants, sostingué una lluita titànica amb un llop famolenc i espanta-ramats, que baixava de la serra amb ulls de basilisc, podeu pensar amb quines intencions, i no li quedà altre remei viable que entrar-li el puny clos i el braç arremangat canal del coll endins, per tal d'agafar-li fortament la cua i girar-lo de revés. Passo per alt, com a cosa d'un tres i no res, els contes de guineus, aligots i gats masqués, així com les aparicions de qualque soca d'arbre, blanca i pelada, i de roques d'espantós i variat visatge, que, en forma de fantasmes i espectres nocturnals horribles, esperaven immòbils el pas del vianant, que tenia l'atreviment o necessitat de creuar aquells indrets solitaris.

Fem-ne cas omís de tot això suara apuntat; no ho desenterrem de la pols de l'oblit en què jau, car pertany, més que res, al gènere de matèries i faules descrites en els antics llibres de l'ordre de cavalleria, temps ha ridiculitzats per l'immortal Miquel de Cervantes Saavedra, en llur incomparable obra mestre de literatura clàssica de la llengua castellana, *El Ingenioso hidalgo don Quijote de la Mancha*, i concretem-nos exclusivament a parlar de la cèlebre Era de les bruixes, objecte i títol de la present llegenda.

Les bruixes! Sabeu què és una bruixa? En opinió del poble baix, és una dona que té art i pacte amb el diable, i, degut a aquest medi, fa coses extraordinàries, tot servint-se de la superstició i engany, a l'ensems que de certes cerimònies i falòrnies estranyes, per a donar maleficis i entabanaments de tota mena als incauts i babaus. El mateix poble, que, en certes circumstàncies i matèries, no sap distingir prou bé les coses, aplica indistintament el nom de bruixa

© Biblioteca Nacional de España

a tota dona vella i lletja, desgrenyada, plena d'arrugues, gravada de cara i de nas pla, mal vestida i descomposta, corbada i geperuda, d'ulls petits i sanguinolents, amb quatre tristos i redreçats pèls per bigoti, com els gats, de geni endemoniat i veu de meuca o de pollastre. Per aquesta raó, quan una dona, desgraciadament, pateix totes o bona part d'aquestes misèries i defectes naturals, encara que, per altra banda, tingui excel·lents qualitats morals, no pot evadir la martellada que li cau damunt, en forma de sentència i dita popular : «Sembles una bruixa».

La llegenda ens conta que a l'Era de les bruixes n'hi ha tot un estol d'aquestes males dones imaginàries; de dia, i a ple sol, entafurades en els caus, escletxes i clivells d'aquell pla de roca, que fa so de buit, o bé amagades als pins de més alterós i espès brancam de la Serra Fosca, car, per damunt de tot, són enemigues de la llum i dels clergues de Vallbona i Llorens, que allí prenen el solei de l'hivernada... Però, a la nit... ai a la nit!... es pot dir a plena boca que llur hora bruixal és l'imperi de les tenebres. Diu que així que s'apaga l'últim so de les nou batallades del toc d'oració que llancen al vent les campanes dels pobles de l'encontrada, per tal d'avisar als cristians que es recordin d'invocar a Maria pel benefici del seu assentiment al misteri de l'Encarnació del Fill de Déu, a l'ensems que els fan senyal de recloure's al si de les llars, pels perills que corren en les hores bruixals, principalment les donzelles, conforme l'adagi «Oració tocada, mossa retirada», llavors surten totes les bruixes de llurs amagatalls, i prenen possessió d'aquesta era fatídica, on celebren llurs acostumats conciliàbuls nocturnals. Desgraciat del mortal que s'atreveixi a envair els límits de llur pertenència i demarcació!, car és cert que en sortirà, si no molgut d'ossos i mantejat soberanament i llastimosa, almenys influenciat de supersticions i encantaments, fins al límit que les bruixes li faran perdre del tot la brújula que governa el seu cap, això és : el seny, l'enteniment i la xaveta.

Hi ha hagut alguns dels que es diuen esperits forts, que, aprofitant l'avinentesa d'una nit de lluna plena, han volgut assabentar-se experimentalment del que fan i deixen de fer les bruixes d'aquella era, però, pla que ho han observat a respectuosa distància, guaitant-les des de la serra del Jové o la punta de la Creueta, i han posat en clar, com a cosa fora de tot dubte, que les bruixes, tan aviat es passegen per l'era, totes encamisades, organitzant en dos sengles fileres una macabra processó, portant escombres esquerdades per ciris i movent una cridòria infernal, com dansen uns balls vertiginosos, que aixequen núvols d'espessa i ofegant polsaguera, o bé cercolant la bruixa capitana, que, des d'un peu dret de roca, a manera de trona, els dóna el sant i senya del que han de fer per imbuir als homes idees d'irreligiositat i apartament de llurs deures més sagrats. Algú, més detallista i curiós, ha fet l'atrevida i sensacional revelació que les bruixes, fora d'aquests moments de disbauxa i orgia, ocupaven la resta de la nit a furtar les provisions d'hortalissa i fruitam de la vall, per tal de procurar recapte per a llurs afartaments d'última hora de la matinada, a despit i perjudici dels bons pagesos, que reguen i llauren la terra amb la suor de llur front; però aquesta revelació no passa d'una opinió particular, de fonament poc seriós i verídic, car està en oposada contradicció amb l'opinió més generalitzada, que sosté que les bruixes no mengen, sinó que, com altres camaleons, passen de l'aire del cel, o, millor dit, de l'infern, que, la veritat, els deu resultar una mica calent, i no hi tinc res a dir, sinó que els faci bon profit.

Últimament, i per acabar, una de les coses que més amen les bruixes, i en això s'assemblen als llimacs i caragols bovers, són els dies de boira gebrada i els dies de pluja i sol, tot barrejat. Podem dir que són llur festa major, car vénen a ésser per a elles, aquests dies, com un plat escollit, excel·lent i de molt gust, que se'l llepen pels bigotis, bo i dansant el

«Ball rodó, Caterineta, Caterineta;
Ball rodó, Caterineta, Caterinó.»

Precisament, tot buscant manuscrits inèdits, he trobat unes rondalles, d'autor i data inconeguts, entre les quals hi ha la següent, escrita amb prosa rimada, que parla de l'Era de les bruixes, i no puc deixar de transcriure ací, car ve com l'anell al dit. Heus-la ací, i sigueu tot orelles : «Bon punt la broma es descomposa en destriat ruixim, com polsim d'or que cau damunt la terra, i el sol brillant per les finestres guaita del firmament atzur, tot esquinçant dels núvols la congria, un gran bruixam acut a l'era de la cita, bo i dansant un pas que tot és harmonia, crits i sorolls i bella poesia. En els

© Biblioteca Nacional de España

tals dies no tingueu por de mals i fellonia, car és llur festa, que emplenen d'alegria. Busquen miralls i pintes a desdir, i clenxen llurs caps, que, prou els convenia!, car mai no ho fan, sinó en assenyalats dies de pluja i sol, de fanc i de mollina. L'arc irisat de sant Martí calia, per dar contrast a tanta bruixeria. El tro retruny, i el llamp, com les plavia! tot il·luminant de resplendor l'era del ball i de bruixes la pentina.»

Tot això em recorda aquella cançó popular, que canta la quitxalla en dies de pluja i sol, titulada : *Plou i fa sol, les bruixes es pentinen*, la qual em confirma del tot ço que acabem d'anotar com a final de la llegenda de l'Era de les bruixes; cançó de la que en pren peu l'inspirat poeta català Josep Carner, per a composar una escaient poesia, hermonitzada per un mestre compositor i amic de cor, juntament amb altres cinc composicions.* Les primeres estrofes diuen així:

«Plou i fa sol, les bruixes es pentinen;
los nuvolots serveixen de cadires,
i tot sovint l'escombra fa de pinta;
si un sol cabell s'han arrencat, ja criden;
quan s'ouen trons, són els seus peus que piquen;
quan passen llamps, és que llurs nines brillen.» etc.

Tot aquest caire formós i ple de poesia que acabem de pintar de les bruixes, sols dura el temps d'una ruixada estiuenca. Fora d'això, tot en elles és maldat, diablures, encantaments i maleficis, dels que ens cal guardar, com del pecat i la tinya, més que tot en hores bruixals, com són les de la nit i les tenebres. Mentre aquestes embolcallen la terra, a l'Era de les bruixes no hi ha més que esglai i perill de mort, però així que es deixa sentir, abans de trenc d'auba, la campana matinera del Monestir de Vallbona, que crida les monges a la salmòdia i oració, les bruixes s'entafuren altra volta pels caus i clivells del pla de roca, perquè la veu de la campana és per a elles com un crit de guerra i extermini, que els diu ben fortament: «Fora bruixes del rotllo!».

FRANCESC BERGADÀ, prev.
Capellà del Monestir

(Vallbona de les Monges.)

* *Cançons*, per Francesc Brunet i Recasens. Ibèria Musical, Canuda, 45. Barcelona.

LA PESANTA

L'angoxa del somni, l'*efialta* clàssica, l'eneirodinia, el *cauchemar* francès, la *pesadilla* castellana, que vulgarment es molt sovint anomenada axí entre nosaltres, es un somni anormal, penós, ab alucinacions extranyes y una opressió en el pit, que fa despertar sobressaltat, ab angunia y excitació que duren una bona estona. Per axò se l'havía calificada d'asma y fins d'epilepsia nocturna.

Les visions més terrorífiques torturen al pacient mentres té aquesta mala dormida, trobantse a punt de ser devorat per feres terribles, o assessinat per malfactors, o a punt de caure inevitablement daltabaix d'un cingle, y altres sensacions doloroses per l'estil, sense que pugui evitarho, trobantse com lligat de mans y de peus, arribant tot lo més a poder cridar auxili ab veu ofegada.

Totes les persones fàcilment impressionables, en especial les dones y les criatures, són les qu'en primer terme 's troben afectades per aquesta molestia passatgera, que no dexa rastre en els individus forts y sans, però alguna vegada es de fatals conseqüencies per als malaltiços y neuròtichs, als quals els terrors continuats, arriben a minar llur existencia, fins a portar al histerisme, epilepsia o bogería.

Una mala digestió, un excés de treball acompanyat del poch descans, les lectures emocionants, les afliccions, fins una mala posició en el llit dificultant la respiració o bé oprimint el cor, poden serne la causa. El doctor Freud, que tant s'ha ocupat d'aquestes coses, creu que la dita angoxa nocturna es deguda a la realisació d'un desig anhelat per temps, però que la conciencia rebutjava.

Modernament els psico-neuròpates y metapsiquistes, n'han escrit molt y sentat moltes teories, que no vénen al cas per nosaltres.

Els romans ho atribuíen als déus *conferentes*, els celtes als genis nocturns *drusians*, durant l'edat mitja al dimoni y consegüentment als

© Biblioteca Nacional de España

bruxots y bruxes. Aquesta superstició va esvahintse, encara qu'en la montanya subsisteix, donantne la culpa a la Pesanta.

Desde'l primer moment, l'existencia d'aquest geni malèfich, va cridarnos molt l'atenció y vàrem tractar de ferne averiguacions per la banda del Ripollès, ja fa tot lo que va de sigle.

Alguns dels preguntats varen dir qu'havien sigut víctimes varies vegades de la Pesanta y qu'al despertarse penosament ab la pressió que sentien damunt del pit, varen tractar d'agafarne la causant y només varen poder tocarla de rellisquentes, fugint tot seguit. Resultava ser una mena d'animal pelut per l'estil d'un gat, però més gros.

Un dia un individuo, per la banda d'Olot, va precisar més, dient qu'havía vist el *Pesadillo* en la finestra d'un castell enrunat, qu'era com un gat molt gros y pelut que s'estava jayent molt tranquilament.

Molts creuen que la causa de presentarse a la nit la Pesanta, es que quan un s'en ha anat al llit, s'ha descuidat de senyarse o de resar; puix han notat que fentho, may s'ha donat aquell cas. Al sud de França hi ha la superstició de posar una canya dreta al costat del llit, per evitar visita tan incòmoda, tota vegada que la canya es el ceptre que per irrisió varen posar a Jesucrist després d'açotarlo, y té la virtut d'allunyar a tots els mals esperits.

Sovinteja la creencia de ser la Pesanta una bruxa que's posa damunt la boca del cor de les persones quan dormen, per férleshi perdre la rahó. Axí varen dírnosho a Viladonja en 1916, afegint el cas següent:

«A un poblet hi va anar un vicari, bo y sà; y al cap de poch temps de serhi, va començar a tornarse groch y a corsecarse.

El rector li va preguntar:

—¿Què tens donchs, que fas tan mala cara?

—Es que no puch dormir a les nits.

—¿Perquè?

—Perque se'm posa un pes a la boca del cor, com si hi tingués una mola de molí.

—Donchs mira : quan te succehexi, crídam y veurèm lo que serà.

El rector va posarse aprop del vicari, y axís qu'aquest va sentirse 'l pes al damunt, va cridar. Va anarhi 'l rector y no va veure res, resultant que la Pesanta ja havía fugit y 'l vicari 's trobava bé. Al cap d'una estona, torna a passar lo meteix, y 'l rector li va dir:

—Avuy, passa com puguis, que demà a la nit ja ho arreglarèm d'una altra manera.

No va pas poder dormir; però al endemà, arribant a la nit, el rector li va dir:

—Fícat al llit y pòsat els cordons de subjectar l'alba, agafàntels ab cada mà y passàntels per darrera 'l cap; de manera qu'axí que't sentis la Pesanta, els hi tires com si fos un llaç y l'agafes, estrenyentla ben bé, mentres me crides.

Ho va fer axí meteix, y al sentirse la Pesanta al damunt, li tira 'ls cordons tot cridant al rector, que hi va acudir de seguit, trobant que tenía agafada a la dòna del batlle, que se li havía cargolat al damunt; però estrenyentla ben bé, la varen estacar als peus del llit.

El batlle va anar a la rectoría, y 'l rector li va dir:

—¿Ahont teniu la vostra dòna?

—Al llit la som dexada.

—¿N'esteu segur?

—¡Ja ho crech!

—Donchs si la voleu veure, veniu.

El va fer entrar al «quarto» del vicari y la varen trobar estacada als peus del llit. Ella, havía dexat al seu llit una «figura» igual que la seva, y s'en havía anat al llit del vicari, per donarli torment.»

Creyèm que'l veritable nom català es la Pesanta, atribuint el fet al animal misteriós que, posantse damunt la boca del cor, provoca 'ls fenòmens esmentats, y que, per una confusió d'aquesta creencia ab la *pesadilla* castellana, el poble n'ha fet el *Pesadillo*, nom qu'hem sentit dir gayrebé sempre per la montanya ripollesa y de les comarques vehines. Si *Pesadillo*, donchs, vol dir, per la gent, l'animal que «pesa», de la metexa manera hem sentit dir a Vallfogona, *Passarillo*, o sigui 'l ser que «passa», com en els países de llengua d'och, creuen que's filtra per el forat de la clau o per qualsevol escletxer, anant a atormentar al que dorm. Per axò es qu'a una vella vallfogosina li hem sentit contar coses del Follet y de la Pesanta, com si fos un meteix ser, qu'ella anomena *Passarillo*, puix en el fet de passar per les obertures més insignificants, hi veu la principal característica.

S'han arribat a citar casos d'epidemia efiàltica, com en la campanya d'Italia durant la revolució francesa, en la qual, segons diferents escriptors afirmen, un regiment va allotjarse en una iglesia enderrocada, no fent cas de l'observació de la gent de que no s'hi podía dormir,

© Biblioteca Nacional de España

perque 's posava damunt del pit, un goç negre pelut y molt gros. Quan ja tothom dormía, tots els soldats varen sentirse oprimits per el goç, consabut, sense que ningú pogués agafarlo, passant una mala nit. L'endemà varen dirho als oficials, que varen ríurersen, determinant de dormirhi ells també, sentintse molestats de la metexa manera.

Fora qüestió de may acabar si s'havía d'anotar el lligam entre la Pesanta y 'ls *incubos* y *subcubos*, qu'establexen Bodin, Delrío y altres tractadistes, per lo que respecta a l'historia y lo qu'en diuen els folkloristes de fòra de casa, en quan se refereix a la superstició actual. L'objecte es sols d'apuntarne lo qu'en creu el nostre poble.

R. Serra y Pagès

CREENCES DE VALLS

ELS TRES CREDOS

Tots els divendres de l'any, a les tres de la tarda, davallen del cim del cloquer de l'Arxiprestal de Sant Joan tres batallades, pausades, majestuoses, severes i vibrants. Recorden al poble que fou un divendres, a les tres de la tarda, que moria a la muntanya del Calvari el Redemptor del món, i en sentir-les són moltes les persones que resen tres credos a la Passió i mort de Nostre Senyor Jesucrist. En els temps passats, de bona recordança, quan la fe estava més arrelada al cor del poble, quan tocaven les tres dites batallades, es guardava silenci a totes les treballades i major part de cases, i xics i grans resaven amb devoció els tres credos.

EL BALL DE L'ÀLIGA

Així com Reus té la seva *mulassa*, i Vilafranca el seu *drac*, Valls té la seva *àliga*, que assisteix dues vegades l'any a les processons: la de Corpus i la de la festa major, per sant Joan, el patró de la ciutat. L'àliga, com cal suposar, és de fusta, porta corona reial al cap, regalada, segons la tradició, per la reina de Xipre, n'Elionor, filla dels Comtes de Prades, que, després de la mort del rei, el seu marit, vingué a viure i acabar els seus dies a Valls, on visqué en la casa coneguda pel «Castell», casa senyorial que existeix avui encara. Porta també l'àliga, en el seu bec, un colom viu, que després de la processó es lliura al més dient, o sigui a qui en dóna més. Hi ha hagut anys que se n'han donat un futral de pessetes, que són per a qui porta l'àliga. Són molts els qui creuen que aquells qui aconsegueixen de menjar-se el colom tenen bona sort o es veuen guarits dels seus mals. Una superstició com qualsevol altra. A les processons va al davant de la clerecia, i el dia de Sant Joan, quan la processó arriba a la plaça coneguda per «Pati», és quan balla l'àliga davant l'església de les Monges Mínimes. Primer es canta un motet, finit el qual l'àliga comença per saludar amb gran reverència la clerecia, Ajuntament i totes altres autoritats que assisteixen a la processó. Balla uns quatre o cinc minuts, al compàs de la música, que toca una marxa airosa, composta exclusivament per al tal acte. La gentada que acut a veure el ball de l'àliga emplena gairebé tota la plaça, i els seus balcons i finestres no poden encabir més persones. És la nota més simpàtica de la festa major, i resulta sempre nou pels fills de Valls, el ball de l'àliga.

El pulcre i llorejat poeta vallenc, en Carles Magrinyà, té escrita una bonica poesia descriptiva del ball de l'àliga, que comença així:

«Sempre és nou el ball de l'àliga,
de ballar un cop a l'any;
sempre és nou el ball de l'àliga
de ballar per Sant Joan.»

Mossèn Josep Pont

(Valls.)

© Biblioteca Nacional de España

EL CUCUT

El cucut, ocell, per natural, brut i repugnant a la vista, sembla tenir cosa de diví en el seu cant monòton, esperat amb anhel i rebut amb joia pels muntanyencs.

Allà als primers de març, amb les primeres flors, vénen unes flors margerals, grogues, anomenades «cucuts». En l'adveniment d'aquestes simpàtiques flors, el muntanyenc veu el precursor de l'ocell cucut, i l'avi ja diu als néts frisosos:

«El cucut cantarà per Sant Benet.
Si no canta per Sant Benet,
cantarà per Setmana santa.
Si no canta per Setmana santa,
el cucut pres o lligat s'ha quedat a França.»

Però el cucut a França mai s'hi queda; més tard o més d'hora, quan hom menys s'ho pensa, dóna el «Déu vos guard» desde la roureda. El seu cant és el pregoner de la bona primavera.

Els tricots de punt deixen els seus amos, menuts o grans, com si talment haguessin renyit. On van a raure?... Pregunteu-ho a la mestressa i us respondrà que el cucut els ha robat per fer-se el niu... Així ho creu la gent menuda.

El cucut, però, no en fa de niu. S'estima més cantar que treballar; per això, quan vol tenir un menut, va a la recerca d'un niu d'ocells petits; hi fa un ou, i que el covin i alimentin els altres. Ell ja està content en veure el reviscolament dels animals vells, que en sentir el seu cant estan certs i satisfets d'haver vençut un altre hivern en la vida.

Per això la mallarenga, que li té enveja, se'l mira de reüll, i li canta contínuament aquesta corranda:

«Jo sóc mallarenga,
només tinc que llengua,
i en faig vuit o nou;
i tu, cucutàs,
que n'ets tan grossàs,
només fas un ou.»

Com que és tant bon jan, no vol renyir-hi amb els ocells petits, i va cantant com aquell que res; menys quan dóna senyals de pluja, que fa la veu enrogallada i amb esforç, com si digués : « —Cucut, no puc, no puc!» Els muntanyencs quan el senten enrogallat ja preparen el llor i romaní beneïts per cremar-los i allunyar la tempesta. Quan ja està cansat d'esguerrar quasi bé tots els nius de grives i de merles, se'n veu els ous, i sent que els treballadors del camp el maleeixen en les hores de migdiada, llavors se'n va a Roma, on ha d'ésser el dia de Sant Pere, per cantar l'ofici; i fins la primavera vinent no torna.

JOAN JANER

(Recollida al poble de Bruguera, de la Vall de Ribes.)

Boix col. Mn. Lambert Botey

CAPÇALERA D'UN ROMANSO

© Biblioteca Nacional de España

NOTICIARI

Festival folklòric. — A Olot, en ocasió de les anomenades festes de la Mare de Déu del Tura, el Centre Catòlic va organitzar un festival folklòric, el qual va revestir gran importància, i fou realment el fort de les esmentades festes. Era el dia 10 de setembre.

Va consistir en l'exhibició dels principals balls comarcals, executats per colles de les respectives poblacions. L'espectacle es desenrotllà sota el següent programa:

Ballet dels gegants vells (Olot).
Ball dels nans (Olot).
Ball dels cavallins (Olot).
Ball del drac del Carme (Olot. Va ésser l'intent de restabliment dels entremesos de segles endarrera).
Ball de l'àliga de Sant Ferriol (Olot).
Contrapàs llarg (Olot).
Ball del gambeto (Ridaura).
Ball de sant Isidre (Sant Privat de Bas).
Matadegolla (Sant Feliu de Pallarols; amb la mulassa, gegants i cavallins).
Sardana antiga «La Padrina» (Olot).
Ball de les cintes (Les Preses).

El passant que totes les colles reunides varen fer, juntament amb les orquestres, i acompanyats per nombroses atxes, va resultar d'un efecte extraordinari. La plaça de braus, de tal manera s'omplí, que no es va poder evitar la irrupció de la gent curiosa d'entrar-hi, i que per haver-se venut tots els llocs, els hi era impossible.

Havent sabut els organitzadors, que es trobaven a Olot en R. Serra i Pagès i alguns elements de l'Esbart Folklore de Catalunya, que havien anat, pel Ripollès i La Garrotxa, a recollir els nostres balls tradicionals, varen invitar-los a passar a la presidència.

El Congrés Internacional de les Arts populars, a Praga. — Del 7 al 13 d'octubre proppassat va celebrar-se, a Praga, el Congrés Internacional de les Arts populars, dut a terme per l'Institut Internacional de Coopération Intellectuelle, de París, que, com se sap, és un dels organismes de la Societat de les Nacions.

L'organització va ésser d'acord amb les cinc seccions establertes i els grups en què respectivament varen establir-se, de la següent manera:

Secció primera : Estudis històrics de les arts populars, mètode, museologia i generalitats:
Grup A : Metodologia.
Grup B : Psicologia.
Grup C : Orígens de l'art popular.
Grup D : Evolució i difusió.
Grup E : Monografies nacionals i regionals.
Grup F : Estudi dels temes i motius decoratius.

Secció segona : Arts populars de la fusta, de la pedra, dels metalls, ceràmiques, vidre, etc.:
Grup A : La casa popular.
Grup B : Decoració domèstica.
Grup C : Mobiliari. Utensilis. Joguines.
Grup D : Treballs de fusta, de banya, etc.
Grup E : Treball del ferro.
Grup F : Joies.
Grup G : Ceràmica i *faïence*.
Grup H : Diverses.

Secció tercera : Arts populars del teixit, brodat, puntes, vestits, cistelleria, paper, etc.:
Grup A : Vestits.
Grup B : Brodats, puntes i malles.
Grup C : Catifes.
Grup D : Tècnica.
Grup E : Imatgeria popular i treballs en paper.
Grup F : Diversos.

Secció quarta : La música i la cançó popular:
Grup A : Música popular : bibliografia, mètodes, consideracions generals.
Grup B : Música popular : tecnologia.
Grup C : Música popular : monografies nacionals i regionals.
Grup D : Cançons populars : bibliografia, metodologia.
Grup E : Cançons populars : tecnologia.
Grup F : Cançons populars : monografies nacionals i regionals.

Secció cinquena : Dansa popular, representacions dramàtiques i ceremònies públiques:
Grup A : Dansa popular. Monografies nacionals i regionals.
Grup B : Teatre, representacions dramàtiques i ceremònies populars.

Els termes tractats pels nostres amics d'ací són els següents:

F. Pérez i Dolz : «La decoració popular a Castella.»
Manuel Rocamora : «El vestit popular a Catalunya.»
Senyoreta A. M. Trepat i Massó : «Les puntes antigues en els patrons dèl Penedès.»
N'A. Ferrer de Ruiz-Narváez : «Les puntes al coixí, de Catalunya.»
V. Serra i Boldú : «Els goigs.»
J. Zaldívar i Ruiz : «Les danses populars catalanes.»
Senyoreta M. Piera i Gelabert : «El ball de gitanes, del Vallès.»
R. A. Ramon i Serra : «Dansa i ball del ciri, de Castelltersol.»
J. Masoliver i Martínez : «La dansa de Hijar.»
P. Grases i González : «Les danses del Penedès.»
A. P. Rigau : «Les festes de Sant Roc a la plaça Nova, de Barcelona.»

Fou una llàstima que els proposats per delegats de Catalunya, senyors R. Serra i Pagès, Carreras Artau i J. Batista i Roca, s'abstinguessin de prendre-hi part, perquè podrien haver-hi contribuït amb una aportació de vàlua.

La sessió de l'11 d'octubre fou especialment interessant; en la seva major part girà a l'entorn de les comunicacions catalanes a propòsit dels nostres balls. En Josep Subirà, secretari de la Junta para ampliación de Estudios e Investigaciones científicas, de Madrid, català molt coneixedor de la música popular espanyola i tractadista eminent, va donar una audició de les tonades de balls recollides pel senyor Zaldívar, director de l'Esbart Folklore de Catalunya, per la senyoreta Piera Gelabert i el senyor Ramon Serra. Després d'unes atinades consideracions sobre les nostres danses, va presentar una proposició, en la qual considerava que fóra de gran interès de donar, en una gran ciutat,

© Biblioteca Nacional de España

una selecció de danses i de cants populars, executats amb els propis vestits tradicionals del país respectiu. Aquesta representació podria portar una intel·ligència internacional entre les diferents organitzacions interessades.

La proposició fou molt ben acollida pels congressistes. Prengueren part en la discussió, la senyoreta Burchenal (nordamericana), el president Mr. Baud-Bovy (suís) i el senyor Wright (anglès), i la secció acordà que la dita proposició seria presentada en sessió plenària. L'últim dels esmentats senyors va afegir que la Folklore Society s'encarregaria, de molt bona gana, d'organitzar una representació per l'estil, a Londres.

Varen enraonar-hi, a més, el Comte Zichy (hongarès) i la senyoreta Reynier (francesa), la qual parlà de les danses populars de França, i abogà per a la creació d'una acadèmia internacional, a la vegada que per al canvi d'artistes entre les nacions.

Celebrem molt que la intervenció dels nostres amics donés tan joc, i desitgem que es puguin realitzar les belles iniciatives esmentades, car segurament que a l'estranger seria immensament més ben apreciat que ací el riquíssim tresor dels balls tradicionals de la terra.

Exposició de Fotografies. — El Club Muntanyenc, Secció d'Arqueologia, Filologia i Folklore, ha celebrat una exposició de fotografies de costums, que s'ha vist molt visitada. S'exposaren les col·leccions rebudes i es donà a conèixer el resultat del concurs, segons el veredicte dictat pels senyors R. Serra i Pagès, Josep Ribot i Valeri Serra i Boldú.

Edició de Goigs. — Ens cal constatar, com deiem en el fascicle anterior, una gran producció de fulles de goigs.

N'anirem donant compte a mida que arribin al nostre poder.

Llevat dels que són reestampacions de lletra antiga, tots els que segueixen estan molt ben escrits, com no es pot dir el mateix dels que veieren la llum dins el segle passat.

Els senyors Hereus de la Viuda Pla han estampat la tercera edició dels *Laments per a cantarse ab la tonada de la Passió devant la molt devota imatge de Jesús Portant la Creu que es venera en la Parroquial iglesia de Santa Maria del Mar de Barcelona.* Signa aqueixos *Laments* mossèn Ramon Campàs, prev.

— Són de la Llibreria L'Arxiu, de J. Batista Batlle, les següents reproduccions de goigs antics:

Goigs de sant Paulí, Girona. Imp. G. Palol (1680).
Goigs de sant Marçal, Girona. Imp. G. Garrich (1619).
Goigs de sant Elm, Barcelona. Joan Jolis (1686).
Goigs de sant Cebrià, patró de Tiana, Barcelona. Joan Jolis (1699).
Goigs de sant Adjutori, Barcelona. Manuel Texero (s. a.).

— De Marian Ribas, de Mataró, l'admirat boixista que captivà tothom amb l'edició dels clàssics *Goigs de la Mare de Déu del Roser*, per ell ornamentats i colorits a mà, hem rebut, a més, els *de Santa Magdalena de Pazzi*, lletra de J. Sala Bonfill, ornamentats i editats pel mateix senyor Ribas, i colorits tan pomposament com els anteriors; els *de Sant Marian*, ermità i confessor, especial protector de penedits, amb lletra de Joaquim Dardiñà, i els *de Sant Galdric, llaurador* (patró dels pagesos catalans), lletra i música de Joan Llongueras i boixos del senyor Ribas.

Sense els de l'edició corrent, n'hi ha un curt tiratge en paper de fil Guarro, Ingres i altres bons papers.

— L'editor en R. Pons (Bonavista, 11) ens ha remès un bell exemplar dels *Goigs a la Verge de Núria*, lletra de B. Sagrera i dibuix i orla en colors de Llorenç Brunet. Es una edició magnífica en paper de fil, primera d'una sèrie de deu dedicats a la Verge, a la qual en seguirà una nova sèrie, també de deu, dedicats a sants.

— Mossèn Joan Ugas ens ha obsequiat amb un exemplar dels clàssics *Dolorosos sentiments de les Santes ànimes*, editats, en paper de fil, per la capella del Sagrat Cor de Jesús, expiatòria per a les ànimes del purgatori. Són d'excel·lent estampació, com fets a casa de Joan Sallent de Sabadell.

— Tirats en paper de fil Guarro, ens ha remès en Francesc de B. Lladó un exemplar dels *Goigs en llaor de la Immaculada Verge Maria*, regina de les Congregacions Marianes, ara novament dictats per un devot barceloní. Porta un boix de la col·lecció d'Hereus de la Viuda Pla, i són finament estampats per la tipografia Atenes, A. G.

— L'agrupació Els Nostres Goigs, instituïda a Sabadell, de la qual n'és director Joan Costa i Déu, i censor eclesiàstic, mossèn Josep Cardona, té publicades les següents fulles:

Goigs a llaor de sant Josep Oriol, que es venera a la parròquia de Sant Feliu de Sabadell.
Salve Regina, en honor de Nostra Senyora de la Font de la Salut, que es venera a la seva ermita de Sabadell.
Goigs a llaor de sant Jordi, patró de Catalunya, que es venera a la parròquia de Sant Feliu de Sabadell.
Goigs a llaor del màrtir sant Pancràs, que es venera a l'església parroquial de Sant Feliu de Sabadell.
Goigs a llaor de Nostra Dona de la Font de la Salut, que es venera al seu ermitatge de Sabadell.
Goigs que al seu excels patró sant Joan Baptista endreça la Pontifícia i Reial Confraria de Sant Joan, de la ciutat de Sabadell.
Goigs a llaor de la Mare de Déu del Roser, que es canten a l'església parroquial de Sant Feliu de Sabadell.
Goigs dels gloriosos màrtirs sant Abdó i sant Senén, que es veneren a la capella de Nostra Senyora de Togores, parròquia de Sant Vicens de Junqueres.
Goigs de la Mare de Déu de Togores, que es venera al terme de Sabadell.
Goigs en lloança de la Sagrada Família Jesús, Josep i Maria.

Estan fetes en edicions de paper corrent i paper de fil; hi ha, també, exemplars pintats a mà.

L'exposició d'Els XII. — Dotze col·leccionistes benemèrits, per tal d'estimular-se mútuament a enriquir les seves col·leccions, i a l'objecte de donar a conèixer quelcom dels tresors que estogen, es constituïren en associació. Fruit d'aqueix intel·ligenciament, que formarà època, n'és una exposició celebrada a Barcelona, que fou rica, exemplar i alliçonadora. Generosament oferí cada un dels dotze quelcom del bo que han anat arreplegant. Fou molt visitada, generalment alabada i la premsa assenyalà la importància cabdal d'aqueix primer acte de vida d'Els XII. Posterior-

© Biblioteca Nacional de España

ment sembla que tenen el propòsit d'oferir exposicions parcials cada un dels associats, i ço que serà encara de major interès : un catàleg per rams i matèries col·leccionades.

Direm els noms i allò exposat per cada u, per a parlar amb algun detall del que més directament es relaciona amb aquesta revista:

I. *Indumentària*, Comtessa de Vilardaga.
II. *Estampes religioses*, senyoreta Àngels Perpinyà.
III. *Història de Catalunya*, senyor Domènec de Guzman Carles-Tolrà.
IV. *Rellotgeria*, senyor Josep Maria Carles-Tolrà.
V. *Relligadures antigues*, senyor Luís Escobet i Cots.
VI. *Imitacions de Jesucrist*, senyor Epifani de Fortuny.
VII. *Llibre modern*, senyor Gustau Gili i Roig.
VIII. *Miniatura oriental*, senyor Albert Lleó.
IX. *Relligadures modernes*, senyor Ramon Miquel i Planas.
X. *Goigs, estampes i altres fulles soltes*, senyor Salvador Roca i Ballber.
XI. *Targetes de visita*, senyor Manuel Rocamora Vidal i Sala.
XII. *Miscel·lània*, senyor Leonci Soler i March.

La col·lecció d'indumentària que posseeix la senyora Comtessa de Vilardaga, a judicar pels qui la coneixen, és esplèndida i variada com la que més ho sigui. Presentava només, perquè així ho comportava l'exposició, llibres, figurins, però en peces rares, úniques, i algunes en les seves aquarel·les originals.

La senyoreta Perpinyà, en la seva exhibició d'estampes posava de manifest tota la rica gama que ofereix aqueix art popular. Hi havia bells exemplars tirats sobre pergamí; n'hi havia de gravades al cer i al boix, en negre i colorides a mà; n'hi havia voltades de randa; n'hi havia, en fi, una gran varietat que enamorava de contemplar.

El senyor Domènec de Guzman Carles-Tolrà, entre els títols referents a Història de Catalunya, presentava algunes lleminadures, que han de figurar en el rang aristocràtic de què procedeix el romanso popular : bon paper, bellissims gravats, acurada impressió. Anotàrem del catàleg:

N.º 54 : Pere Giberga, *Cobles novament fetes*... S. a. ni imp.
N.º 55 : *Cobles novament fetes sobre les tormentes y usures ab un villancet*. Pere Regnier; Barcelona.
N.º 56 : *Cobles fetes sobre la justicia y cruel mort de Antoni Roca, escandalitzador de tota Catalunya*. S. ll. u. a.
N.º 57 : *Cobles ara novament fetes sobre la mort den Malet*. Barcelona, 1549.
N.º 61 : *Cobles ara novament fetes de un cavaller y una pastora : son molt gracioses per cantar y sonar de les de divina Juliana*. Pere Reguer; Barcelona, 1566.
N.º 62 : *Real Edicte y Crida sobre los grans abusos ques feyan en lo present Regne de Mallorca*... (Nota subscrita pel batlle de Sòller); 1580.

El doctor Salvador Roca i Ballber, afortunat posseïdor de la més rica col·lecció de Goigs, estampes i altres fulles populars, que es coneix, va donar mostra de tota la riquesa que hi ha dins d'aqueixes peces soltes, presentant mostres de tots els temps i de tots els procediments. La presentació havia obeït a un pla molt ample. Hi havien els goigs més antics que es coneixen (1528), n'hi havia d'estampats el 1601. El número 304 del catàleg estava destinat als que porten la data anterior al 1650; els compresos dins el núm. 305, abastaven del 1650 al 1700; els del 306, del 1700 al 1750; els del 307, del 1750 al 1800; els del 308, del 1800 al 1850; els del 309, del 1850 al 1900; i els de 310, de després del 1900; del 311 al 314 mostraven els impresos a Mallorca, Provença, València i Havana; els del 315, de gremis o professions; els del 316, de capelles desaparegudes de Barcelona; els del 317, dedicats a la Mare de Déu de Montserrat; els del 318, amb la música acompanyant a la lletra; els del 319, colorits; els del 320 eren reproducció de goigs antics; els del 321 aquells que s'han estampat duent gravats al coure, i els compresos en els núms. 323 i 324, eren fulles populars variades.

El senyor Manuel Rocamora i Vidal Sala ens donà a conèixer un xic d'allò més albirador que guarda a les seves col·leccions de gravats, d'indumentària, etc. Indiquem sisquera aquell sens fi de signes, interessants i variades targetes de visita, i aquelles cinc delicioses litografies il·luminades, que representen costums populars de Barcelona. Aquells vestuaris, aquell bé de Déu de guants, de mitges, de lligacames, de mocadors i tants d'altres objectes usats en altre temps, i que el senyor Rocamora posseeix en abundor, no podien figurar dins una vitrina.

Exposició de boixos. — L'oferí temps enrera el nostre col·laborador i amic Antoni Ollé i Pinell. La dita exhibició, rica a més no poder, donava una idea de com és de noble el gravat en fusta tractat amb la mestria del senyor Ollé. La coloració d'alguns d'ells el feia preferible a qualsevol treball a la ploma i a l'aquarel·la. L'autor de la capçalera del nostre ARXIU escoltà moltes enhorabones, a les quals ajuntem la nostra ben fervorosa.

S'ho mereix, per la propietat amb què estan executats els assumptes rurals i ciutadans de figura i de paisatge. Les il·lustracions d'alguns llibres formaran època. Els nostres lectors podran admirar algun boix del senyor Ollé, car accedí amablement a la invitació que li férem a tal objecte.

El Folklore i la premsa. — Encara que el folklore no és rebutjat sistemàticament per cap diari, ni per cap revista, hem de fer esment d'algunes publicacions que li dediquen secció especial, com és ara:

Excursions. Noticiari mensual de la Secció d'Excursions de l'Ateneu Enciclopèdic Popular de Barcelona. Amb caràcter constant que avalora extraordinàriament la col·lecció d'aquesta revista de setze pàgines, de 160 × 95 mm., ha vingut publicant-s'hi des del número 20 (desembre de 1916) una Secció titulada *Les frases proverbials catalanes*, on es dóna el possible, probable o històric motiu que les ha fet nàixer, i desde el nombre 39 (juliol 1918), amb constància exemplar, s'hi ha donat una cançó popular, amb la tonada corresponent, un gravat alusiu a l'assumpte i unes notes ponderatives. És obra de l'incansable folklorista i bon amic Joan Amades. Llàstima que avui estigui interrompuda la publicació.

— *Scriptorium*, de Ripoll. La monestirial vila de Ripoll i la comarca que l'enronda, a més d'ésser el bressol de la Reconquesta, és també bressol de folkloristes, el nom dels quals donem sense que calgui adjectivar: Tomàs Raguer, Antoni Busquets i Punset, General Ginestà i Punset, Ramir Miralpeix, i d'altres.

© Biblioteca Nacional de España

Constantment han sortit excel·lents revistes a Ripoll, les quals han cridat l'atenció dels intel·ligents, pel ben escrites, pel ben impresses i per la riquesa folklòrica que s'hi ha estampat. Totes elles encara avui, no solament mereixen un record afectuós, sinó que són estojades i consultades, perquè entre les matèries i temes variables del moment en què han aparegut, tenen de valor constant l'or vell i pur d'allò tradicional que es guarda en les seves pàgines, il·lustrades també amb vinyetes i dibuixos folklòrics del ripollenc Josep Ribot, autor de les capçaleres del nostre *Llibre d'or del Rosari a Catalunya*, que tan justa fama han conquerit, i de les que figuren al davant de les seccions de l'ARXIU.

Per no citar-les totes aqueixes revistes ripolleses a què ens venim referint, esmentem *El Catllar*, *La Veu Comarcal* i l'hereva de totes que motiva aquestes ratlles, *Scriptorium*, la qual surt des de l'any 1923 i apareix puntualment cada mes, en 16 pàgines, de 225 × 126 mil·limetres. La secció folklòrica, que no ha deixat mai, va a càrrec de Tomàs Raguer i Salvador Vilarrasa, i diverses vegades hi ha publicat meritissims treballs Núria Roquer de Vilarrasa, tots fervents amics nostres i bons col·laboradors.

— *La Veu de Catalunya*. Aquest diari de Barcelona, fa algun temps que ve dedicant llarg espai a constatar l'estampació de Goigs, i sobretot compta, en la dita secció, amb un col·laborador que signa «Gaudi», el qual ha sentat, d'una manera clara, precisa i intel·ligent, la doctrina del que haurien d'ésser les fulles populars de Goigs.

— *Diario de Valencia*. Fa poc temps que ha començat la publicació d'una Pàgina Valenciana, en la qual s'hi han donat fins ara molts meritoris treballs de folklore. A més de llegendes i d'altres articles, s'hi inserei-xen cançons, romansos i formuletes infantils de faisó diversa, tot ordenat amb cura, puix que va a càrrec de Josep Navarro Cabanes, el col·lector dels enyorats fascicles de Goigs i imatgeria popular de la Verge dels Desemparats.

— La novella publicació *Excursionisme* va donant compte d'algunes manifestacions folklòriques a partir del seu primer nombre, en el qual inseria un bell article de J. Vives i Miret.

Mereix especial menció per tractar-se d'una publicació especialitzada:

— *Tresor dels avis*, Revista d'Etnografia, Mitologia i Folklore de Catalunya i Balears. És l'any setè de la seva publicació i surt cada mes a Mallorca. Val 4 pessetes l'any. Actualment consta de vuit pàgines, de 162 × 116 mm. La dirigeix el meritissim folklorista i col·laborador d'ARXIU, N'Andreu Ferrer. Hi han sortit interessantíssims treballs del seu director i d'altres folkloristes mallorquins, així com alguns de R. Serra i Pagès i mossèn Francesc Baldelló.

— Al nombre 1, any tercer, de la revista *Exercitatorium*, que es publica al nostre Seminari Conciliar, llegim que el seminarista teòleg i col·laborador ben volgut senyor Lluís G. Feliu, encarregat de la Secció de Folklore de l'Schola Isidoriana, donà una conferència a diversos alumnes d'aquell centre docent, sobre «La importància del folklore religiós», i els proposà la reunió de materials a l'objecte d'enventariar i ressenyar el d'aquesta diòcesi de Barcelona. Durant les vacances d'estiu, dispersats els alumnes per les poblacions del bisbat, cada u pot, al seu poble nadiu, explorar el folklore en els seus variats aspectes. El treball parcial, més tard, confluirà a l'estudi general del Folklore religiós del bisbat de Barcelona, i amb el temps podrà formar-se un Museu de Folklore al Seminari.

El senyor Feliu es proposa de publicar, més endavant, un programa especial, i avençà els epígrafs del *Folklore de Nadal*, per tal que els seminaristes aficionats aprofitessin les vacances de Nadal per a començar llurs reculls.

Veus aci el qüestionari de Nadal:

La nit de Nadal : El tió; La Missa del Gall; Adoració dels pastors; El pessebre : cançons de pessebre; Les maitines : el cant de la Sibila; Tradicions i costums de la nit de Nadal.

El dia de Nadal : Cançons nadalenques; Les felicitacions; Composició dels àpats de Nadal i Cap d'any; Productes de confiteria propis d'aquesta diada.

Els innocents : Costums; L'home dels nassos.

Any nou : Creences.

Els Reis : Cançons i costums d'aquesta diada; Aforismes sobre aquestes festes; Goigs, estampes i llibrets de cançons nadalenques.

L'enhorabona al senyor Feliu per la seva iniciativa, i comptin, ell i tots els seus simpàtics col·laboradors, que alguns ho són de l'ARXIU, en tot i per tot amb la nostra revista.

Llegendari Popular Català. — La nostra terra va reunint valuosos materials per a publicar un nutrit llegendari. Això serà degut a la iniciativa del nostre estimat amic R. Serra i Pagès, i a l'alt patrocini que a totes aquestes obres culturals dedica el senyor Rafael Patxot i Jubert, com n'és també una prova excel·lent l'*Obra del Cançoner popular de Catalunya*.

Per tal d'arreplegar la màxima quantitat de llegendes, s'han convocat fins a tres concursos, dos dels quals, ja celebrats, han donat una bona collita, tant si ho mirem per la quantitat com per la qualitat recaptada.

Ara s'és convocat el tercer i darrer concurs, del qual ens plau donar a conèixer el cartell de convocatòria.

«Començantse ja a fer els preparatius per l'oportuna publicació de totes les llegendes catalanes que sía possible reunir, fixant d'aquesta manera la tradició històrica que s'està perdent per moments, la Secció d'Arqueología, Filología y Folklore, del Club Muntanyech, convoca per última vegada als folkloristes y a quants estimin les nostres tradicions, exposant al efecte les següents bases del Concurs:

I. Se procurarà presentar ordenadament els aplechs llegendístichs, admetenthi, per completarlos, les llegendes preses d'obres históriques, monografíes y prempsa local, en qual cas se'n donarà un extret ben clar, indicant obra, autor y nombre de la plana o periòdich. Les referencies a la prempsa de fòra de Barcelona, relatives a coleccions completes, seran especialment tingudes en compte.

II. Avaloraran els treballs:

a) el nombre total de llegendes, per arribar a obtenir el recull definitiu tan quantiós com sigui possible;

b) l'especial d'inèdites, qu'ab preferencia hauran de recercar els concursants, puix sempre valdrà més una dotzena d'aquestes que tinguin prou interès, que no pas un centenar de les conegudes per tothom y publicades a tot arrèu;

c) la segura o probable atribució a època determinada,

© Biblioteca Nacional de España

al objecte de poder presentar un "corpus" llegendístich, sistematisat cronològicament; y

d) l'interès històrich y narratiu a la vegada, que puguin oferir, ja que la reunió de fets anecdòtichs de persones desconegudes o 'ls incidents sense importancia de personatges, per notoris que fossin, produhiría sols un fexuch conjunt de tradicions de poca valença efectiva.

Podran afegirshi tots els elements que l'aplegador cregui oportú; per exemple : coteig ab llegendes extrangeres; inclusió de fotografíes, gravats o dibuxos dels llochs y personatges tractats; indicació d'origens probables; obres artístiques que s'hi hagin inspirat, etc., etc.

III. Els aplechs ab els treballs, sense firmar, duent títol y lema, seran entregats a la Secció d'Arqueología, Filología y Folklore, del Club Muntanyench (carrer Conde del Asalto, n.º 22, principal) per tota la primera quinzena de desembre de 1929, acompanyats d'un sobre tancat, portant els metexos títol y lema, y contenint, a dins, el nom y adressa del autor, ben llegibles.

IV. El jurat, compost de folkloristes competents, tindrà en compte les diverses circumstancies que puguin concórrer en els esmentats treballs, per premiarlos si 'ls creu dignes d'ésserho y en la forma que consideri més convenient.

V. Se concediran els premis de 1,500, 1,000, 750, 500 y 250 pessetes per ordre de mèrit, reservantse, a demés, 1,000 pessetes per la creació d'altres premis menors, o per afegir als citats, segons s'estimi oportú; axí com, en el cas de trobarse ab dos o més treballs d'igual valua, podrà fraccionarse 'l premi en altres tantes parts.

VI. El jurat examinarà 'ls treballs, y 'l 31 de març de 1930, tot lo més tart, emitirà 'l veredicte, procedintse al cap de pochs dies a la distribució de premis en el referit Club Muntanyench, mitjançant avisos en la prempsa.

VII. La propietat de tots els treballs premiats queda de l'Institució Patxot, la qual se reserva la facultat d'incorporarlos a les seves publicacions en la forma que judiqui avinent y 'ls autors no podran, per tant, publicar les llegendes premiades sense la previa autorisació de l'esmentada Institució Patxot. — Barcelona, 31 de març de 1928. — El secretari, J. Vives y Miret; el president de la Secció, R. Serra y Pagès.

Observacions que cal tenir en compte, al presentar els reculls de Llegendes, per que puguin optar a premi:

1.ª S'entendrà per Llegenda catalana, tot fet que'l poble admira y conta, tenintlo per realment succehit, encara que la crítica històrica 'l negui, en qualsevol de les terres de parla catalana (Catalunya, Balears, Valencia, ratlla d'Aragó, Rosselló y Alguer) o dels países sotmesos en altre temps al domini catalano-aragonès (com Provença, Sicilia y Sardenya), encara que's referexi a personatges extrangers, mentres hagin fet un gran paper en la nostra historia (p. ex. Ataulf, Carlemany, l'arxiduch Carles), extenentse desde'l moment el concepte als catalans cèlebres, que hagin actuat fòra de les esmentades bandes (p. ex. els Borja a Italia, sant Damas papa, santa Isabel de Portugal). Els fets purament històrichs, en els quals no entra la fantasía popular, no són llegendes.

2.ª Sempre que vingui a tomb, s'admetran les Llegendes tòpiques, o sia de lloc, sobre etimologíes tradicionals y sers fantàstichs (p. ex. encantades, sirenes, gorjos, follets, simiots, bruxes, familians, peix Nicolau, drach y animals quimèrichs) que tinguin interès notori. Se recomana molt especialment l'anotació de Llegendes relatives a ritos, ceremonies y pràctiques (p. ex. certes costums infantils, balls, vots de poble, festes commemoratives, aplechs, etc.) alusius a un fet llegendari.

3.ª Les llegendes presentades a concurs constituiran serie; es a dir, estaran totes relacionades ab l'assumpte que les acobla, d'acort ab els quatre grups que s'indiquen en l'apartat següent. Una sola Llegenda no podrà pas ser premiada, a menys de constituir una monografía, estudiant les fonts y successiu desenrotllo, o sía un treball de Literatura comparada.

Hauran, per tant, de concretarse a:

a) Una comarca, localitat o troç de terra qualsevol, dels países indicats (p. ex. Conflent, Alcoy, Montseny, Iviça).

b) Una època determinada (p. ex. dominació cartaginesa, bàndols de nyerros y cadells, guerra de Successió).

c) Un personatge llegendari, de relléu històrich o eminentment popular, descomptantse 'ls lladres vulgars (p. ex. Hèrcules, Jofre 'l Pilós, el comte l'Arnau).

d) Un ordre de fets, sia 'l que's vulgui, que tingui importancia dins de la nostra historia, o que càpiga en lo possible atribuirlhi, fonamentantlo be (p. ex. pirateríes en les nostres costes, monuments megalítichs, concomitancies catalanes del Sant Greal). S'exclouen les tradicions sobre troballes d'imatges y 'ls miracles per llur intercessió, per haver estat ja publicades les principals en moltes histories y monografíes.

4.ª Les Llegendes seran fidelment anotades, tal com les contin, per curtes que síen; lo qual no vol dir que hagin de ser copiades al peu de la lletra, ab les incoherencies y imprecisions de llenguatge possibles, sinó que, perseguint l'objecte de fixar l'esperit tradicional, s'ha de reproduir exactament l'interpretació popular dels fets, sense anar més enllà, y de cap manera s'han d'inventar noms ni incidents, convertint les senzilles narracions folklòriques en composicions literaries.

5.ª Al peu de cada Llegenda, s'hi posarà 'l nom, edat procedencia y adreça de la persona que l'hagi contada, per poderla comprovar en els casos que convingui.

6.ª Els aplechs de Llegendes se presentaran escrits a màquina (o quan menys en lletra ben clara si fossin manuscrits) y relligats o cusits, a fi de que no 's pugui extraviar cap fulla.

Veredicte del Jurat, per al segon Concurs:

I. 1,500 ptes. — N.º 11 : Tres volums, titulats *Aplechs de Llegendes populars*, de Joan Amades y Gelats.

II. 1,000 ptes. — N.º 16 : *Llegendes de Balears*, d'Andréu Ferrer Ginart, d'Artà (Mallorca).

III. 750 ptes. — N.º 10 : *La Llegenda y 'l Proverbi*, de Joan Amades y Gelats.

IV. 500 ptes. — N.º 2 : *Llegendes y Tradicions del Montseny*, d'Apeles Mestres.

V. 250 ptes. — N.º 5 : *Llegendes de Gerona, Sant Daniel y Campdurà*, de Josep Casassa y Tassis, de Gerona.

VI. 200 ptes. — N.º 9 : *De la comarca igualadina*, de Gabriel Castella y Raich y mossèn Amadèu Amenós y Roca, d'Igualada.

VII. 150 ptes. — N.º 15 : *Llegendes inèdites de la vila de Sant-Pedor y comarca*, de mossèn Antoni Vila y Sala, de Sant-Pedor.

VIII. 150 ptes. — N.º 17 : *Llegendes pirenenques y algunes altres de la baxa muntanya*, de Joan Janer, de Vich.

IX. 125 ptes. — N.º 13 : *Recull de Llegendes*, de mossèn Frederich Martí y Albanell, del Vendrell.

X. 125 ptes. — N.º 14 : *Carlemany a Gerona*, de mossèn Camil Geis, de La Sellera.

XI. 100 ptes. — N.º 12 : *Llegendes del heroi d'Oristà*, de Lluís Soler y Terol, de Manresa.

XII. 100 ptes. — N.º 7 : *El tresor de Montvistit; El tresor de Montfort; Usances y costums del Alguer*, de Carmen Dore y Galesio, del Alguer (Sardenya).

XIII. 50 ptes. — N.º 8 : *Llegendes*, d'Enrich Botet y Sisó, de Lloret de Mar.

Barcelona, 31 de març de 1928. — Sebastià Farnés, president; Tomàs Carreras Artau, Rafel Patxot y Jubert, Valeri Serra y Boldú, vocals; Pere Bohigas, secretari.»

Encomanem a tots els amants de la nostra tradició que vulguin aportar tot el màxim esforç a aquesta obra patriòtica.

«La canción popular de Navidad en Castilla». — El dia 18 de gener, la delicada escriptora senyoreta Maria Luz Morales donà una conferència a l'Ateneu Enciclopèdic Popular. Dissertà sobre el tema que encapçala aquestes ratlles.

© Biblioteca Nacional de España

Les seves paraules plenes de poesia cautivaren soberanament l'auditori. Ens plau d'anotar-ne uns fragments:

«"Quien dice niños, dice canciones", ha escrito alguien en alguna parte. Y otro tanto puede decirse del pueblo. Así, cuanto es puro y sencillo, canta. Así, conservar el gusto por las bellas canciones, aprenderlas, transmitirlas, renovarlas, difundirlas, es en cierto modo conservar una buena parte del tesoro de sencillez y pureza inicial.

La canción sirve de lazo entre las generaciones sucesivas, viene a decir Anatole France cuando dice : "Unos niños pasan cantando. Cantan como el ruiseñor, porque como él tienen el corazón alegre. Cantan una vieja canción, que cantaron sus abuelos cuando eran chiquillos, y que cantarán un día los hijos de sus hijos, pues las canciones son *frágiles, inmortales* y vuelan de labio a labio a través de las edades. Los labios, un día marchitos, callan unos después de otros, y la canción vuela siempre, siempre."

¡La canción popular! He aquí algo que es positivamente maravilloso (por paradógica que pueda parecer la unión de estas dos palabras), algo en que el milagro de eternidad no ceja. En vano los eruditos batallan, afanosos, queriéndole arrancar su secreto, preguntándose de dónde viene y a dónde va la canción popular.

Como los cuentos de hadas, las canciones de pueblo son uno de los más encantadores misterios que existen — y por misteriosos son doblemente encantadores —. Sí; ya sé que se ha escrito, que se ha dicho, que se ha escudriñado y demostrado... Bah! Cuando los sabios han decidido ponerse de acuerdo acerca del origen de esta cantinela o aquella melodía, los viajeros que llegan del punto del globo más distante del señalado como originario, traen en sus labios, en lengua distinta, la melodía exacta, la idéntica canción. Otras veces, sin salir de la misma región, la canción cambia, ondula, varía, se matiza de mil modos distintos. ¿Por qué? Los sabios dicen... dicen muchas cosas; pero yo creo que en estas cosas, tan menudas y tan grandes a un tiempo — repitámoslo : cosas de maravilla —, no dice la última palabra la sabiduría, sino el amor.»

La senyoreta Morales, bona amiga de Catalunya, on porta algun temps de residència, coneix bé la nostra poesia popular, la qual cosa l'ha portat a estudiar les influències que hi han deixat les d'altres països, i cristal·litza les seves observacions en un estudi, que titula *Influencias castellanas y francesas en la poesía popular catalana*, que ha posat a la nostra disposició.

Amb aqueix estudi, i el publicat en aquest nombre, referent a Barbastro, sobre *Reminiscencies àries en els costums funerals cristians*, donarem dins aquestes columnes sengles estudis de folklore, en la mateixa llengua nadiua dels seus autors. Tenim valuoses ofertes de folkloristes d'Aragó, Galícia, Extremadura, Guadalajara i d'altres punts, que, en conèixer la nostra revista, única a Espanya dedicada a recollir la Tradició, s'han afanyat a subscriure-s'hi i a sol·licitar la publicació de llurs investigacions. ARXIU DE TRADICIONS POPULARS, tot tractant de recollir especialment les catalanes, es fa un honor d'acollir les d'altres llengües, que il·lustraran així els nostres coneixements de tot allò popular.

Felicitacions de Nadal. — Agraïm les targes artístiques de felicitació que, amb motiu de les passades festes de Nadal, ens foren trameses per la impremta Seix i Barral germans, S. A., d'un gust exquisit, com tots els magnífics treballs que surten de tan acreditats tallers d'indústries gràfiques; del llibreter antiquari Josep Porté i de mossèn Lambert Botey, amb clàssics gravats que exhalen piatós perfum; del llibreter Joan B. Batlle; i, finalment, del folklorista senyor Pau Vila, el qual reprodueix una capçalera de romanso del vuitcents, amb una graciosa parada de literatura de canya i cordill, precedida d'escaients paraules sobre imatgeria popular.

Moltes gràcies a tots, i que el bon Jesuset us deixi repetir l'obsequi bon munt d'anys.

En R. Serra i Pagès. — Compost i a punt d'entrar en màquina aquest fascicle d'ARXIU DE TRADICIONS POPULARS, ens sorprèn la mort del nostre estimadíssim amic i mestre de tots els folkloristes catalans, en R. Serra i Pagès, ocorreguda a Barcelona, el dia 1.r de febrer.

No tenim temps per fer un elogi, com es mereix, de la seva abundosa tasca, la qual cosa intentarem, si Déu vol, en el vinent fascicle.

Entre tant, sigui donada la notícia perquè els seus amics d'ací i de fora puguin encomanar-lo a Déu. Al cel sigui.

Les nostres danses. — L'Esbart Folklore de Catalunya, amb el desig de depurar els nostres balls tradicionals i reconstituir els ja oblidats, ha començat una campanya, que donarà, oportunament, resultats de veritable importància.

Ha actuat ja en tal sentit a Pineda, amb la valiosa cooperació de l'exquisida folklorista Na Sara Llorens de Serra, qui ha reunit les persones balladores més velles de la rodalia, i així es podrà reconstituir diverses danses, les quals na Ramona Estorch i Josep Zaldívar ensenyen a l'Esbart, i així aniran passant a les diferents delegacions que tenen establertes en molts d'indrets de Catalunya.

Han anat també a Olot o altres punts de fora; i ací, a Barcelona, aprofitant l'avinentesa de trobar persona a propòsit, han pogut documentar la famosa *Morisca*, de Gerri de la Sal.

— Tampoc ha restat pas inactiu l'Esbart que dirigeix en Joan Rigall i Casajuana, que fou objecte d'una sessió d'homenatge per part dels seus alumnes al Poble Nou. Altre tant podríem dir de l'Esbart Català de Dansaires i d'altres. També l'Estol Barceloní de Dansaires, de creació novella, sota la direcció de l'entusiasta de les nostres danses Aureli Cortiella-Martret, ha pres part en diversos actes folklòrics i ha il·lustrat demostrativament diferents conferències i parlaments donats pel seu director honorari Aureli Campmany.

A tots plegats els hem de pregar que ens vulguin remetre els programes de les funcions en les quals prenguin part a l'objecte de reflexar ben bé la vida i difusió de les nostres danses.

—Referent a la sardana, ha esdevingut tan popular a tota Catalunya, i singularment a Barcelona, que continuament se celebren festivals a base exclusivament de ballar sardanes.

—En Joan Amades, per especial encàrrec de l'*Obra del cançoner popular de Catalunya* està acabant uns treball sobre dansa, el qual conté unes 250 tonades, més de 400 dibuixos i prop d'un centenar de fotografies, que serà complement d'un altre treball fet anteriorment, el qual comptava més de 500 tonades de danses i un

© Biblioteca Nacional de España

centenars de gràfics, dibuixos i fotografies. També enclou prop d'una trentena de textos sencers de balls representatius dialogats, que encara que el poble titula «Balls», són veritables comèdies populars.

Llibres de folklore. — La bibliografia folklòrica, gràcies a Déu, va essent abundosa. Així es veurà, si Déu vol, des del vinent nombre d'ARXIU, en el qual donarem diverses recensions de llibres que ens han pervingut darrerament.

Curs d'iniciació folklòrica. — Durant la primavera de l'any 1928, el mestre senyor R. Serra i Pagès ha donat, tots els dimarts, un curset de folklore al Club Muntanyenc, subjectant-se al següent programa:

Lliçó primera (28 febrer) : *Concepte del Folklore o Demosofia* : Diferents noms amb què és conegut. Límits incerts. Tradició. Tradició oral i escrita. Autoctonisme i cosmopolitisme. Supervivències. Saber popular. Utilitat del Folklore. Divisió.

Lliçó segona (6 març) : *Literatura oral* : Divisions que poden establir-se considerant les espècies folklòriques expressades per la paraula sola, la modulada, acompanyada d'elements escènics, i obeint a la superstició. — *Novel·lística*: Mite. Llegenda. Rondalla. Faula. Exemple moral. Acudit.

Lliçó tercera (13 març) : *Mites* : Mites populars i propis. Caràcters distintius. Orígens i escoles per explicar-los : Evemerisme, meteorologisme o naturisme, antropologisme i ritualisme.

Lliçó quarta (20 març) : *Llegendes* : Interpretació popular dels herois i dels fets històrics. Deformació que sofreixen amb el temps. Les llegendes desvirtuades folklòricament pels literats. Orígens. Lleis a les quals obeeixen. Utilitat d'aquestes. Valor artístic.

Lliçó cinquena (27 març) : *Rondalles* : Ocasions en què es conten. Caràcters. Valor pedagògic. Història de la rondallística moderna. Rondalles de mites, llegendes, obres clàssiques i cançons. Divisió : infantils, meravelloses, morals, esporuguidores, humorístiques, escatològiques i eròtiques.

Lliçó sisena (3 abril) : *Narracions menors* : Faula; apòlecs i paràboles. Exemple moral; miracles i «flors». Reculls cèlebres i llur infiltració en el patrimoni popular. Menció especial dels aplecs budhistes i dels exemplaris medievals. Acudit; les seves diverses modalitats. Anècdota.

Lliçó setena (10 abril) : *Paremiologia* : Les seves relacions amb la Novel·lística. Origen i formes usuals de la paremia. Paremiologia sàbia (màxima, axioma, aforisme, principi i apotegma) i vulgar (refrany, adagi, proverbi i dites tòpica i històrica; frase proverbial. Variants. Equiparemies i antiparemies. Classificació.

Lliçó vuitena (17 abril) : *Enigmística* : Enigme i endevinalla. Pseudo-endevinalla, problema, pregunta i enganyall. Rondalles, endevinalles i endevinalles de rondalla; diàlecs enigmàtics. Solucions. Elements. Classificació. Relacions amb la Paremiologia i la Cançonística.

Lliçó novena (24 abril) : *Miscel·lània fraseològica* : Concepte general. Fórmules educatives : mnemo-tècniques i ortofòniques. Fórmules per pur esplai : estirabots i mimologismes. Fórmules gràfiques : eufemismes, imprecacions, etc. Frases fetes, infantils i pròpies d'intel·ligències poc conreades.

Lliçó desena (1.r maig) : *Cançonística* : Concepte de la cançó. Enllaç amb la novel·lística. Pèrdua de les cançons. Variants; variants individuals i generals. Anotació. Classificacions. I, Cançons rudimentàries. II, Rítmiques. III, Melòdiques. IV, Apèndix : Elements generadors.

Lliçó onzena (8 maig) : *Oracionística* : Oració. Origen. Oracions apòcrifes. Relacions amb la novel·lística. Paral·lelisme amb l'eucologística. Divisió : I, Oracions pròpies. II, Exarms. III, Breus. IV, Encortaments. V, Conjurs. VI, Oracionetes. VII, Paròdies d'oracions.

Lliçó dotzena (15 maig) : *Etologia. Costums, usos i ritus*: Etologia. Costum, pràctica, ús, hàbit, ritu i cerimònia. Divisió dels costums, dels usos i dels ritus. Deducció de la identitat de costums entre pobles ben diferents. Importància que va adquirint l'estudi dels ritus. L'escola etnogràfica i les interpretacions rituàliques.

Lliçó tretzena (22 maig) : *Etapes de la vida* : Concepte d'aquestes. Primera i segona infantesa. Jovenesa : pubertat i adolescència. Virior : creixent, plena i minvant. Vellor: decadència i decrepitud. Naixença, padrinatge i bateig. Festeig, prometatge i casament. Mort, enterrament, funerals i dol.

Lliçó catorzena (29 maig) : *Necessitats físiques* : Ullada general sobre les dites necessitats. Casa. La romànica, gòtica, del renaixement i barroca. Masia, borda (cabana, corrals, etc.), sala, casa urbana (tipus especial de la costa) i palau. — Vestit. Transformacions successives de l'Edat mitjana ençà. El vestit popular fins a l'últim terç del segle XIX. — Aliment. La cuina catalana. L'escudella. El menjar típic al Pireneu, a la part baixa i a la costa.

Al final de cada conferència, el senyor Serra i Pagès posà de manifest les seves col·leccions d'oracions, cançons, estampes, ventalls i totes altres fulles d'imatgeria popular catalana, en negre i il·luminada, amb exemplars ben notables per l'època i l'execució ingènua.

Vida folklòrica corporativa. — A la darrera junta general de l'Associació de Pessebristes de Barcelona, quedà elegida la següent junta directiva:

President honorari, Miquel Tusquellas; president efectiu, Antoni Moliné; vice-president, Josep Fornés; tresorer, reverend Andreu Espanya, prev.; secretari, Josep Maria Puig i Roig, i vocals, Joan Serra i Graupera i Joan Ferrés.

— El dia 29 de gener Els Amics dels Goigs reelegiren la passada junta, composta per Valeri Serra i Boldú, president; tresorer, Josep Duran i Llorens, i secretari, Josep Roig i Puñed.

Activitat folklòrica. — Continuant la relació començada al passat fascicle, seguim avui la relació de conferències donades pels nostres folkloristes, en diverses associacions de Barcelona i de fora.

El nostre director ha donat les següents:

A l'Agrupació Excursionista Júpiter, el dia 2 de febrer, amb motiu de desparar el pessebre, tractà de «Tradicions de Nadal».

A l'escola graduada La Farigola, el dia 3 de febrer, sobre el tema «L'encís de les tradicions cristianes».

Al Centre Excursionista de Catalunya, el dia 16 de març, sobre «Influència del romanso en la formació de la cultura popular».

Al Casal dels Lluïsos, de Gràcia, el dia 5 de març, sobre «Normes que cal tenir presents en les excursions, per a fer-les amb total aprofitament».

Al Centre Excursionista de Terrassa, el dia 25 de març, sobre l'«Excursionisme i la tradició popular».

Al Casal Catequístic, d'Olesa de Montserrat, el dia 1.r d'abril, sobre «El Rosari : elements populars que ajuden a fer inefable aqueixa devoció».

A mig juliol, al Centre Excursionista de Gràcia, va fer un parlament sobre els Goigs, amb motiu de la clausura d'una notable exposició d'aqueixa mena de fulles populars.

El dia 1.r de desembre, al Centre de Lleida i de les seves comarques, dissertà sobre les «Valors que han aportat les comarques lleidatanes a l'*Obra del cançoner popular de Catalunya*».

© Biblioteca Nacional de España

—En Marian Galí i Ballber ha fet, a Terrassa, una exposició de Goigs, i ha donat una lluminosa conferència sobre aqueixa branca de la poesia popular religiosa, el dia 23 del passat mes de desembre. Fou il·lustrada amb cants, executats per l'Schola de Sant Pere de Terrassa.

—Mossèn Francesc Baldelló il·lustrà, també amb una conferència, l'exposició de Goigs organitzada pel Grup Excursionista de la Unió Professional de Dependents i empleats de Comerç.

Exposicions d'imatgeria popular comentades. — La secció folklòrica del Club Esportiu Catalunya, en començà una sèrie al bon temps de 1927, que, certament, formarà època, no solament perquè hi prengueren part prestigiosos elements, sinó perquè queda el record d'uns bells programes abundosament il·lustrats amb boixos. Als voltants de Corpus en féu una exclusivament d'auques de dita festa eucarística, en la qual dissertà sobre «El Corpus a Barcelona» el prestigiós historiaire n'Agustí Duran i Sanpere.

Exposició Mariana. — Amb motiu de celebrar les seves bodes de plata la Congregació Mariana de Mataró, se celebrà, el passat istiu, a la dita ciutat, una notabilíssima exposició iconogràfica de la Mare de Déu.

Hi havia de tot, i molt interessant : pintures sobre fusta, tela i vidre; hi havia planxes d'aram, cornucòpies, etc.

El nostre volgut amic en Marian Ribes, en uns excel·lents articles publicats al *Diari de Mataró*, féu ressaltar tota la vàlua d'aqueixa exposició organitzada amb les generoses aportacions dels mataronins devots de la Verge.

Exposició d'auques. — El Club Excursionista de Gràcia, que, l'istiu passat, exposava un bell aplec de Goigs, durant les festes de Nadal ha posat de manifest una segona exposició d'imatgeria popular, dedicada a les auques.

A l'acte de l'obertura hi féu un bell parlament el senyor Pau Vila.

Prosseguirem en el nombre vinent la publicació de l'interessant treball *Com es pot construir un pessebre*, del nostre amic i col·laborador Josep M.ª Puig i Roig.

Ens hem vist forçats a deixar-lo en terra, malgrat tenir-lo tot compost, així com una rondalla que expressament ens ha remès de les seves col·leccions inèdites el gran folklorista mallorquí n'Antoni M.ª Alcover, i podríem dir el mateix de cançons i d'altres materials.

Ho hem deixat amb sentiment, però calia donar sortida a l'abundós noticiari que ja portàvem retardat de l'anterior fascicle.

AMB LES DEGUDES LLICÈNCIES

REVISAT PER LA CENSURA GOVERNATIVA

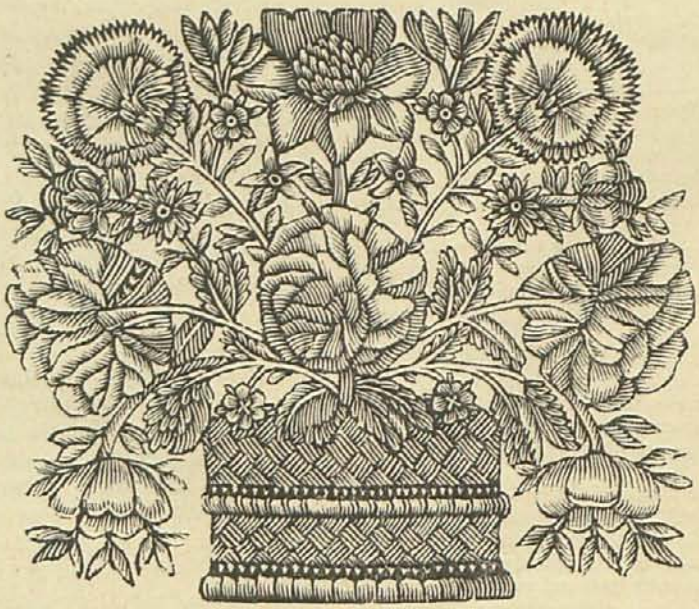

Boix original col. Ramon Miquel i Planas

© Biblioteca Nacional de España

ESTEVE RIERA

Confiter i Pastisser

Pa de luxe

RAMBLA DE CANALETES 9 i 11.
CARRER DE MALLORCA 307 i 309:
PLAÇA DE SANTA ANNA 18.

BARCELONA

"CODORNIU"

Els vins CODORNIU coneguts arreu del mon ofereixen a vostè la doble aventatge de sa bona qualitat i sa procedencia nacional.

© Biblioteca Nacional de España

XOCOLATES

CASA FUNDADA L'ANY 1800

La més vella d'Espanya en el seu ram

■ ■ ■

Xocolates per a tots els gustos
i totes les fortunes, des de
1'60 a 4 pessetes els 400 grams

■ ■ ■

OFICINES I DIPÒSIT CENTRAL:

CARRER DE MANRESA, 4 i 6

BARCELONA

© Biblioteca Nacional de España